

T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**2011 VAN DEPREMLERİNİN ARDINDAN KIRSAL ALANLARDA
YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ**

Hazırlayan
Fırat ASLANGİRİ

Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Sosyoloji Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Prof. Dr. Oya Açıkalin Rashem

KARAMAN – 2019

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**2011 VAN DEPREMLERİNİN ARDINDAN KIRSAL ALANLARDA
YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ**

Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Sosyoloji Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Prof. Dr. Oya Açıkalın Rashem

KARAMAN – 2019

	TEZ ONAY SAYFASI FORMU	Doküman No	FR-285
		İlk Yayın Tarihi	05.02.2018
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa No	1/1

2011 VAN DEPREMLERİNİN ARDINDAN KIRSAL ALANLARDA YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ

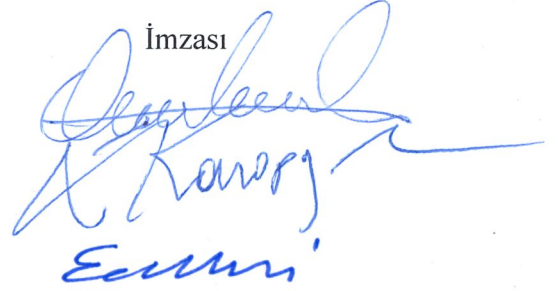
Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 05.07.2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Oya AÇIKALIN RASHEM

Üye : Prof. Dr. Aytül KASAPOĞLU

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Erdinç KİNEŞÇİ

İmzası

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 13.06.2019 tarihli ve 25/319 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL

Hazırlayan

Kalite Sistem Onayı

ÖNSÖZ

Aslında böylesi çalışmalar salt bir kişinin değil birçok kişinin emeğiyle ortaya çıkmaktadır. Bu kişiler hocalardan, aileden, yakın arkadaşlardan, komşudan ve daha nice kişilerden oluşmaktadır. Benim için her biri ayrı kıymet taşısa da hepsini burada sıralamamın olanaksızlığından hepsine değinemesem de isimlerini veremediğim geçemeyeceğim kişiler;

Bu çalışmanın meydana gelmesinde, araştırılmasında ve yazılmasında eleştirileri, önerileri ve bitip tükenmeyen sabrı ve ilgisi sayesinde çalışmayı tamamlamayı başarmama sonsuz katkıları olan ve aynı zamanda yaşamın birçok alanında desteğini esirgemeyen sevgili danışmanım Prof. Dr. Oya Açıkalın Rashem'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

Tez jürimde yer alan ve değerli katkılarıyla ufkumu açan Prof. Dr. Aytül Kasapoğlu ve Dr. Öğr. Üyesi Erdinç Kineşçi'ye, yol göstericilikleri için, Prof. Dr. Ayşe Gündüz Hoşgör'e ve Doç. Dr. Suat Parin'e de değerli eleştirileri için teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Çalışmanın alan araştırması bölümünü gerçekleştirirken ve yaşamımın tüm alanlarında desteklerini aldığım çok kıymetli ağabeyim İbrahim Halil Aslangiri'ye ve diğer aile üyelerime kucak dolusu teşekkürler.

Çalışmamın tüm evrelerinde bana moral ve motivasyon veren, varlıklarıyla hayatıma renk katan sevgili Seher Demir, Nizam Sevim, Faik Mağrur ve çalışmanın bitmesini dört gözle bekleyen yakın ve uzak mesafedeki bütün dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın sağlıklı bir şekilde yürümesi için gerekli bilgileri bana sağlayan Van AFAD'a teşekkürü bir borç bilirim.

Alan çalışması sırasında kendileriyle görüşme yaptığım ve bütün samimiyetleriyle sorularıma cevap veren, uzun ve keyifli sohbetler gerçekleştirdiğimiz araştırmanın bütün kaynak kişilerine teşekkür ederim.

Hepinizin desteğini, güvenini, sevgisini ve varlığını hissetmeseydim bu çalışma gerçekleşmezdi.

ÖZET

Depremler etkisi bakımından toplumdan topluma farklılık gösterir. Ama depremlerden en çok etkilenenler depreme hazırlıksız olanlar ve kaynaklara erişmede zorluk çekenlerdir. Bir toplumun deprem riskine karşı hazırlıklı olabilmesi, o toplumun direnç düzeyini göstermektedir. Türkiye’de depreme hazırlık ve kaynaklara erişim sorunlarını aşamadığından, farklı zamanlarda meydana gelen depremlerin yol açtığı hasarı gidermek ve normale dönüş hep uzun zaman almaktadır. Şüphesiz bu zorluğun yaşandığı alanlardan biri de köylerdir. Buna rağmen depremin sosyal boyutları üzerine var olan literatürde köyler yeterince ilgi görememektedir.

Deprem sonrasındaki dört aşamadan (deprem anı ve hemen sonrası, iyileşme, yeniden yapılanma ve hazırlık) biri olan ve literatürde en az çalışılan yeniden yapılanma dönemi; depremden sonraki ikinci yıl ve sonrasını kapsamaktadır. 2011 yılında Van’da meydana gelen depremlerde resmi rakamlara göre 40 köy haritadan silinmiş ve birçok köy derinden etkilenmiştir. Buna rağmen Van’ın kırsal alanlarında yeniden yapılanma dönemine ilişkin çalışma bulunmamaktadır. Bu bakımdan bu tez Van’daki yeniden yapılanma dönemine ilişkin ender sosyolojik çalışmalardan ve bu döneme yönelik kırsal alanlara yönelik ilk sosyolojik çalışma olarak literatüre katkıda bulunmaktadır.

Bu araştırma Erciş’e bağlı üç köyde gerçekleştirilmiştir. Bu köylerde; konutlara, altyapıya, insanların memnuniyet derecesine, hâlen etkisi devam eden sorunlara, eskiyle yeninin karşılaştırmasına, durumu kabullenme süreçlerine, deprem bilgilerine, kırılganlıklarına, direnç düzeylerine ve deprem hazırlıklarına odaklanarak yeniden yapılanma sürecini irdeledim. Araştırmada köy düzeyinde veri üretilerek köyler birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Analiz nitel olarak gerçekleştirilmiştir. Bulgular, yeniden yapılanma sürecinin başarısını en çok, köylerin Erciş merkeze ve hükümete yakınlıkları ile kapitalizme ve Erciş merkeze eklemlenme düzeylerinden etkilendiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Afet, Deprem, Yeniden Yapılanma, Köy, Dirençlilik, Van

ABSTRACT

Earthquakes vary from society to society in terms of their impact but they always strike those who are unprepared and have difficulty in accessing resources. The preparedness of a society against earthquake risks indicates the level of resilience of that society. Rehabilitation and reconstruction take long time in Turkey due to low level of resilience. Rural areas are particularly vulnerable in resisting earthquake effects although they do not receive adequate attention in the literature on the social dimensions of earthquakes.

Reconstruction is the least studied stage in the literature, which starts from the second year and lasts until disaster effects are eliminated from the society. According to official figures, during two earthquakes in Van in 2011, 40 villages wiped out completely and many villages affected severely. However, rural areas in Van were not studied in general and the reconstruction stage in these areas were not studied in particular. In this respect, this thesis contributes to the literature as the first sociological study on rural areas for the reconstruction stage and as one of the few sociological studies on this stage in Van.

This research explores the level of success in reconstruction stage in three villages of Erciş, a district of Van which hit severely during the earthquakes. It argues that the peripheral position of rural areas and their levels of preparedness affect success in reconstructing settlements. In this is qualitative research first three case studies were carried out and then the villages were compared on the quality of services they received and on what the villagers achieved by themselves. Qualitative data were collected by face to face in-depth interviews, non-participant observations and secondary data. The findings suggest that the success of the reconstruction process was influenced most by the proximity of villages to the center of Erciş, political preferences, and integration into capitalist market conditions.

Keywords: Disasters, Earthquakes, Reconstruction, Rural areas, Van

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
GİRİŞ	1
I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
1.1. Türkiye’deki Depremler ve Van Depremleri.....	9
1.2. Zarar Görebilirlik, Kırılganlık, Dirençlilik ve Kırsal Alan.....	12
1.3. Kırsal Alanın İkincilliği	15
1.4. Yeniden Yapılanma Dönemi	20
1.5. Afet Yönetimi, Sürdürülebilir Kalkınma ve Sivil Toplum	25
II. YÖNTEM.....	30
2.1. Araştırmanın Zaman Boyutu, Sorusu ve Amacı	30
2.2. Örneklem Seçimi.....	33
2.3. Veri Kaynakları ve Veri Toplama Yöntemi.....	36
2.4. Analiz	38
2.5. Araştırmada Geçerlilik	39
III. BULGULAR	41
3.1. Geri Plan: Van’ın Temel Özellikleri.....	41
3.2. Köylerin Özellikleri	42
3.2.1.Katılımcıların Özellikleri.....	43
3.3. Deprem Öncesi ve Sonrasında Köyler.....	44
3.3.1. Nüfus ve Göç.....	44
3.3.2. Merkezlere Uzaklık ve Konum	45
3.3.3. Ulaşım ve Yol.....	45
3.3.4. Altyapı Hizmetleri.....	46
3.3.5. Eğitim ve Sağlık	47
3.3.6. Temel Geçim Kaynakları ve Mal Varlıkları	48
3.3.7. Politik Özellikler	52
3.4. Deprem Anı, Hemen Sonrası ve Yardımlar	53

3.5. Depremden Sonra Yaşam Alanları	56
3.6. Yeni Yaşam Alanları ve Kalıcı Konutlar.....	57
3.6.1. Kalıcı Afet Konutlarında; Sorunlar ve Memnuniyetler.....	59
3.3. Politik Durumun Yeniden Yapım Sürecine Etkileri	63
3.4. Etnik Köken, Eğitim Durumu, Köyün Merkeze Uzaklığı ve Eklemlenme Düzeyi vb. Unsurların Deprem Sonrasına Etkisi	66
3.3. Depreme Hazırlık ve Dayanıklılık	68
SONUÇ VE ÖNERİLER	71
KAYNAKLAR.....	80
EKLER: Görüşme ve Gözlem Formları	90
EK 1: Köy Formu formun satır aralıklarını ve diğer özellikleri düzenle, form 1 sayfaya sığsın	90
Ek 2: Hane Formu	91
Ek 3: Birey Formu	92
Ek 4: Gözlem Formu.....	93

GİRİŞ

Toplumlar var olduklarından beri birçok tehditle karşılaşmaktadır. Bu tehditler insanların yaşamlarında birçok alana tesir etmekte ve hatta yaşamları değiştirmekte/dönüştürmektedir. Bu etki bazen kısa vadede gerçekleşirken bazen de yılları kapsayan uzun vadede kendini göstermektedir. Tehlike doğa ve insan kaynaklı olmak üzere ikiye ayrılır. Doğa kaynaklı olanlar; sel, deprem, su taşkınları, fırtına, çığ gibi olaylardır. İnsan kaynaklı olanlar ise; nükleer, biyolojik ve kimyasal kazalar, endüstriyel kazalar, göçler gibi olaylardır. Bu çerçevede insanların bir şey yapamayacağı kaygısını içinde barındıran “doğal afet” terimi yerine, bu kaygıyı ortadan kaldıracak “doğa kaynaklı tehlikeler” veya “doğa kaynaklı afetler” terimi kullanılmaktadır. Ben de çalışmada bu farkı gözeterek “doğa kaynaklı afet” terimini kullanacağım.

İnsanların yaşamlarını tehdit eden doğa olayları/doğa kaynaklı tehlikeler tarihten bugüne birçok defa mal ve can kaybına neden olmuştur. Her sene binlerce insan doğa olaylarından ötürü yaşadıkları evlerini, yakın çevrelerini ve yaşamlarını kaybetmektedir. İnsanların doğa karşında bu denli hasar almaları doğayla uyumlu yaşamak yerine ona şekil vermeye hatta onu bozmaya çalıştıkları içindir. Doğa olayları geçmişte nasıl olduysa geleceğimizde de muhakkak olacaktır önemli olan bu gerçeği doğru algılayıp buna karşı önlemler almaktır. Hareket ve değişim içinde olan doğa olaylarına, tehlikelerine karşı tedbir alınmayıp kulak arkası edildikçe afetlerle sürekli karşılaşılacaktır.

Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü’nde (2014a: 23) afet, “toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay” olarak

tanımlanmaktadır. Ayrıca Afet “insanlarda fiziksel, sosyal, ekonomik, psikolojik anlamda çeşitli kayıplara yol açabilen ve yaşamlarının aksamasına, durmasına, bozulmasına” neden olan olaylar olarak da tanımlanmaktadır (Akgüngör, 2010: 4; Songür, 2000: 4). Dombrowsky de (akt. Akgüngör, 2010:4-5) afeti insanların etkilenmeleri halinde ortaya çıkan bir durum olarak belirtmiştir.

Deprem, Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü’nde (2014a: 23), “tektonik kuvvetlerin veya volkan faaliyetlerinin etkisiyle yer kabuğunun kırılması sonucunda ortaya çıkan enerjinin sismik dalgalar hâlinde yayılarak geçtikleri ortamları ve yeryüzünü kuvvetle sarsması” olarak tanımlanmaktadır. Depremler insanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkilemektedir (Ergünay, 2008: 1; Varol ve Gültekin, 2016: 1432). Depremler; volkanik, tektonik ve çökme olmak üzere üçe ayrılır; dünya genelinde olan depremlerin neredeyse %90’ı tektonik niteliktedir ve etkileri geniş alanlarda ve büyük ölçülerde olmaktadır (Şahin ve Sipahioğlu, 2009: 6). Bu bakımdan bu türdeki depremlerin verdiği hasar da ona göre fazla olmaktadır.

Depremin afet sonucunu doğurabilmesi için, yalnızca oluşması değil aynı zamanda insanlarda da büyük ölçüde fiziksel, sosyal ve ekonomik anlamda kayıplar, zararlar yaratması gerekmektedir (Şengün, 2007: 2). Bu nedenle bir doğa olayı olan depremlerin afete dönüşmesi toplumsal örgütlenmeyle (toplumun yönetimi, mekânın kullanımı vb.) ilgilidir. Dolayısıyla depremin afete dönüşmesinin nedeni toplumsal sistemlerdeki uyumsuzluklardır (İnmez, 2011: 186; Akgüngör, 2010: 4). Depremlerin ne zaman olacağı bilinmediği gibi deprem; insanların mallarını ve canlarını kısa bir vakitte çok boyutlu olarak (psikolojik, fiziki, ekonomik, siyasal, sosyal vb.), derinden hasara uğratmakta ve etkileri uzun yıllar devam edebilmektedir. Depremin sosyal yapıda ve ilişkilerde meydana getirdiği

bozulmalar ve kayıplar sosyolojik boyuta işaret etmektedir. Deprem toplumların yaşamlarında, farklı boyutlarda hasar-kayıp meydana getirmesi ve depremi yaşayan insanların yaşamlarının eskiye dönmesini kısa ya da uzun süreli sekteye uğratmasından ötürü sosyolojinin inceleme nesnesi olmuştur (Kasapoğlu ve Ecevit, 2001: 8-9). Afet sonrasında yaşanan değişikliklerin, hasarın ve kayıpların insanlara ve toplumlara etkisi düşünüldüğünde incelenmesi ve çalışılması gereken önemli bir alan olduğu anlaşılmaktadır.

Tektonik anlamda en hareketli kuşaklardan biri olan Akdeniz Deprem Kuşağı üzerinde yer alan Türkiye’de sık sık deprem olmakta, bununla birlikte can ve mal kayıpları da gerçekleşmektedir (AFAD, 2010; Gökçe, Özden ve Demir, 2008; Otel, 2017: 43; Kasapoğlu ve Ecevit, 2001). Türkiye topraklarının %92’si deprem bölgesi içinde yer almaktadır. Nüfusun %95’i de deprem tehlikesi altında yaşamaktadır (AFAD, 2011: 10; Sünbül, 2007: 433; Taş, 2003: 225). Deprem coğrafyası olan ülkemiz, depremlerde insan ölümü açısından Dünya’da üçüncü, depremlerden etkilenen insan sayısı bakımından ise sekizinci sırada yer almaktadır. Türkiye’de etkileri açısından doğa kaynaklı afetlerin; %61 deprem, %15 toprak kayması, %14 sel, %5 kaya düşmesi, %4 yangın ve %1’i de çığ olmaktadır. (TMMOB Makine Mühendisleri Odası, 2012). Türkiye’de 1950’den bu yana meydana gelen doğa kaynaklı afetlerin; sayıları, nakil sayıları, etkilenen insan sayısı ve birim sayısı esas alınarak yapılan bir araştırmanın (Gökçe, Özden, Demir, 2008) sonucuna göre 29.807 doğa kaynaklı afet arasında deprem 5.318 defa meydana gelerek %55’lik bir orana sahip olmuştur. Türkiye’de, ortalama her yıl, büyüklüğü 5.0 ile 6.0 arasında değişen en az bir deprem meydana gelmektedir (AFAD, 2014b: 11). Bu çerçevede insanlar depremden çok yönlü olarak etkilenmektedirler. Dolayısıyla Türkiye’de geçmişte, günümüzde ve belki de gelecekte meydana gelen doğa kaynaklı afetler içinde en çok hasar veren depremler olacaktır.

Türkiye’de son yıllarda meydana gelen depremlerde en fazla hasara neden olan 2011’de on gün arayla oluşan Van Depremleri’dir. Bu depremlerin büyüklükleri sırasıyla 7.2 ve 5.6 olarak kaydedilmiştir. Bu büyüklükteki depremler; hanenin, bireyin ve genelde toplumun yaşamını etkiler ve normal yaşantıyı kesintiye uğratar, bunun yanı sıra depremi yaşayanları belirsizlik içinde bırakır ve psikolojik yıkıma uğratar (Açıkalın, 2017a: 294; Karancı, 2008; Şeker ve Akman, 2014). Bu bağlamda Van’da 23 Ekim’deki 7.2 (AFAD, 2014b) büyüklüğündeki deprem çok sayıda hasara ve can kaybına neden olmuştur. Bu ölçekteki depremler Türkiye hatta Van’da ciddi can ve mal kayıplarına yol açarken, Şili’de, Meksika’da ve Japonya’da bırakın ölümü, evlerin bile hasar görmesine yol açmamaktadır.

Van’da 23 Ekim 2011 depreminde 604 kişi, 9 Kasım 2011’de ise 40 kişi olmak üzere, toplamda 644 kişi hayatını kaybetmiştir. Her iki deprem sonrasında 49.000’e yakın yapı ağır hasar almış veya yıkılmış (bunların 36.203’ü konuttur), 160.000’i aşkın kişi evsiz kalmış veya evlerini terk etmek zorunda kalmıştır (AFAD, 2011: 10; Şengül ve Turan 2012). Kırsal alanlarda ise 40 köy haritadan silinmiş ve 200’e yakın köy ağır hasar almıştır (AFAD-Van Valiliği 2012: 9).

Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası’nda (AFAD, 2018) Van’ın toprakları 0,0 ile 0,5 tehlike oranı arasında ve 0,2-0,4 tehlike ivmesinde (yani yüksek düzeyde tehlikeli) gözükmektedir. Van ve çevresi geçmişten beri tektonik ve volkanik doğa olayları bakımından aktif bir saha oluşturmuş ve dolayısıyla depremsellik açısından en aktif alanlardan biri haline gelmiştir (Alaeddinoğlu, Sargın ve Okudum, 2016). Van afetzede sayısı bakımından depremlerden en çok etkilenen 10 il arasında 5. sırada yer almaktadır (Gökçe, Özden ve Demir, 2008: 16). Özceylan ve Coşkun’unun (2012b) Sosyal ve Ekonomik Zarar Görebilirlik Endeksi haritasına göre Van çok yüksek seviyede zarar görebilir iller arasında 4. sıradadır. Yazarlar Van’ın zarar görebilirliğinin bu denli yüksek

olmasının nedenlerini nüfus yapısına, zarar görebilir gruplara, farkındalığa, deprem ve sağlık sigortaları ile barınma olanaklarına göre değerlendirmektedirler. Dolayısıyla böyle yüksek düzeyde tehlike ve risk içeren bir yerde her an bir başka depremin yıkıcı etki yaratması kuvvetli bir olasılıktır. Hatta bunun çok büyük bir deprem olması bile gerekmez; örneğin 2011'deki ikinci deprem 5.6 büyüklüğündeydi.

2013 nüfus sayımına göre Türkiye nüfusunun %22,7'si kırsal alanlarda (belde ve köylerde) yaşamakta ve bu oran Van bölgesinde %50 civarlarını bulmaktadır. Türkiye'de yığma yapılara en çok kırsal alanlarda rastlanmaktadır. Van'da ise yığma yapıların çoğunlukta olduğu ilçelerin başında Erciş gelmektedir (Göker ve Karaşin, 2015: 33). Dolayısıyla Van'da gerçekleşen bu iki büyük depremde birçok köy derin hasar almış ve depremden sonraki inşa sürecinde birçok köy adeta yeniden yapılmıştır (AFAD, 2010). Bu yeniden oluşturma gerek yapılan konutlar sayesinde gerekse de köylerin yerinin değiştirmesiyle gerçekleşmiştir.

İşte bu noktada afetlerin sosyal boyutlarına ilgi duyan bir sosyoloji öğrencisi olarak, Van'ın köylerinde yeniden yapılanmanın nasıl gerçekleştiğini, bu süreçten köylerin ve köylülerin nasıl etkilendiklerini, buna nasıl uyum sağladıklarını, kimlerle ne gibi sorunların yaşandığını ve çözümlerinin ne tür ilişkilerle gerçekleştiğini veya gerçekleşmediğini, yeni bir depreme hazır olup olmadıklarını merak ettim ve bu bağlamda nitel bir araştırma gerçekleştirdim.

Depremden etkilenme düzeyi ve biçimi kent ile kırsal alanlar arasında farklılık göstermektedir. Kentler kırsal alanlara göre olanaklara erişme ve toparlanma açısından daha avantajlıdır. Kırsal alanlarda depreme maruz kalan birey güvensizlik duygusu içindedir. Bu güvensizlik bireyde hem sosyal hem de ekonomik boyutludur. Bu güvencesizlik bireye aynı zamanda her an her şeyi kaybedecekmiş duygusunu vermektedir (Erdoğan vd. 2002: 278).

Çünkü kırsal alanlar kente göre daha ikincil konumda yer almakta ve bunun tesiriyle bir kırılma oluşmaktadır (Küçük, 1998). Bu durum Van'ın kırsal alanlarında daha da eşitsiz bir şekilde kendini göstermektedir. Bunun nedeni buradaki kırsal alanın hem kalkınmada bölgesel eşitsizliklerle hem de etnik-politik gerilimlerden etkilenmesidir.

Türkiye'de deprem literatürü büyük ölçüde 1999 Marmara depremiyle beraber artmıştır (Akşit vd., 2003; Balamir, 2000; Kasapoğlu ve Ecevit, 2001; Kasapoğlu, 2000 Kıvanç, 2001; Korkmaz, 2000; Kümbetoğlu, 2006; Yucak, 2004b; Toksoy, 2006). Depremin sosyal boyutlarını irdeleyen literatür genelde bütünlükten yoksun parçalı bir yapıdadır (Açıkalın 2017b). Bu nedenle deprem sonrası dönemlerde yaşananları farklı deprem bölgelerine göre karşılaştırma olanakları sınırlıdır. Bu karşılaştırmayı köy düzeyinde yapan araştırma bulmak daha da güçtür. Köyler üzerine bilgi üretmiş olan birkaç araştırma arasında Düzce, Aşkale, Afyon, Adapazarı, Varto gibi yerlere özgü durumlar veya Türkiye'nin geneline ilişkin kalıcı afet konutlarının yapım süreci, konutlardaki sorunlar, psikolojik sorunlar, beraber iş yapabilme deneyimleri, toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimler gibi konular ele alınmaktadır (Enginöz ve Alper, 2006; Karaduman, 2002; Limoncu, 2007; Yucak, 2004b).

Van üzerine çalışmalar ise, yetersiz olsa da 2011'deki depremlerin ardından bu il literatürün Marmara Bölgesi'nden sonra en fazla ilgi çeken alanı haline gelmiştir (Açıkalın 2018a). Fakat Van'da yeniden yapılanma dönemine ait çalışma azdır (Açıkalın, 2017a: 247; Alaeddinoğlu, Sargın ve Okudum, 2016; Bilik, 2015; Duman, 2016; Özyayın, 2017). Bunlar; kalıcı afet konutlarındaki yaşam koşulları, nüfustaki değişimler, deprem ve din ilişkisine, depremi yaşayanların anlamlandırma biçimlerine ve depremin sosyal boyutlarıyla ilgilenmişlerdir.

Bu bağlamda bu çalışma, Van'daki yeniden yapılanma dönemine ilişkin ender sosyolojik çalışmalardan ve bu döneme yönelik kırsal alanlardaki ilk sosyolojik araştırma olarak literatüre katkıda bulunmaktadır. Araştırma, aradan geçen sekiz yıla yakın sürede yeniden yapılanma sürecinin köylerde nasıl şekillendiğine nitel verilere dayanarak ışık tutmaktadır. Bu amaçla örnek olay araştırması yapılmış ve ardından köyler birbiriyle karşılaştırılmıştır. Amaç, bu döneme ilişkin temel eksiklikleri, ilgili aktörleri, sorun yaratan ve çözen dinamikleri keşfetmektedir. Bu anlamda bu çalışma, literatürdeki önemli bir boşluğu dolduracak ve benzeri araştırmalara yol gösterecektir.

Bu metin; giriş, kavramsal çerçeve, yöntem, bulgular ve sonuç ve öneri olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Kavramsal çerçeve kendi arasında beş ana bölümden oluşmaktadır: Öncelikle, Türkiye’de derin hasara yol açmış depremlere değinerek burada Van Depreminin konumunu gösterip önemine değindim. Sonrasında kırılğanlık, dirençlilik ve zarar görebilirlik kavramlarına sosyolojik pencereden bakarak, depreme hazırlık gibi konuları işledim. Daha sonra afetler bakımından, özelde deprem bakımından kırsal alanların tarihsel olarak kırılğanlaşmasının bağlamına değinerek, Türkiye’nin doğusunda kırılğanlıkların kaynağı olarak bir yandan kapitalizmin eşitsiz bölgesel gelişme yapısına ve etnik politik gelişmelerin etkisine işaret ettim. Bundan sonra ise, Van Depremleri’nin yeniden yapılanma sürecini çalıştığımı açıklayarak, bunun afet yönetimindeki yerine değindim. Son olarak afet yönetim anlayışlarına değinerek geline noktaya ışık tuttum. Diğer bir taraftan yapısal sorunlar ışığında kırsal kalkınma çabalarının başarıya ulaşmasının güçlüğü de burada vurguladım ve depremin toplumda nasıl bir etki oluşturduğuna değindim.

Yöntem bölümünde ise yaptığım araştırmanın; sorusu, amacı, örneklem seçimi, veri toplama ve analiz teknikleri hakkında bilgi verdim ve araştırma boyunca dikkat ettiğim geçerlilik sorunlarını ve etik konuları ortaya koydum.

Bulgular bölümünde; köylerin ve köylülerin özelliklerini vererek çalışma alanındaki köylerin benzeşen ve farklılaşan özelliklerini tanıttım. Köylülerin deprem anı ve hemen sonrasındaki deneyimleriyle başlayıp, yeniden yapılanma dönemindeki yaşantılarını ortaya koydum ve kırılganlık unsurlarının neler olabileceğini sundum. Depremden sonra köylerdeki yaşam alanlarında ve konutlarında ne gibi değişiklikler olduğunu sundum. Bunu yaparken, köylüler için yapılan kalıcı afet konutlarının; zemin kontrolleri, yapım aşaması, çıkan sorunlar, geri ödemeler, memnuniyetler ve memnuniyetsizlikleri kaydederek süreci anlamaya çalıştım. Son olarak köyün ve köylünün (yetkililerin de) yeni bir depreme ilişkin hazırlığının ne derecede olduğu gözlemledim. Tüm bulguları örneklemde yer alan üç köye dayanarak karşılaştırmalı olarak verdim.

Sonuç bölümünde ise; Van'ın kırsal alanlarından örneklediğim üç köyün ve bu köylerde yaşayan köylülerin, kavramsal çerçevede çizdiğim resmin neresine denk geldiklerini yorumlayıp tartıştım. Belirlediğim ana sorunların nasıl çözüleceğine veya çözüm ararken nelere dikkat edilmesi gerektiğine, hâlen devam eden sorunların nasıl çözüleceğine; alanda yeni bir depreme ilişkin hazırlık yapıldığında nelere dikkat edilmesi gerektiğine ve bu alanın kendine has özelliklerinin göz ardı edilmemesine ilişkin olarak birtakım önerilerde bulundum. Bu çerçevede kendi çalışmamın kapsamını düşünerek; alanda yeni ve daha kapsamlı çalışmaların gerekliliğini kaydederek yeni çalışmaların hangi konulara ve yerleşim türlerine odaklanabileceğine ilişkin düşüncelerimi paylaştım.

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Türkiye’deki Depremler ve Van Depremleri

Milyonlarca yıldan bu yana dünyada belirsiz periyotlar içinde yıkıcı depremler olagelmektedir. Dünyanın çeşitli yerlerinde her yıl birçok insan depremlerden derinden etkilenmektedir. 20. yy’dan bu yana deprem kaynaklı yaklaşık 1.600.000 kişi yaşamını yitirirken, yüksek rakamlarda da ekonomik zarar meydana gelmiştir (Şahin ve Sipahioğlu, 2009). Türkiye’de ise cumhuriyetten bugüne değin 40’tan fazla yıkıcı büyük deprem olmuştur. 1990-2000 yılları arasında 81.630 kişi depremlerde hayatını kaybetmiş ve toplamda 578.544 bina yıkılmıştır (Sünbül, 2007:433). Bu tarihler arasında 149 tane büyük çapta deprem meydana gelmiştir.

20 yy. başında akıllarda yer edinecek kadar yıkıcı etkisi olan Erzincan depremi de meydana gelmiştir. Bu deprem 7.9 büyüklüğünde olmuş ve 32.962 kişi yaşamını yitirmiştir. Bu kadar can kaybının yanı sıra 116.720 konut da yıkılmış ya da ağır hasar almıştır (Pampal, 2000). Haçin (2014) Erzincan depreminin, 20. yy’da nüfus yoğunluğu fazla olan bir bölgede yaşanmış ilk büyük deneyim olduğuna dikkat çekmektedir. Bir başka büyük etki bırakan da Marmara Depremidir. Bu büyük etkinin nedeni ise, depremin çok yoğun nüfuslu şehirlerde ve büyük sanayi tesislerinin olduğu bir bölgede meydana gelmiş olmasıdır (Kabasakal, 2008: 10). Bu depremde 352 bin konut ve iş yeri hasar görmüş ve bunlardan 224 bini yıkılmıştır. Bu depremden yaklaşık olarak 1 milyon insan etkilenmiştir (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü, 2000). Türkiye’de 1900’lerden 2011 yılına kadar geldiğimizde, yaklaşık 87.271 kişi depremden dolayı hayatını kaybetmiş ve binlerin üzerinde de bina ağır hasar almıştır. Bu doğrultuda söylenebilir ki; Türkiye bir

deprem ülkesidir ve belirsiz zaman aralıklarında sürekli depremler olmaktadır. Bu depremlerde kaybettiğimiz can ve mal kayıplarının yanı sıra bir mühim taraf da depreme karşı; devlet, toplum ve birey olarak ne kadar hazırlıksız olduğumuzdur.

Çalışma alanı olan Van, deprem bakımından oldukça riskli bir alanda yer almaktadır. Erçek Gölü-Özalp ve Bahçesaray-Başkale sınırları arası dışındaki tüm alan birinci derece deprem bölgesinin içinde yer almaktadır. Birinci derece deprem bölgesi içinde yer alan ilçeler; Erciş, Çaldıran, Muradiye, Saray, Çatak ve Bahçesaray'dır (Şu an merkez ilçe olan Tuşba da birinci derece deprem bölgesinde yer almaktadır). İkinci derece deprem bölgesinde ise; Edremit, Gürpınar, Gevaş ve Başkale ilçeleri bulunmaktadır. Yani bir bakıma Van'ın topraklarının tamamı deprem tehlikesi altındadır (AFAD, 2014b; Alaeddinoğlu, Sargın ve Okudum, 2016; Özmen vd., 1997) ve her an yıkıcı bir deprem meydana gelebilir.

Van'da yaşanan depremlerin tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. Geçmişte olduğu halde, hâlen zihinlerde yer tutan ve konuşulan Çaldıran-Muradiye depremi toplumu derinden sarsmıştır. 1976'da yaşanan Çaldıran-Muradiye depreminde; Çaldıran merkezde bulunan 532 binadan 505'i yıkılmış veya ağır hasar almıştır (ODTÜ, 2011). O zamanki Çaldıran nüfusuna göre nüfusun %16'sı (her 6 kişiden 1'i) deprem nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Çaldıran ilçesi ve köylerinde ölenlerin toplamı 2.928 kişi iken, 3.832 bina yerle bir olmuş veya ağır hasarlı hale gelmiştir. Depremden Muradiye ilçesi de etkilenerek 638 kişi de burada yaşamını yitirirken, 2.063 bina da ağır hasar alarak oturulamaz hale gelmiştir. Depremden sadece Muradiye ilçesi değil aynı zaman da Erciş ilçesi de etkilenmiştir. Erciş de 34 kişi hayatını kaybetmiş ve 1.500'ün üzerinde de bina yıkılmıştır. Muradiye ve Erciş ilçelerinin yanı sıra depremden çevre iller de etkilenmiş ve 100'ün üzerinde insan da buralarda hayatını kaybetmiştir.

1976 Çaldıran-Muradiye depremlerinden bu yana Van'da yıkıma yol açan 23 Ekim 2011 ve 9 Kasım 2011 depremleri meydana gelmiştir. Bu depremlerin etkileri şöyledir; 23 Ekim 2011'de meydana gelen 7.2 büyüklüğündeki depremde 604 kişi, 9 Kasım 2011'de 5.6 büyüklüğündeki depremde ise 40 kişi olmak üzere, toplamda 644 kişi hayatını kaybetmiş ve 2 bine yakın insan da yaralanmıştır. İlçelere göre can kaybı dağılımı şöyledir: 477 kişi Erciş ve köylerinde, 66 kişi merkez köylerinde, 61 kişi Van merkezde ve 40 kişi ise Edremit ilçesinde yaşamını yitirmiştir. Depremlerden sonraki bir ay boyunca günde ortalama 180 artçı deprem olmuştur.

Erciş, can kaybı açısından depremden en çok hasar alan ilçedir. Toplam can kaybının %74'ü Erciş ilçesinde meydana gelmiştir. Erciş'i sırasıyla Van merkez ve Edremit ilçesi takip etmektedir. Yaşanan depremler, merkezlerin yanı sıra kırsal alanlarda da (ODTÜ, 2011:12) önemli hasara yol açmıştır. AFAD ve Van Valiliğin hazırlamış oldukları deprem raporunda (2012: 9), 40 köyün haritadan silindiği ve 200'e yakın köyün de ağır hasar aldığı tespit edilmiştir.

Köylerde konutlar için kullanılan malzemenin kalitesiz (kerpiç) olmasından kaynaklı deprem sırasında birçok konut yıkılmıştır. Tüm konutlar içerisinde kerpiç ve briket kullanılarak yapılan konutların oranı %80'e tekabül etmektedir (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Van Depremleri Raporu, 2012: 57). Bundan dolayıdır ki depremde yıkılan veya ağır hasar alan binaların sayısı bu denli yüksektir.

Depremlerden sonra yapılan hasar tespit çalışmaları sonucunda incelenen 187 bin yapıdan 49 bine yakını ağır hasar almış veya yıkılmıştır (bunların 36.203'ü konuttur). İncelenen konutların %76'sı, işyerlerinin %79'u ve ahırların %82'si hasar görmüştür. İncelemelerde hasarsızlık ise %23 oranındadır (AFAD, 2014b: 10-15).

1.2. Zarar Görebilirlik, Kırılgnalık, Dirençlilik ve Kırsal Alan

Bulunduğumuz yer küre üzerinde hemen her gün farklı yerlerde olmak üzere doğa kaynaklı afetler yaşanmaktadır. Ancak bu afetler sonuçları bakımından gerçekleştiği yere ve topluma göre değişiklik göstermektedir. Bir tehlikenin afete dönüşmesi birçok etkene bağlı olurken sosyolojik ve psikolojik kırılgnlıklarla da alakalıdır. Bu bağlamda afetler, sistemler arası çarpık ilişkiler olarak tanımlanabilir ve bunlar doğal ve insani sistemler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (İnmez, 2011). Doğal olayların afete evrilmesinin ana nedeni, toplumsal sistemlerdeki uyumsuzluklardır. Bir başka ifadeyle afetler, insani kırılgnlıklar ile doğal tehlikelerin çakışmasının sonucudur. Buradaki insani kırılgnlıktan kastedilen; fiziki yapılarla beraber ekonomik-sosyal-politik sistemlerden dolayı zarardan ve doğal tehlikelerin riskinden kaçınamamadır. Yani bir bakıma, toplumsal kırılgnlıklar yüzünden toplum ve bireyler tehlikeden korunamadığında afet ortaya çıkar.

Kırılgnalık, insanların doğal tehlikeleri algılaması, kontrolü ve değişen koşullara uyumun yanı sıra çeşitli yoksulluklar karşısında korunmasızlığını içerir (İnmez, 2011:187; Özceylan ve Coşkun, 2012a: 32). Kırılgnalık ve zarar görebilirlik kavramları birbirlerini tamamlar niteliktedirler. Zarar görebilirlik kavramı 1980’lerin başlarından beri afet literatüründe kullanılagelmiştir. En genel ifadeyle zarar görebilirlik; “potansiyel bir olayın meydana gelmesiyle toplumun uğrayabileceği olası ölüm, yaralanma, hasar, yıkım, kayıp ve zararların” karşılığı şeklinde tanımlanmaktadır (Varol ve Gültekin, 2016:1432; Özceylan ve Coşkun, 2012a: 33). Zarar görebilirlik uzunca bir süre fark edilmeden kalabilir, ama zarar görebilir bir toplumun tehlikeye girmesi halinde var olan zayıflıklar hızla açığa çıkar. Bu bağlamda zarar görebilirlik ve kırılgnalık kavramları; sadece fiziksel çevrenin zarar görebilirliği dışında toplumsal, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda da yaşanan zararları ve kırılgnlıkları kapsamakta ve afetlerde önemli olmaktadır.

Toplumdan topluma afete karşı kırılganlık değişmekte, dolayısıyla afetin etkileri de sosyal özelliklere göre değişim göstermektedir. Toplumun sosyal ağları, etnik kökeni, dil, din, medeni durum, yaş, gelir, sağlık, beslenme, yönetime katılım, yaşam kalitesi gibi unsurların hepsi kırılganlığa etki etmektedir (Okay ve İlkcaracan, 2018; Özceylan ve Coşkun, 2012a; 2012b). Aynı zamanda kırılganlık düzeyi toplumun eğitim düzeyine, deprem hakkındaki bilgisine ve depremle başa çıkma becerilerine göre de değişmektedir.

Kırılganlık ne kadar artarsa tehlikelerin afete dönüşme riski de o kadar artmaktadır. Bu çalışma kırılganlıkların yüksek olduğu kırsal alanlarda yapıldığı için afet riskinin yüksek olduğu bir toplumla karşı karşıya olduğumuzu düşünebiliriz.

Toplumlarda kırılganlık arttığında afetler toplumun gelişmesini ve kalkınmayı yavaşlatmaktadır (Okay ve İlkcaracan, 2018: 2). Yani afetler sosyal, ekonomik, politik olarak inşa edildikleri gibi, iyi idare edilmemiş kalkınma süreçleri afetle sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla diyebilirim ki; toplumlarda kırılganlık yaratan unsurlar afetin etkilerini derinleştirmekte ve normale dönüşü hem zorlaştırmakta hem de uzatmaktadır. Daha açık bir şekilde ifade edecek olursam kırılganlık/zarar görülebilirlik afetlerin meydana geldiği yerdeki toplumsal, ekonomik, kültürel ve fiziksel yapılardan etkilenmekte, dolayısıyla bu da kırılganlığın ya da zarar görülebilirliğin etkisini artırmakta veya azaltmaktadır (Varol ve Gültekin, 2016:1432). Çünkü olayın yeri, yapısı, sosyo-politik koşulları ve toplumun kültürü ile zarar görme derecesi arasında ilişki vardır.

Bu kapsamda kırsal alanların kapitalist gelişme stratejisindeki ikincil konumlarından dolayı var olan kırılganlıklarının yanı sıra eşitsiz gelişme yapılaşmasından dolayı da Türkiye’de Doğu Bölgesinin geri kalmışlığı (Keyder ve Yenal, 2015) kırılganlık düzeyini artırmaktadır. Bunlara ek olarak hem Türkiye’nin genelinde hem de çalışma alanının özelinde depreme hazırlık konusuna önem verilmemesi, kadının okur-yazarlık

oranının düşük olması, ekonomik açıdan bağımlı olması ve maruz kaldığı diğer eşitsizlikler ve de kolektif bilincin olmaması gibi faktörler kırılganlığı artırmaktadır (Özceylan ve Coşkun, 2012a). Bu kırılganlıkların farkına varıp buna karşı tedbirler almak ise dirayetli bir topluma işaret etmektedir.

Dirayetli bir toplum depremle yaşamayı bilir ve bunu bir kültür haline getirebilir. Eğer bunu bir kültür haline getiremezsek; geçmişten bugüne kadar devam eden depremlerde fiziki sarsıntılardan çok toplumun bilgisizliği (Açıkalın ve Çiftçi, 2018; Kasapoğlu ve Ecevit, 2001:8) yine derin hasara yol açacaktır. Ayrıca bu kültürün oluşup devam etmesi için; bireysel değil örgütlü gönüllüler, uzun dönemli kampanyalar ve halkla ilişkiler çalışmaları da gereklidir (Açıkalın, 2018b).

Depremle yaşamayı bir kültür haline getirmek bir dizi toplumsal pratiklerle, dirençliliğe veya dayanıklılığa (resilience) dayanmaktadır. Bu kavram bir anlamda zarar görebilirlik veya kırılganlığın olabildiğince ortadan kaldırıldığı ve/veya ortaya çıktığında etkilerinin en kısa sürede ve en az etkilenmeyle atlatılabildiği bir toplumsal yapılanmaya işaret etmektedir. Yani bir bakıma kargaşayı giderme yeteneği ve kullanımın devamlılığını sağlama anlamını taşımaktadır (Johnson, 2011: 77; Varol ve Buluş Kırıkkaya, 2017: 2). Açıkalın (2017a: 25) dirençlilik kavramıyla Balamir'in (2000) dirayet kavramlaştırmasını eş anlamlı bulduğu için daha kapsayıcı (kavrama, anlamlandırma, eleştirme ve dönüştürme gücü, yönelim ve eylem) olan dirayet kavramına vurgu yapmaktadır. Buradaki dirayet kavramı yüksek kapasiteye ve olumlu özelliklere işaret ettiği gibi toplumsal kesimlerin ve bireyleri kriz durumuna göre hızla önlemler geliştirerek kriz sonrası yapılanmayı eskisinden daha da az zarar görebilir bir niteliğe göre yeniden yapılanmasının vurgusu da yapmaktadır.

Dirençlilik çok disiplinli bir yaklaşımı ve iş birliğini gerektirmektedir. Ama yukarıda sıraladığım dirençlilik belirtilerine bakacak olursak dirayetli bir topluma yavaş da

olsa ilerlediğimizi görebiliriz. Bu dirayetin adımları bazı bölgelerde görece daha sağlam atılırken bazı bölgelerde (örneğin kırsal alanlara yönelik olarak) zayıf kalmaktadır (Açıkalın, 2017a).

Kısacası; kırsal alanlarda (ve diğer yerler için de) zarar görebilirlik, kırılganlık, depreme hazırlık ve dolayısıyla deprem riski konularının birbirleriyle ilgili boyutlarının birlikte araştırılması gerekmektedir. Çünkü afetten önce, afet anı ve sonrasındaki tüm bu süreçler bütünlüklü bir yapıya sahiptir ve birbiri içinde nedenselliğe dayanmaktadır.

1.3. Kırsal Alanın İkincilliği

Tarihsel süreç boyunca kırsal alanlar birçok değişime uğramış ve bu değişimlerle bir dizi dönüşüm meydana gelmiştir. Bu değişimin nedenleri çoğunlukla dışsal (makineleşme, pazarlama, ulaşım ve iletişim teknolojileri vs.) etkenlerdir. Bu değişimler sosyo-ekonomik nitelikte olduklarından köylünün yaşam biçimine de tesir etmiştir (Wolf, 2000: 36; Özensel, 2018: 17; Bakırcı, 2007: 6). Tüm bu değişimler boyunca köylülük, niteliği değişse bile bağımlı bir unsur özelliğini korumuştur.

Kırsal alanlarda geçimlik daha çok tarıma dayanmaktadır. Fakat kapitalist rejimde tarımda makineleşme, kente ulaşım ağlarının gelişmesi, iletişim teknolojileri ve pazarın yatay genişlemesi ile beraber önceleri kendisi veya tebaası olduğu unsur (devlet veya ağa) için üretim yapan köylü, artık pazar için de üretmeye başlamıştır. Bu süreçten sonra köylünün emeği piyasada satılan işgücü haline gelmiştir (Keyder ve Yenal, 2015: 36; Öztürk, 2009: 174). İşgücünün, yani emeğin yanı sıra, artık ürün ve toprak da piyasada yerini almıştır. Köylülüğün bu noktada dezavantajları yeni biçimlere bürünmüştür. Örneğin bir kısmı topraktan kopmuş, bir kısmı da mülksüzleşmiştir (Öztürk, 2011; Keyder ve Yenal, 2015). Bu koşulların geçerli olduğu köyler, bağımsız küçük meta üreticilerinden oluşan

yerleşim birimleri olmaktan çıkmıştır. Van der Ploeg (2011: 9) köylülükten kopuşun hızlı olduğunu kabul etse de sona ermekte olduğu düşüncesine karşı çıkmaktadır. Ona göre köylülük “yeni köylülük” olarak ve belli koşullar altında tekrar ortaya çıkmaktadır.

Kırsal alanın ikincilleşmesine kapitalizmin yaptığı etkide eşitsiz gelişme sorunu ortaya çıkmaktadır. Eşitsizlikler yapısal nitelikli olduğundan, ulus-devlet yapılanmaları özel politikalarla bunlara müdahale etmektedir. Bu da kırsal kalkınmaya işaret etmektedir. Kalkınma kavramı, İkinci Dünya Savaşı ardından önemli hale gelmiş ve son yarım yüzyılın en çok kullanılan kavramlardan biri haline gelmiştir. Kalkınma, birbiriyle etkileşimde olan ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutları olan bir süreç olup, insanlarla beraber yapılan kolektif, bilinçli bir eylemdir. Açıkalın ve Saltık’ a göre (2007) kalkınma, eğer eşitlikçi bir bakışla ve buna uygun politikalarla desteklenebilirse; “herkesin; adalet, güvenlik, istihdam ve eğitim hizmetlerine, temel hak ve temel sağlık, bilgi kaynaklarına rahatça ulaşabildiği, piyasa koşullarının adil ve adaletli bir şekilde işlediği, katılımcı, cinsiyet dengeli, demokratik ve kültürel dönüşümlere açık, şeffaf hesap verebilir yönetim yapılarına sahip, toplumsal anlamıyla tüm dezavantajlı grup (kadınlar, engelliler, çocuklar vb.) ve tabakaların ortadan kalktığı, sorun çözme yeteneği gelişmiş, doğal kaynakları koruyan, insanların geleceğe güvenle baktığı toplum ya da topluluklar yaratma eylemidir”. Ne var ki bu tanımlamanın varsayımları doğrulanmayabilmekte ve kalkınmanın yeterince başarıya ulaşmadığı çeşitli örnekler dünyada ve Türkiye’de yaşanmaktadır.

Bu denli geniş bir perspektife sahip olması gereken kalkınmayı önemli kılan faktörler arasında derin eşitsizlikler, kır-kent arasındaki farklar ile gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler arasındaki farklardır. Eşitsizlikler ve adaletsizlikler kalkınmanın gerekliliğini vurgular niteliktedir ve bu durum, ekonomik ve toplumsal adaletin sağlanmaması durumunda devam edecektir (Gülçubuk, 2001: 47). Burada kastedilen kalkınma tam olarak

mükemmeliyet içermemektedir (Costis'ten akt. Bahar Yenigül, 2017: 16-20). Burada kır ile kent arasındaki uçurumların asgari düzeye indirildiği, kırdaki insanın kentteki insana öykünmeden yerinde yaşamanın koşullarını bulabildiği, herkesin temel haklara eşit bir şekilde erişebildiği bir ülkeden ve kırsal alanlardan söz edilmektedir. Dolayısıyla kırsal alanın da hesaba katılarak buralar için özel bir kalkınma stratejisi belirlenmesi gerekmektedir.

Bu noktada kırsal kalkınmanın tam olarak neyi tarif ettiğine bakıldığında; Bakırcı (2007:33) kırsal alanlarda ekonomik, kültürel ve sosyal şartların, sürdürülebilir olması çerçevesinde kırsal alanlarda refahın ve yaşam düzeyinin yükselmesine yönelik politika ve uygulamaların bütünü olarak tanımlamaktadır. Kırsal kalkınmadan bahsedildiğinde zihinde ilk beliren tarımsal gelişmedir. Çünkü kırsal alanlar için, kırsal alanlardaki köylülerin geçimliği için tarım son derece önemli bir yer tutmaktadır. Bu noktada tarımsal gelişmeyi etkileyen yapılardan bahsedebiliriz. Özensel (2018: 176) tarımsal gelişmeyi etkileyen durumları küresel ve yerel faktörlere dayandırmaktadır. Bunlardan ilki olan küresel faktörler, gelişmekte olan ülkeleri negatif yönde etkilemektedir. Yerel faktörler ise; kırsal alanlardaki emek pazarı, göç, tarım dışı ekonomi olarak tanımlanmaktadır. Bunların yanında kırsal alanlarda tarımsal yapıyı doğrudan etkileyen faktörler de vardır. Bunlar; ticaret ve pazar, finans ve girdi arzı, çiftçilerin organizasyonu, toprağın mülkiyeti, tarımdaki teknoloji ve su kullanımıdır. Tabii tarımsal kalkınmada farklılıklara yol açan coğrafi yapı ve toplumsal tabaka etmenleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Bu bakımdan ülkemizde kırsal alanın kalkınma sorunu ülke genelini etkilemiş bununla beraber kentsel alanlardaki sorunları da giderek karmaşıktırmıştır (Saltık ve Açıkalın, 2008: 149; Özensel, 2017; Keyder ve Yenal, 2015). Genel itibariyle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, kırsal kalkınma stratejisini kırsal toplulukların yaşam kalitesini

yükseltmek için benimsemektedirler (Bakırcı, 2007:40). Bu stratejilerde sürdürülebilirlik teması ve katılımcılık öne çıkmış (Adams, 1997; Bakırcı, 2007; Özensel, 2017; Saltık ve Gülçubuk, 2008; Saltık ve Açıkalın, 2007), ama bu kez de neoliberalizm içinde tarımsal teknolojiler o denli değişmiştir ki (Keyder ve Yenal, 2015: 22), kırsal yapıların, tarımsal üretimin ve doğanın endüstriyel bir meta olmanın ötesine geçmesi güçleşmiştir. Doğal olarak, metalaşmanın bu denli derinleşmesi beraberinde meta fetişizminin (toplumsal ilişkilerin perde arkasında kalıp görünmez olma durumu) yaygınlaşmasını sağlamıştır. Yani tarımın doğadan ve biyolojik temellerinden kopmuş olması (metabolik yarılmaya uğramış) durumu söz konusudur. Bir bakıma bu tarımdan kopma durumu sanayileşme, şehirleşme ve kapitalistleşmenin doğurduğu bir sonuçtur.

Burada piyasaya eklenme söz konusu olduğu için de köylülük bir de doğadan kopmuş bir endüstriyel tarım gelişmesiyle yüz yüze kalıyor. Bu çerçevede Erciş gibi kapitalist tarımın başında olan yörelerde bile bu dönüşümün izlerine dikkat etme gereği ortaya çıkabilir. Bunun yansımalarını bulgular kısmında bulabilirsiniz. Bu dezavantajlı durumlara, Türkiye'nin diğer bölgelerine oranla Doğu Anadolu bölgesinin geri kalmışlığı (eğitim, sağlık, ulaşım, olanaklardan yararlanabilme vb.) ve etnik yönden gerilimli olma (Beşikçi, 2014: 44) durumu da eklenmiştir. Bir başka ifadeyle, çalışmanın yapıldığı Doğu Anadolu, özelde Van Türkiye'nin diğer bölgelerine ve illerine oranla hem ekonomik hem kültürel hem de toplumsal bakımlardan geri kalmış ve çatışmaların getirdiği güvensiz ortamdan çokça etkilenmiştir (Atmaca, 2016; Ersungur, Aslan, Doru, 2016). Bölgedeki iklim ve coğrafi olumsuzluklar (ulaşım ve pazara uzaklık) da rekabet imkânlarını sınırlayarak bölgeyi olumsuz etkilemiştir (Keyder ve Yenal, 2015: 51). Kırsal alanlar bağlamında bu ikincillik ve olumsuzluklar bölgede, özelde Van'da köylülüktan kopuşu hızlandırmıştır.

Diğer taraftan etnik gerilimlerin yaşandığı, çatışma halinin yer yer devam ettiği ve güvensizlik halinin sürdüğü bölgede, bağlamımız bakımından bir başka önemli husus da sivil toplumun gelişmemesidir. Bu durum çeşitli nedenlere dayanmaktadır (kalkınma, bilinç, dayanışma, iş yapabilirlik vb.). Türkiye ölçeğinde sivil toplum yeterince yaygın hale gelememiştir (Açıkalın: 2017b; Akşit, Serdar, Tabakoğlu, 2003; Aytekin vd., 2000). Türkiye genelinde hal böyle olunca, dezavantajlı bir bölgede durumun Türkiye genelinden iyi olması beklenemez. Türkiye’yi bir yarı-çevre ülke olarak nitelediğimizde (Keyder ve Yenal, 2015); sosyo-ekonomik gelişmişlik bakımından 75. sırada olan (SEGE, 2013: 70) Van’da depremde sonra genelde devletin ve kamuoyunun ilgisini köylere odaklanmasını beklemek güçtür. Bu güçlükten Van’daki sivil toplum da nasibini almıştır. Devlet ve kamuoyunun kayıtsızlığının yanında sivil toplumun da ilgisiz ve yetersiz kaldığı bir alanda köylülerin kendi yaşam alanlarını ve yaşam koşullarını iyileştirme çabaları söz konusu olmaktadır. Bu durum itibariyle köylünün en çok kendisinin çabalarıyla yeniden yapılanma sürecini geçirmesi gibi bir alternatif bir olasılık olarak gözükmemektedir. Kendi yaşam alanlarını ve yaşamlarını iyileştirme çabası göstermeleri ihtimali bana bu çalışmada ilham kaynağı olmuştur.

Bu noktada çeşitli dinamiklerin yer aldığı bir bölgede Akşit’in 1985’te yaptığı bir çalışmanın ortaya koyduğu kırsal dönüşüm dinamikleri sınıflamasının hâlâ yararlanabilir bir kaynak olduğunun kanısındayım. Akşit (1985: 93) Türkiye’deki köylerin dönüşümlerini etraflıca anlamak için böyle bir tipoloji oluşturmuştur. Ben de bu tipoloji sayesinde araştırma kapsamına aldığım köylerin geçirdikleri dönüşümü anlayarak, bunun yeniden yapılanma dönemine ne gibi etkileri olabileceğinin sorgusunu yaptım. Bu tiplerden ilki büyük toprak sahipliği ile başlayıp kapitalist çiftliğe dönüşen köydür. İkincisi küçük toprak mülkiyetinin ve birikim olanaklarının olduğu köylerdir. Burada daha çok sanayi veya tüketimde daha çok

kullanılan ürünler (pamuk, ayçiçeği vb.) üretilmektedir. Bir diğer köy tipi ise küçük toprak mülkiyetinin yaygın olduğu ama birikim olanaklarının fazla olmadığı köydür. Burada ise sulama olanakları az ve toprak açma söz konusu değildir. Akşit bu başlangıç düzeyindeki üç tipten yola çıkarak incelediği sekiz köyden beş tür köy sonucuna varmaktadır. Bunlardan ilki olan kapitalist çiftlik köyünde daha çok feodal rant ilişkileri bulunmaktadır. İkinci tip zengin ve orta çiftçi köyüdür. Bu tipte birikim olanakları ve toprak miktarı fazlalığı dikkat çekmektedir. Çünkü bu tipte toprak parçalanması hakimdir. Üçüncüsü farklılaşmış ve kentle bütünleşmiş köydür. Burada ise toprak parçalanması var ama kente göç neredeyse hiç yok, bunun yerine kentle bütünleşme mevcuttur. Bu da köyde oturup kentte çalışarak ortaya çıkmaktadır. Dördüncü tip ise faaliyet alanları çeşitlenmiş köydür. Bu tipte köylüler tarım ve hayvancılığın yanında başka alanlardaki işlerle de uğraşmaktadır. Bu bakımdan gelir çeşitliliği de fazladır. Son tip ise terk edilmiş köydür. Burada köylüler iş olanakları için daha çok kente göç ederek köyü terk etme eğilimi göstermektedirler.

1.4. Yeniden Yapılanma Dönemi

Afet sonrası dönemler çeşitli şekillerde adlandırılır (Açıkalın 2017a: 219; Okuman Fişek ve Kabasakal, 2008: 13). Bunların hepsine kaynaklık eden uluslararası bir çerçeve olarak Sendai (2015: 12) deprem sonrası için “Yeniden Yapılandırma/İnşa” demiştir. Açıkalın’ın (2017b) depremden sonraki süreçlerde hazırlığa vurgu yapmak için “Depreme Hazırlık” aşamasını tüm dönemlerin sonuna almaktadır. Şöyle ki: Deprem anı ve hemen sonrası; ilk anlardan bir-iki hafta sonrasına kadarki olan zamanı kapsamaktadır. Burada acil müdahale söz konusu olup durumun daha kötüye gitmesini önlemek vardır. Bu acil müdahale; arama kurtarma, ilk yardım, yiyecek ve diğer yardım malzemelerinin ulaştırılmasını içermektedir. İyileşme aşaması ise afet anından sonraki birinci yılı kapsamaktadır. Bu aşamada hayatta kalanların iyileştirilmeleri, hasarlı yapıların yıkılması

ve enkazların kaldırılması bulunmaktadır. Yeniden yapılanma dönemi ise ikinci yıl ve sonrasını kapsamaktadır. Bu aşama bazen çok daha uzun süreceği gibi kısa da sürebilir. Burada yıkılan yapılar altyapısıyla birlikte yeniden inşa edilerek eskiye oranla daha iyi bir hal alınmasıyla normale dönüş sağlanır. Bu aşama kalıcı konutlara geçildiği, yerleşim alanının yeniden düzenlendiği, ekonomik ve toplumsal düzenin yeniden kurulduğu ve böylece psikolojik rahatsızlıkların ortadan kalkıp yeni yaşama uyum sağlandığı dönemdir. Diğer bir aşama ise depreme hazırlıktır. Bu aşama salt yönetsel bir aşama değil aynı zamanda toplumsal bir sürece işaret etmektedir. Bu bütün süreçlere yayılarak hayati bir önem taşımaktadır. Çünkü depremin her aşamasında tekrardan yeni bir depreme hazırlıklı olmak gerekmektedir. Bunun için gerekli tedbirlerin topyekûn bir şekilde alınması gerekmektedir.

Bu Çalışmada yeniden yapılanma ve depreme hazırlık süreçlerine odaklandım. Bu aşamalara odaklanmamın sebebi, 2011 yılındaki Van Depremleri açısından diğer aşamaların zamansal olarak metodolojik bakımdan geçerliliği sağlayacak şekilde çalışılmasının pek olanaklı olmaması; buna karşılık, diğer iki aşamanın çalışılmasında hem potansiyel bir geçerlilik sorunu olmaması hem de aradan geçen sekiz yılın bu iki aşamayı çalışmak bakımından önemli olmasıdır. Üstelik Açıkalın (2017a: 247) bu aşamaların (yeniden yapılanma ve hazırlık) sosyal bilimler yazınında daha az çalışıldığını ve bu dönemlere ilişkin daha fazla bilgi üretilmesine ihtiyaç olduğunu kaydetmektedir. Bu süreçte ben yapılan konutlara, altyapıya, insanların memnuniyet derecesine, hâlen etkisi devam eden durumlara, eskiyle yeninin karşılaştırmasına, komşuluk ilişkilerine, durumu kabullenme süreçlerine, deprem bilgilerine, kırılganlıklarına ve şu anki depreme hazırlığa vb. faktörlere odaklanarak bu uzun dönemi irdelemeye çalıştım.

Yeniden yapılanma ve hazırlık dönemlerinin az çalışmasına veya daha özelden yeniden yapılanmanın kırsal alanda oldukça kısıtlı sayıda çalışılmasına; sosyal bilimcilerin

erişim-kaynak sorunları, kentli yanlılıkları veya kırsal alanlardaki etkilerin küçük olması (küçük olduğuna ilişkin varsayımlar) neden olmuş olabilir. Yapılan çalışmalara örnek verecek olursam:

Düzce’de depremden sonra Yucak (2004a), depremzedelerin dayanışma içinde iş yapma deneyimini, sürece nasıl dahil olduklarını, kaynakları nasıl temin ettiklerini ve yapılan konutların kültürel uyumunu “İMECE evleri” örneğinde irdemişti. Düzce’de deprem bölgesinde yapılan konutların, o konutları kullanacak insanların sürece dahil edilmemesinden ihtiyaçlara cevap vermemiştir. İmece evlerinde ise konutta oturacak olanların doğrudan sürece dâhil olduğu kolektif bir yöntemle yapılmıştır.

Johnson (2011) da, “kent hakkı” kavramı bağlamında Düzce’deki toplumsal kazanımları irdemiştir. Bunu Düzce’de üç köyde İMECE usulüyle yapılan 57 konut üzerinden de yapmaktadır. Çalışmada köylüler arasında kurulmuş bağların güçlü olduğu, birçok ortak etkinlik yapabilme kapasitesine sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Yani bir bakıma bu kazanılmış uzam niteliği taşımaktadır.

2004 yılında Erzurum Aşkale depremlerinden sonra Gök, Zaman ve Altaş (2007: 113), inşa edilen konutları sosyo-ekonomik yönden irdelenmiştir. Bu araştırma ile depremde ağır hasar gören yerleşmelerdeki ailelerin hak sahipliği, yeni yerleşme yerlerinin tespiti, konutların projelendirilmesi, inşa edilmiş bulunan konut ve eklentilerin yöredeki ailelerin sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarına uygunluğu ile ilgili sorunlara değinilmiştir.

Limoncu (2007), Varto, Gediz, Bingöl, Lice, Çaldıran ve Marmara depremleri sonrasında yapılan afet konutları üzerinde incelemede bulmuştur ve burada yeniden yapılanma aşamasında barınmayla ilgili altyapı, sosyo psikolojik, maliyet ve sürdürülebilir olmama sorunlarına ışık tutulmuştur. Çalışmaya göre yeniden yapım aşamasında Türkiye’nin yetersizliği, hazırlıklı olma adına afet önce ve sonrası yapılması gerekli karar

adımlarını ve eylemleri oluşturmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Araştırmada altı temel sorun alanı bulunmaktadır: yönetsel-yasal özellikler (hazırlıklılık, organizasyon, yapı malzemelerinin taşınması, arazi bulma, kredi, ihale, konut büyüklüğü ve sayısı, hak sahipliği ve kiracılık); yer seçimi ve yerleşim özellikleri (arazi bulma-kamulaştırma, imar planları ve yer seçimi-yerleşim kararlarının uygunsuzluğu, eski yerleşim özelliklerinin dikkate alınmaması); konut tasarımı ve fiziksel özellikler (eski konut tipleri ve diğer ölçütlerin ihmal, kısıtlı zamanda tasarım, yapım sistemi, uygulama, işçilik, yüksek kullanım maliyeti –yerel beceri ve yapı ürünlerinin dışlanması); alt-yapı özellikleri; sosyal boyutun ihmal (yeni yaşamın çeşitli boyutlarının ihmal, bireyin güçlendirilmemesi, yöre halkının işgücünün kullanılmaması) ve maliyetler (uluslararası çözümler, ulaşım-taşıma, kullanım ve kullanıcıların hizmetlere yaptıkları harcamalar). Bu alanlardaki sorunların birleşiminden, yedinci kategori, yani yeni konut ve yerleşim alanlarının sürdürülebilirliğinin olmaması ortaya çıkıyor.

Engingöz ve Ünlü (2006), Afyon-Dinar’da depremden sonra yapılan afet konutlarında tasarım değerlendirmesi yapmışlardır. Çalışma afet sonrası oluşturulacak olan konutlarda nasıl bir mekânsal ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma farklı sosyo kültürel yapıya, yaşam biçimlerine ve mekân kullanım alışkanlıklarına sahip olan kentli ve köylü afetzedelerin afet konutları hakkında beklentilerini yansıtmaktadır.

Bu bağlamda Van’da yeniden yapılanma döneminde yapılan çalışmalar ise;

Tuna, Parin ve Tanhan (2012)’ın yaptıkları araştırmada belli bir biçim kazanan deprem sonrası yaşantının boyutlarını ortaya koymak, karşılaşılan sorunlara bulunan çözümlerin geçerliliğini sınamak, depremzedenin uğradığı zararlar ve beklenen gerekli iyileştirmeler irdelenmiştir. Bu araştırma ile, bir çadır, konteynır veya baraka içine kapanan

ve günlük hayatî faaliyet alanlarının önemli bir kısmını kaybeden ve ortaya çıkan koşullara önemli ölçüde bağımlı kalan depremzedelerin temel ihtiyaçlarına bağlı olarak oluşan hizmet talepleri, bu taleplerine karşı aldıkları veya ulaştırılan hizmetler karşısındaki memnuniyetleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma depremde sonra ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve psikolojik tabloya dönük alan araştırmasıdır.

Duman (2016), Van Depremleri'nin depremi yaşayanlar insanların inanç temellerini, inanca dayalı pratiklerini ve ibadetlerini nasıl etkilediğini ortaya koymak ve aynı şekilde din ve toplum ile birey ve din arasındaki ilişkilerini nasıl etkilediğini irdelenmiştir.

Alaeddinoğlu, Sargın ve Okudum (2016), Van'ın depremde sonra yaşadığı travma ve geçirdiği süreçleri ele almıştır. Çalışmada depremin yarattığı yıkım ve zemin ilişkisi, ölüm ve ciddi sakatlık vakalarının gerçekleştiği mahalleler ile bu mahallelerin başta ekonomik olmak üzere diğer değişkenlerle ilişkisi, binaların hasar durumları ve kent içindeki dağılımı, yeni konut alanlarının yer seçimleri, yerleşmeye uygunluğu, kentin gelişmesini destekleyip desteklemediği, kentte gerçekleştirilen altyapı ve üstyapının kentsel dönüşüm süreçleri ile uyumlu olup olmadığı irdelenmiştir.

Özaydın (2017), Van'daki depremlerin ardından devlet tarafından Edremit ve Kevenli'ye yapılan afet konutlarındaki yaşam koşullarını irdelenmiş ve bunu yaparken de insanların bu konutlardaki fiziki şartları, ekonomik koşulları ve sosyal ilişkileri bakımından değerlendirmiştir.

Bu taramadan yola çıkarak kendi çalışmamda; depremin daha çok sosyal boyutlarına değinmem gerektiğini, kırsal alanlarda yaşayan insanların depremde sonra nasıl bir süreç yaşadıklarına, sorunlarına, memnuniyetlerine, yapılan konutların yaşam koşullarına uyumuna ve yapım sürecine, beraber iş yapabilme deneyimlerine dikkat etmem gerektiği sonucunu çıkarıyorum.

1.5. Afet Yönetimi, Sürdürülebilir Kalkınma ve Sivil Toplum

Afet bireylerin ve hanelerin kendi başına başa çıkamadıkları bir durumu anlatır. Bu nedenle devletler, hem başa çıkma kapasitesini geliştirmek (hazırlık), hem de deprem sonrası aşamaların kendine özgü gereksinimlerini karşılamak için önlemler alırlar. Türkiye’de 2009’dan bu yana bu sorumluluğu AFAD üstlenirken, öncesinde İç İşleri Bakanlığı’na bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’na bağlı Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık’a bağlı Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü yapmaktaydı.

Türkiye’de genellikle depremlerden önceki risklerin ve sonra ortaya çıkan sorunların altında yatan ana nedenleri ortadan kaldıracak akılcı ve kalıcı çözümler yerine, anlık güncel yüzeysel çözümler üretilmiştir (Ergünay, 2008; Açıkalin, 2017a). Bu üretilen çözümleri anlık olduğu için sonradan deprem unutulurken yeni risklere kapı açılmaktadır. Türkiye’de bu durum böyle süre geldiği için de anlık bir yönetim kültürü ortaya çıkmıştır. Açıkalin’in (2017a) “kervan yolda düzülür” demesi de tam olarak bu noktaya işaret etmektedir. Öner (2007: 463) ise bu durumun izahı için “yamalı bir bohça” benzetmesini yapmış ve bunun zamanla akla geldiğinde genişletilmemesi, deneyimlerden ders çıkarılarak ön görülerle planlanması gerektiğinin vurgusunu yapmıştır. Okay ve İlkcaracan (2018: 117) ise bunun ancak afet risklerine duyarlı bir yerel yönetim anlayışıyla birlikte, halkın planlamaya ve karar-destek süreçlerine dahil edilmesiyle gerçekleştirilebileceğinin vurgusunu yapmaktadır ve bu vurgu dirayetli bir topluma işaret etmektedir.

Dirayetli bir toplum olma yolunda/risklerin azaltılması için atılan önemli adımların başında Sendai Anlaşması (SFDR, 2015) gelmektedir. Çünkü bu anlaşma afetlerin risklerine karşı bir direnç/dirayet oluşturmayı amaçlamaktadır. Birçok ülkenin katılım sağladığı bu anlaşmaya Türkiye de 2015 yılında katılım sağlamıştır. Anlaşma 2015-2030

yılları arasını kapsayan bir yol haritası çizmiş ve risklere karşı birtakım ilkeler ortaya koymuştur. Bu ilkeler sorumluluğu hem devlete hem de devletle iş birliği içine girecek çeşitli kurumlara, sektörlerle dağıtıp topyekûn bir katılım sağlanmasını hedeflemiştir. Bunun yanında insanların gelişme hakkına önem vererek insanların varlıklarını korumaya çalışmaktadır. Bu ilkeler ayrıca risklere karşı önlemler alınırken yerel ve spesifik karakteristiklerin dikkate alınmasını vurgular. Öncelikli olarak afet sonrası müdahale ve kurtarmaya dayanmak yerine altta yatan risk faktörlerinin maliyet-etkin biçimde yapılacak yatırımlar yoluyla üzerine gidilmesinin gerekliliklerini belirtir. Gerçekleşen risklerden sonra alınacak veya yapılacak faaliyetlerin eskiye göre daha iyi olmasını hedefler. Tüm bunların olması için de kaliteli bir küresel ortaklığın gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Ülkemizde son yıllarda afete karşı dirençlilik bakımından önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Afet Acil Durum Başkanlığı (AFAD)’nın başlattığı çalışmalarla, afetlerin etkilerini azaltmak, fiziksel hasar, ekonomik, sosyal, çevresel ve politik zarar ve kayıplarını önlemek, hazırlıklı olmak ve sürdürülebilir yeni güvenli yaşam çevreleri oluşturmak için “Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (UDSEP 2023)” ve “Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)” ile afetlerle mücadelede yol haritası belirlemiş bulunmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından “Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı-KENTGES (2010–2023)” hazırlanmıştır. UDSEP ile birlikte “Kentsel Dönüşüm Yasası” yürürlüğe girmiş, “Afet Sigortaları Yasası ile Ulusal Deprem Sigorta Sistemi (DASK)” etkin uygulanmaya başlanmış, Türkiye Maden Tetkik Arama (MTA) tarafından “Aktif Fay Haritası ve Türkiye Deprem Tehlike Haritası” yenilenmiştir

Sendai Çerçevesi’nin devletlere yüklediği sorumluluklara daha detaylandırarak olursam; afet riskini anlamak, afet riskinin yönetilmesi için afet risk yönetişimini güçlendirmek, dirençlilik için afet risk azaltmaya yatırım yapmak, etkili müdahale için afete

hazırlık çalışmalarını geliştirmek ve iyileştirme, rehabilitasyon ve yeniden inşa safhalarında, öncekinden daha iyisini inşa etmek olduğu görülecektir (SFDR, 2015: 9). Sendai Çerçevesi afet risklerinin azaltılmasını esasında bir devlet sorumluluğu olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında ulusal ve uluslararası paydaşların da yaratılmasının vurgusunu yapmaktadır. Bu paydaşların ayrılmaz bir parçası sivil toplum olmaktadır. Çünkü Sendai Çerçevesi’nde topluluk direncinin ancak tabandaki bilgi ve beceri artışıyla her yerel ortamın kendine özgülüğüne göre oluşmasının etkin sonuç verdiği belirtilmektedir.

Türkiye’de önündeki engeller ve zayıf yapısına rağmen sivil toplum önemli uyanışlar içerisinde ve bu farklı toplumsal kesimler içinde daha kapsayıcı bir nitelik kazanmaktadır (Akşit, Serdar ve Tabakoğlu, 2003; Açıkalın 2017a). Bu canlanma kendini Van’da da gösterse de zayıf kaldığı birçok nokta bulunmaktadır. Örneğin şu anda deprem bağlantılı herhangi bir sivil toplum kuruluşunun olmaması, hatta depreme hazırlık adına sivil toplumun herhangi bir faaliyette bulunmaması gösterilebilir (Açıkalın ve Aslangiri, 2019). Bu bağlamda farkındalığın, direncin ne kadar zayıf olduğu görülmektedir.

İçinde yaşadığımız çağ gelmiş olduğu bilgi ve teknolojisi düzeyine rağmen doğa kaynaklı afetlerin oluşumu üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir. Bunların önlenmesi için ise yapılabilecekler çok daha sınırlı bir haldedir. İşte insanların yaşadıkları çevrede meydana gelen doğal olaylardan haberdar olmaları, bunları nedenlerine kadar ayrıntısı ile tanımaları ve bu olayların tekrarı durumunda bunlardan hiç etkilenmeme veya en az oranda etkilenmelerine olanak tanıyan çalışmaların tümüne “Afet Yönetimi” denilmektedir (Ergünay ve Özmen, 2013; Kadioğlu, 2008).

Etkin bir afet yönetimi çalışması, afet öncesi, afet sırası ve afet sonrası ihtiyaç duyulan tüm çalışmaları kapsamaktadır (Açıkalın, 2017a). Ülkemizde 1940’lı yıllardan bu

yana afetler konusunda yasal kurumsal düzenlemelerle bir afet yönetim sistemi oluşturulmuştur. Ancak zaman içinde yaşanan doğal afetlerin niteliğinin değişmesi, kırsal alanlarda yaşanan doğal afetlerin yanında kentlerde afetlerin artması mevcut mevzuatı yetersiz hâle getirmiştir. Ülkemiz incelendiğinde, fiziksel zararın çalışılması diğer faktörlerin hesaba katılmaması durumu gözlemlenmekte ve bu da toplumu afetlere karşı dirençsiz kılmaktadır (Özceylan ve Coşkun, 2012b: 169). Özellikle 1999 Marmara Depremiyle su yüzüne çıkan yetersizlikler sistemin yeniden düzenlenme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu yetersizlikler 2011 Van Depremi'nde nispeten Marmara'ya göre biraz daha iyileşse de sorunlu alanlar hâlen devam etmektedir. Bu sorunlu alanlar çerçevesinde afet yönetimi sistemimizin yetersizlikleri yapısal sorunlar, işleyiş ve uygulamada ortaya çıkan sorunlar ve mali sorunlar olarak sıralanabilir.

Afet sürecinde her toplumun kendine özgü toplumsal bir yapıya, farklı sosyal iletişim ağlarına sahip olduğu göz ardı edilmemesi gerekmekte ve bu doğrultuda her toplumun sosyal yapısı ve kültürüne uygun yeniden yapılanma süreci gerçekleştirilmesine önem verilmelidir (Arslan ve Ünlü, 2010: 45).

Afet riskini azaltma yönetimlerinden biri olan afet yönetim sistemi; gerekli mekanizmalar kurarak tehlikenin afete dönüşmesi engelleme amacı taşımaktadır. Sistemin diğer bir amacı da müdahale ve iyileştirmeyi gerçekleştirebilmektir (Ersoy vd., 2017). Bu doğrultuda sisteminde, çevresel riskleri önceden tanımlı hale getirmesinin yanında, risk ve kriz ananında ve her süreçte yapılacakların belirlenmesi gerekir.

Toplumun afet karşısında bir direnç oluşturması ve risklerin farkında olup bunları asgari düzeye indirmek afet yönetiminden geçmektedir. Afet risklerinin azaltılması için; kentteki kamusal ve yaşamsal alanların, kültürel ve tarihi değerlerin, ekonomik ve doğal kaynakların, mevcut olan ve gelecekte oluşabilecek tehlikelere karşı afet

risk yönetimi araçlarına göre değerlendirilmesiyle gerçekleştirilebilir. Afet riski altındaki bölgelerde afet öncesinde mevcut riski azaltmak ve hazırlık yapmak, afet sonrasında ise afetin etkilerini hafifletmek için müdahale, geçici barınmayı ve iyileştirmeyi kolaylaştırmak gerekmektedir (Okay ve İlkaracan, 2018).

Bu noktada risk yönetimi tehlike ve riskin belirlenmesi, kaynak ve önceliklerin dikkate alınarak idare edilen süreci ifade eder. Bu sürecin temel iki bileşeni; risk ve zararların azaltılması ile hazırlıktır. Afet senaryolarının hazırlanması, uygulama önceliklerinin belirlenmesi ve riskin azaltılabilmesi için genel politika ve stratejik planlarla, uygulama planlarının hazırlanması ve hayata geçirilmesi bu süreç kapsamındadır (Ergünay, 2002). Bu aşamada amaç riskleri minimize etmektir. Bu süreç afet öncesi, afet anı ve sonrasında kapsayan bütünsel bir aşamadır. Bu çerçeveden bakacak olursam, depremden sonraki tüm dönemlerdeki yardımların ardından, yaşamı olumlu bir şekilde sürdürmede en kritik boyut, hızla depreme hazırlıklı hale gelmek olacaktır (İşmen, 2006; Karancı, 2008). Çünkü bu yolla yapısal riskler azaltılabilir, psikolojik ve toplumsal açıdan yeni yaşamın kalitesi yükseltilebilir (Özceylan ve Coşkun, 2012a). Bahsi geçen bu süreç tam olarak yeniden yapılanmanın ön koşulunu oluşturmaktadır (Açıkalın, 2017a). Bu da büyük emek, zaman ve maharet isteyecektir.

II. YÖNTEM

Bu tez Van'ın Erciş ilçesine bağlı köylerde 2011 depremlerinden sonraki yeniden yapılanma dönemine odaklanmış nitel bir araştırmasıdır. Aşağıda izlediğim prosedür hakkında bilgi vereceğim.

2.1. Araştırmanın Zaman Boyutu, Sorusu ve Amacı

Araştırmalarda zaman boyutunun farkında olmak araştırmanın yürütülmesine yardımcı olur çünkü farklı araştırma soruları ya da konuları zamanı farklı biçimlerde içerir. Kimi çalışmalar tek bir sabit zamana odaklanıp onu ayrıntılı bir şekilde analiz ederken kimisi ise olayları, kişileri veya toplumsal ilişkileri zaman zarflarında izler. Bu konuda nicel araştırma iki gruba ayrılır: zamanda tek bir noktaya odaklanan kesitsel araştırma ve birden çok zaman noktasına odaklanan uzun dönemli araştırma. Nitel araştırma belirli bir zaman zarfında bir ya da birkaç örnek olay üzerine odaklanır (Neuman, 2013: 62). Örnek olay ise belirli bir süre içinde az sayıda olayın pek çok özelliğini derinlemesine inceler; veriler daha ayrıntılı olmasının yanı sıra kapsamlı ve çeşitlidir.

Bu bakımdan bu araştırma nitel bir araştırma olduğundan ve 2011 Van Depremleri'nden 2019'a kadar geçen sekiz yıla odaklandığından (süreç temelli) bir örnek olay çalışmasıdır. Ama araştırmada üç köy olduğundan ve köyler arasında yapmış olduğum karşılaştırma örnek olay düzeyini aşmaktadır.

Bir bakıma bu çalışmaya “durum saptama araştırması” da denilebilir. Çünkü bu tür bir araştırmada belli bir zaman aralığında çeşitli sistemler (durumlar) hakkında çeşitli bilgi kaynakları (derinlemesine görüşme, gözlem, hazır veri, görsel-işitsel materyal, belgeler vb.) aracılığıyla detaylı ve derinlemesine nitel bilgi toplanır (Creswell, 2016: 97). Bu tezde yapılan araştırma belli bir zamanda sınırlanmaktan çok süreçte (2011-2019) oluşan

gelişmelerle ilgilense bile, sürecin nasıl geliştiğinden çok, sonuçta ürettiği çıktılara odaklandığından ve bunu üç köye yaydığından, yapılan işe bir anlamda durum saptama da denebilir. Üç köyün karşılaştırması bir noktada bu araştırmayı temellendirilmiş kuram türüne yaklaştırmaktadır, fakat bu türün gereklerini yeterince yakalayamamaktadır.

Bu bir keşif araştırması olduğundan pozitivistin önerdiği türden bir hipotez formülasyonu anlamlı değildir (Neuman, 2013: 121). Buna rağmen bu araştırmayı beklentiler geliştirdim. Kavramsal çerçevede sunduğum literatürde tartışılan konular, şu noktalara dikkat etmem gerektiğine işaret ediyor.

Birincisi, deprem sonrasında köylere maddi yardımın (çadır, yemek, giysi, yakacak) ve psikolojik-sosyal desteğin erişimindeki hızı, niteliği ve sürekliliği; ikincisi, yeniden yapılanma dönemine hazırlık niteliğindeki hasar tespitleri, hak sahiplikleri ve yeni yerleşim alanlarının seçiminde deprem gerçeklerinin ve genelde köylülerin, özelde ise köylerdeki daha dezavantajlı grupların (arazisi, hayvanı az olan haneler, mevsimlik işçiler, vb.) ihtiyaçlarının dikkate alınması; üçüncüsü ise, yeniden yapılanma döneminde yeni yaşam alanlarının ve konutların tamamlanma süresi, kalitesi ve toplumsal kesimler için memnuniyet yaratması. Bu üç noktada da köylüleri daha çok “pasif alıcılar” şeklinde kurguluyorum. Ancak araştırmada, onların süreci etkileyebilecek şekilde aktifleşip aktifleşmediklerini de iş birlikleri kapsamında sorguladım.

Her toplum depremden sonraki süreçten farklı şekillerde etkilenebilmektedir. Aynı topluluk kümesi içinde yer alan bireylerin, hanelerin ve çalışma bağlamında köylerin ortak etkilendikleri durumlar olabilmekte, yeniden yapılanma sürecine yükledikleri anlamlar, yaşadıkları durumlar benzerlik veya farklılık gösterebilmektedir. Peki Van’da 2011 depremlerinden sonra yeniden yapılanma döneminde hem köy hem de köylü nasıl etkillenmiştir? Köyde ne gibi sorunlar meydana gelmiş, bunlarla başa çıkma pratikleri nasıl

ve ne tür ilişkilerle yapılmış ve devam eden sorunlar nelerdir? Dayanışma pratiği gelişmiş midir? Bu temel sorular etrafında şekillenen araştırmayla ayrıca literatürde çalışılmış konuları referans alarak tezim için önemli gördüğüm diğer soruların da yanıtını aradım:

Johnson (2011), “kent hakkı” kavramı bağlamında Düzce’deki toplumsal kazanımları sorgulamıştı. Ben de benzeri bir sorgulamayı Erciş’in köylerinde yaptım. Bir mekândaki yaşamın kalitesini artırmak için, haklar kapsamında kolektif şekilde çaba harcamak mümkündür. Bunu inşa etmenin bir parçası olan daha şeffaf bir sistem oluşturma, yaşam alanını düzenleyecek bilgiye erişme, ilgili mekânın (veya sistemin) kaynaklarına erişmekle alakalıdır. Bu gibi özellikler depremden sonraki yeniden yapılanma döneminde kırsal alanlarda sağlanmış mıdır? Sağlanmışsa, buna katkıda bulunan toplumsal hareketlerin özellikleri nelerdir?

Erciş’in köylerinde köylülerin dayanışmayla neler yaptığını sorguladım. Bu kapsamda, “Örgütlenme nasıl sağlanmış ve kimin kontrolü altında sürdürülmüş?”

Erciş ilçesine bağlı köylerde özellikle: ”Konut yapım süreci nasıl işlenmiş?” “Neler dikkate alınmış?” “Yöre insanı bu sürece dâhil edilmiş mi? “Konut yerleri nasıl ve neye göre belirlenmiş?” “Yapılan konutlarda coğrafi koşullar göz önünde bulundurulmuş mu?” “Bu konutların geri ödeme süreci nasıl işlemektedir?” “Konutlarla ilgili sorunlarla başa çıkma pratikleri neler oldu?” “Köylülerin memnuniyetleri ve memnuniyetsizlikleri nelerdir?” gibi sorulara cevap aradım.

Bilik (2015) Van Depremleri üzerine bir sosyolojik analiz yaparak; depremi yaşamış kişilerin depremi anlamlandırma, yordama biçimleri ve bölgede yer alan aktörlerin performanslarını toplumsal olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda ben de araştırmada aktörlerin performanslarını değil ama katılımcıların deprem anında yaşadıklarını dinleyerek, özellikle kullandıkları metaforları irdeleyerek bunun üzerinden bir analiz geliştireceğim.

Depremden sonra köylerde yeniden yapılanma sürecince acaba bu kendine özgü durumlar ve farklılıklar göz önünde bulundurulmuş mu?

Bu sorulara cevap ararken süreci daha iyi anlamak için keşif amaçlı bir araştırma yürüttüm. Küçük ve amaçsal bir örnekleme sahip olan bu araştırmada elde edilecek bulgular Türkiye geneli hakkında kesin bir yargıya varmamız için sınırlı olsa da, Erciş'e bağlı köylerin depremden sonraki süreci nasıl yaşadıkları hakkında kısmen de olsa fikir sahibi olmamızı sağlayacaktır.

2.2. Örneklem Seçimi

2011 Van Depreminden sonra, hasar tespit çalışmaları kapsamında Van Merkez köylerinde yaklaşık 21 bin inceleme gerçekleştirilmiştir (AFAD, 2011: 44-46). Hasar görmeyen yapıların oranı %11,4 olarak raporlanmıştır. Bir başka deyişle Van Merkez köylerinde incelenen her 100 yapıdan 89'unun deprem nedeniyle hasar gördüğü anlaşılmaktadır. Yıkık veya ağır hasarlı yapıların oranı %56,1, orta hasarlı yapıların oranı %2,3 ve az hasarlı yapıların oranı %30,1 olarak öne çıkmaktadır. Merkez köylerinde yaklaşık 12 bin yapı yıkılmış veya ağır hasar almıştır.

Erciş'in köylerinde 19 binden fazla inceleme gerçekleştirilmiştir. Hasar görmeyen yapıların oranı %19,2 olarak raporlanmıştır (AFAD, 2011: 46-47). Yani Erciş'in köylerinde yapıların yaklaşık beşte dördü hasarlıdır: %49 az ve %1,9 orta hasarlı iken, %29,8'i (yaklaşık 6 bin bina) yıkık veya ağır hasarlıdır.

Edremit'in köylerinde 2.500'den fazla binada hasar tespiti yapılmış ve hasarsız bina oranı %33,6 olarak saptanmıştır (AFAD, 2011: 47). Dolayısıyla Edremit'in köylerinde, incelenen her 100 yapıdan yaklaşık 66'sı hasarlıdır. Bunlar içinde az hasarlı olanların oranı %42,3 iken, orta hasarlılar %3,6 ve yıkılmış veya ağır hasarlı olanlar ise %20,5'dir (500'den fazla bina).

Yukarıdaki istatistiklerin ortaya koyduğu üzere, depremde en çok hasarı Van merkez ile Erciş'in köyleri almıştır. Öncü nitelikteki bu tez çalışması için maddi ve zamanla ilgili sınırlılıklarımı dikkate alarak ilçe düzeyinde karşılaştırma yapmamaya danışmanım ile birlikte karar verdik. Üç ilçedeki ağır hasarlı köylere ilişkin hazır verilerin analizine dayanarak, köylerdeki sorun ve olanaklar bakımından karşılaştırmaya uygun çeşitlenmeyi Erciş'te yakalayabileceğimi anlayarak, yalnız bu ilçeyi araştırma alanı olarak belirledim.

Köylerin hangi ilçeden olacağına karar verdikten sonra, hangi köyleri araştırma kapsamına alacağıma da amaçsal şekilde karar verdim. Erciş'e bağlı köylerin ağır hasarlı olanları arasında beş ölçüte dayanarak (ağır hasarlı konut, TOKİ'ye gidenlerin ve evine yardım yapılanların sayısı, köyün merkeze uzaklığı ve depremden önceki seçimde siyasi partilerin oy oranları) seçim yaptım.

Bu doğrultuda köy seçimi için önce, Van AFAD'ın 2015'teki hasar tespit raporuna dayanarak ağır hasarlı hanelerin toplam hanelere oranına göre köyleri üç kategoriye ayırdım: Toplam hanelerin %55'den fazlasının ağır hasarlı olduğu köyler; ağır hasarlı veya yıkılmış hane oranının %55-%25 arasında kaldığı köyler; yıkılmış-ağır hasarlı hanelerin %25'in altında kaldığı köyler. Bu üç gruptan yalnız ilkinde odaklandım. Ardından, bu kategoride yer alan köylerle TUİK'in 2010'daki konut sayısı kayıtlarını da örtüştürerek, 16 köyü potansiyel araştırma alanım olarak belirledim. Bundan sonra, yalnız bu 16 köyün ilçe merkezine ve Van merkeze uzaklığını göz önünde bulundurdum. Bunun nedeni, deprem zamanı ve depremden sonraki süreçte köye gelen yardımlar, köyün olanaklardan yararlanması, konutların teslim edilme süresi gibi faktörlerin mesafeden etkilenip etkilemediğini sorgulayabilmektir. Bir sonraki adımda ise, TOKİ'den yardım alarak evini yapanlar (EYY) ile TOKİ'nin yaptığı konutları tercih edenlerin sayılarını saptadım. Bunun nedeni, müteahhitten, depremzedenin ve TOKİ'nin konut yapım süreçlerini ve farklı türde

konutları karşılaştırmaktır. Son adım, köyleri depremden önceki seçimde (2009) siyasi parti tercihlerine göre sınıflamak oldu; bu sayede farklı parti tercihlerinin süreci etkileyip etkilemediğine ilişkin bazı ipuçları yakalayabileceğimi düşündüm.

Bu eleme işlemlerden sonra Erciş ilçesine bağlı yedi köy kaldı. Bu köylere giderek pilot çalışmamı 2017'nin Haziran-Ağustos aylarında tamamladım. Bu ziyaretlerle amacım, hem köyler hakkında genel bir fikir oluşturmak, hem de yedi köy arasından biraz daha eleme yapmaktı, çünkü yedi köyü asıl araştırmada kapsama almak, tek başına altından kalkamayacağım kadar geniş bir alan tanımlıyordu.

Bu yedi köyde yaklaşık 45 haneyle görüştim. Pilot görüşmelerde her köyün muhtarıyla merkezde görüştim. İlk adım olarak muhtarla görüşmemin nedeni, hem onların köyde söz sahibi olmaları ve köydeki süreçten daha fazla haberdar olmaları, hem de köylülerin beni bir tehdit olarak algılamalarını önlemektir. Muhtarlarla görüştüğten sonra anlattıklarını köylünün ağzından da dinlemek için kendilerinden izin istedim. Köylere gidip köy ortamını gözlemledim; kadınlar, erkekler ve çocuklarla süreç hakkında konuştum.

Görüşmeler ve gözlemlerden sonra yedi köy arasında üç köyün birbiriyle karşılaştırılacak; yardımlara erişim, yer seçimi, altyapı, konut yapımında kullanılan malzemeden kaynaklı sorunlar, devam eden konutlar, konut teslim tarihleri, kurumlarla ve şahıslarla yaşanan gerginlikler ve politik durumun yardımlara, konut yapımına, teslimine etkisi gibi özelliklerinin olduğunu fark ettim. Bu ön araştırmanın sonucunda araştırmamı; Ortayayla, Çakırbey, Mağara köyleriyle sınırlamaya karar verdim. Bu seçim sayesinde yardımlara erişim, yeni konutların tamamlanma süresi, köye uzaklığı, ahır ve mera olanakları ile konut yapımında yaşanan gerilimler kadar, yaşam alanlarının daha kaliteli hale getirilmesinde kullanılabilen olanaklar bakımından da etkin karşılaştırma yapabileceğimi değerlendirdim.

2.3. Veri Kaynakları ve Veri Toplama Yöntemi

Van'ın Erciş ilçesine bağlı köylerde yaşayan köylüler çalışmanın temel veri kaynağını oluşturmaktadır. Buna ek olarak, köylerdeki mekânsal gözlemlerim görüşmelerden edindiğim verileri sorgulama veya destekleme bakımından ikincil düzeyde de olsa bir veri kaynağı işlevi gördü. Ayrıca, hazır verilerden de yoğun biçimde yararlandım

Veri toplama sürecinde görüşmeye başlamadan önce katılımcıya kendim ve tezim hakkında bilgi vererek kendisinden görüşme için izin istedim. Katılımcının isminin gizli kalacağını ve görüşmemizi sadece bilimsel amaçla kullanacağımı dürüst ve anlaşılır bir şekilde kendisine anlattım (Creswell, 2016: 56; Neuman, 2014: 201). Katılımcılara gerekli izin belgelerini gösterdim, kim olduğumu ve neden böyle bir araştırma yaptığımı ve verecekleri bilgilerin nasıl bir süreçten geçeceğini açık bir şekilde ifade ettim. Katılımcıların bana sordukları her soruya dürüstçe cevap vererek ve onlarla daha fazla zaman geçirerek güvenlerini kazanmaya çalıştım.

Ön araştırmada olduğu gibi asıl alan araştırmasında da köylere gitmek için önce muhtarları arayıp müsaadelerini aldım. Köylere giden herhangi bir toplu taşıma aracı olmadığı için ya da olanlar sabah köyden çıkıp akşam köye döndüklerinden dolayı, kendi kiraladığım bir otomobil aracılığıyla ulaşım sağladım. Genellikle sabah saat 09:00-10:00 civarlarında köylere gidip akşam 18:00-19:00 dönüş yaptım. Gerekli olduğu takdirde (hava şartları, yetersiz veri, eksik veri vb.) köylere birden çok defa gittim. Bunun sonucunda toplamda 25 hanede 31 kişiyle görüşme gerçekleştirdim. Alandaki verileri Mayıs ve Haziran 2018 arasında topladım. Genel olarak katılımcılarla yaptığım görüşmeler 40-60 dk arasında sürdü.

Veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme ve yarı yapılandırılmış katılımsız gözlem kullandım (Neuman, 2014) Anlatıya dayanarak yapılan

derinlemesine görüşme, katılımcıları olabildiğince özgür bırakarak depremden sonraki yaşam öyküleri üzerinden çıkarımlar yapmamı sağladı. Görüşmelerden önce hazırladığım kontrol listesi beni sohbet sırasında yönlendirdi. Derinlemesine görüşme ve gözlemin yanı sıra muhtarla görüşürken köy anketi (temel bilgi formu) de kullandım. Bu üçlü sistem araştırmada sistemli veri toplamamı sağlayıp anlamlı bir bütün oluşturarak analiz yapmamı kolaylaştırdı.

Köy düzeyinde veri toplarken, köyün depremden öncesi ve sonrasının değişimine baktım. Bunun için köy bakkallarında, meydanında ve yollarında, cami avlularında, bahçelerde, konut içinde ve çeşme başında gözlem yaptım. Görüştüğüm her katılımcıyla köyün depremden öncesi ve sonrasındaki durumunu anlatmasını istedim. Bu şekilde hem köy hakkında köylünün fikirlerini aldım hem de kendim bir fikre vardım. Bu fikirler doğrultusunda köyleri birbiriyle karşılaştırdım.

Araştırmada teyp kaydı kullanmadım; ön çalışmanın verdiği tecrübeye dayanarak bu kararı aldım. Şöyle ki, katılımcı sesinin kaydedileceğini duyduğunda ya kabul etmiyordu ya da kabul etse bile rahat bir şekilde konuşamıyordu. Bundan dolayı not tuttum; notları kısa, öz ve anlaşılır bir şekilde yazdım. Veri toplama işlemini tek başıma yaptım. Bunun zorlukları olarak dikkat dağınıklığı veya konuşma arasında önemli noktaları kaçırma gibi araştırmanın geçerliliğini etkileyecek durumlar ortaya çıkabildi. Bunun önüne geçmek için, katılımcıyı görüşme esnasında durdurarak, yazmak için müsaade istedim.

Görüşme yaptığım insanın mahremiyetinin, gizliliğinin korunması ve onun görüşmeden zarar görmemesini sağlamak araştırmacı olarak benim etik sorumluluklarım arasındadır. Bunun dışında köylüler ve kurumlar arasında yaşanan gerginlikleri de hedef göstermeden sunmaya çalıştım. Mülakat yaptığım kişi bana güvenmeli ve bu mülakatı ne

için yaptığımı bilmeli. Ortaya koyduğum pozitif tutum, merak ve öğrenme isteği genellikle olumlu sonuç verdi.

Her köyde genel olarak katılımcılardan görüşme için olumlu dönütler aldım. Kadınlarla yalnız değil de aile fertlerinden birilerinin eşliğinde görüşme sağladım. Köyler küçük ve toplu yerleşim oldukları için köyde ne amaçla dolaştığım kısa sürede yayılıyordu. İnsanlar onların derdini dinlemeye gelen birinin geldiğini duyunca beni sıcakkanlılıkla karşıladılar.

Veri toplarken önceden hazırlamış olduğum köy, hane, birey ve gözlem formlarından yararlandım. Köy düzeyindeki veriler bana köylerin genel portresini çizmemde yardımcı oldu. Görüşmelerde katılımcıların söyledikleri ve söylemediklerini, gözlemler aracılığıyla da yaptıkları ve yapmadıklarını veriler halinde kodlayarak, Van'daki köylerde yeniden yapılanma döneminin yansımalarını görünür kılan pratikler hakkında analiz yaptım.

Hane düzeyinde ise, depremin hanede ne gibi değişiklikler meydana getirdiği üzerinde durdum. Bu verileri hane reisleriyle, erkeklerle, kadınlarla veya evin yetişkin çocuklarıyla konuşarak topladım. Birey düzeyinde veri toplarken kadınların da süreçten nasıl etkilendiklerini önemsedğim için özel bir çabayla (pilot çalışmada ahabpılık geliştirerek) kadınlarla görüşme yaptım. Son olarak gözlem formunu kullandım. Burada ise köye girdiğim süreden itibaren köyden çıkana kadarki süreçte gözlemlediklerimi yazdım. Görüşmelerle katılımcıların depremden bu yana başlarından gecen hikâyeleri öğrenirken, gözlemlerle yaşam alanlarıyla ilgili verileri derledim.

2.4. Analiz

Nitel araştırma süreci verilerin organizasyonunu, temaları belirlemeyi, kodlamayı ve tematik organizasyonu, ardından da verilerin değerlendirilmesini ve

yorumlanmasını içerir (Creswell, 2016: 179). Bu süreçteki her adım birbirine bağlı ve iç içe şekilde işler.

Araştırmada kolektif düzeyde analiz yaptım; bu kapsamda analiz nesnesi köylerdir. Örneklem kapsamındaki Erciş'e bağlı üç köyün depremden sonraki süreçlerinin birbiriyle karşılaştırılabilecek özelliklerini anlamlı bir bütünlük kurarak irdeledim. Katılımcıların anlattıkları ve gözlemlerim doğrultusunda ortaya çıkan bulgulardan anlamlı temaları kodlayıp, gerektiğinde katılımcıların anlatımlarına yer vererek verileri yorumladım. Ham verileri kodladıktan sonra, araştırma sorusuna cevap bulabileceğim şekilde verileri temalara ayırarak analizi gerçekleştirdim. Verilerin anlamsal bir bütünlük oluşturması için kavramsal çerçevede sunduğum kavram ve kuramlara dayanarak var olan durumu analiz ettim (Creswell, 2016: 180).

Kullandığım temalar:

Köylerin ve katılımcıların temel özellikleri (konum, nüfus, ulaşım, eğitim, sağlık, geçim kaynakları, politik özellikleri, altyapı, cinsiyet, yaş), kısaca *acil/akut ve iyileşme* dönemlerinin özellikleri (*yaşananlar*, *yapılanlar*: örneğin, deprem karşısında gösterilen tepkiler, alınan yardımlar, yardım almak için yapılanlar, yardımın gelme süresi, göç, göçte yaşananlar, tarımsal etkinliklerin ne kadar nasıl aksadığı, göçten geri dönüş, tarımsal etkinliklerin nasıl yeniden başladığı (varsa değişimler), hasar tespitleri, itirazlar, olumlu her türlü destek, yer seçimi ve konut yapım biçimine ilişkin başlangıç), *yeniden yapım ve hazırlıktır* (konut yer seçimi, altyapının yapımı ve konut yapımlarına ilişkin bütün ayrıntılar).

2.5. Araştırmada Geçerlilik

Nitel araştırma soyut bir kurguyu ampirik verilerle eşleştirmekle ilgilenmekten daha çok, toplumsal yaşamın ve insanların deneyimlerine yönelik samimi bir toplumsal

yaşam portresi çizmekle ilgilenir (Neuman 2014: 22). Neuman'ın burada “samimi” derken kastı; toplumsal yaşamı, onu her gün yaşayanların bakış açısından adil, dürüst ve dengeli şekilde anlatmamızdır. Bu bakımdan niteliksel araştırmada geçerlilik daha ön plandadır. Neuman (2014: 276-277) geçerlilikten bahsederken doğruluk kavramına, güvenilirlikten bahsederken “tutarlılık” ve “sağlamlık” kavramlarına başvurur. Bir başka ifadeyle geçerlilik ölçümün kuramsal beklentilerle ne derece uyumlu olduğuyla ve kavramsal tanımlamanın tüm öğelerinin, ölçümde temsil edilip edilmediğiyle ilgilidir. Güvenilirlik ise, geçerlilik için zorunlu fakat yetersiz bir koşuldur. Bir ölçüm her seferinde aynı sonucu verebilir (güvenilirliği olabilir) ama ölçtüğü şey yapının tanımıyla eşleşmeyebilir (geçerli değil); böylece ortaya geçerlilik sorunu çıkar (Neuman 2014: 288-289; Yıldırım ve Şimşek, 2006: 255; Creswell, 2016: 250). Nitel araştırmalarda geçerlilik farklı bir güçtür, çünkü alanda geçirilen sürenin fazla olması, detaylı ve yoğun olması, aynı zamanda araştırmacıların katılımcılarla yakınlığı çalışmanın doğruluğunu artırmaktadır. Bu doğrultuda nitel çalışmalarda güvenilirlik daha ikincil plandadır. Nitel araştırma aynı zamanda geçerlilik konusunda avantajlar da sunar; örneğin, araştırmacı araştırma sürecinde yeni yollara başvurabilir, görüşmeye yeni eklemeler yapabilir, plânlı olmayan görüşmelerde bulunabilir veya teyit amaçlı farklı veri toplama teknikleri kullanabilir. Ben de araştırmada bunları dikkate alarak ve bunun yanı sıra gerekli gördüğüm durumlarda bilgilerin onayı için tekrar tekrar alana gittim.

Çalışmayı güvenilirlik ve geçerlilik kaygısı açısından değerlendirdiğimde aşağıdaki noktalar üzerinde durabilirim. Öncelikle genel anlamda bölgede güvensizlik havası olmasından kaynaklı görüşme talebimi reddedenler oldu. Bunun için daha fazla kaynak kişiye ulaşmaya çalıştım. Katılımcılardan bana doğru cevap vermeyenler veya yanlış cevap verenler oldu. Onun önüne geçmek içinse teyide muhtaç cevapları başka katılımcıların

ağzından da dinledim. Gözlem ve görüşmeleri tek başıma yapmam da bir sorun doğurdu ama bunun içinde her katılımcıyı dikkatli bir şekilde dinlemeye gayret ettim ve çok sık görüşme yapmayarak, dinlenmeye vakit ayırarak bu sorunun üstesinden geldim. Köylülerle yaptığım görüşmelerde veri toplarken erkek olmamın dezavantajlarını fark ettim. Örneğin, bazen evde erkek olmayınca içeri girip konuşma fırsatı bulamadım. Görüşmek istediğim kadınlardan bazıları evde erkek olmadığı için görüşmeyi kabul etmediler. Ama bunlara rağmen; toplum içinde bastırılmış kadının sesinin duyulması gerektiğini düşündüğüm için ve deprem sürecinden bu yana kadınlığın sürece nasıl yansıdığını anlamak için özel bir çaba sarf ederek ve köylerde ahabap edip kadınlarla görüşme sağladım. Katılımcı seçiminde, köydeki etkileşim süreci boyunca, söz sahibi olanlarla, muhtarla, bakkalla ve genel eğilime muhalif olanlarla daha fazla diyaloga girerek çıkabilecek geçerlilik sorunlarının önüne geçtim.

Bu sorunların her biri temsil sorununu ortaya çıkarabilirdi ama katılımcılara kendimi ve çalışmamı açık bir şekilde tanıttığım, onlarla sıkça zaman geçirerek beni tanımlarını, bana güvenmelerini sağladığım için bu durum gerçekleşmedi. Bu sıcaklığı önceden yapmış olduğum pilot çalışmayla sağladım. Bu çabalarımın güvenilirlik ve geçerliği artırdığını düşünüyorum.

III. BULGULAR

3.1. Geri Plan: Van'ın Temel Özellikleri

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2012 verilerine göre Van'ın nüfusu 1.051.975 kişidir. Toplamda 508 köy bulunmakta ve nüfusun 503.258 (%47,8)'i buralarda yaşamaktadır. İşsizlik oranı %9,8 ile %7,9 olan Türkiye ortalamasının üstünde yer almaktadır. Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Endeksine (2013)'e göre Van Türkiye'deki iller arasında 75. sırada yer almaktadır. Eğitim sıralamasında ise tüm iller arasında 77. sırada yer almaktadır. TRB2 2. Düzey Bölgesi'nde yer alan Van, kişi başı gayri safi katma değere göre

26 bölge arasında 26., sanayi ve hizmetler sektöründe çalışanların sayısına göre ise 24. sırada yer almaktadır. (TUIK, 2012). Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı'na (DAKA) göre 2013 yılında Van'da işgücüne katılma oranı %46 ile Türkiye ortalamasının (%50) altında kalmıştır. Göç hareketleri ise; 2011 yılında depremten dolayı 72 bin insan göç etmiştir. Depremden sonraki yılda ise göç sayısı azalarak yaklaşık olarak 46 bini bulmuştur. 2013 yılında azalma devam ederek 38 bine yakın insan göç etmiştir (Alaeddinoğlu, Sevil ve Okudum, 2016). Göç sayısı depremten sonra azalsa da ciddi bir göçün olduğu görülmektedir.

Van 2014 itibariyle çıkan Kanun Hükmünde Kararname ile büyükşehir olmuştur. TUIK'in 2018 verilerine göre nüfusu 1.106.891 kişidir. İşsizlik oranı 12,8'e yükselmiş ve yine Türkiye ortalamasının (%11) üstüne çıkmıştır (TUIK, 2018) İnsani gelişmişlik endeksine göre bütün iller arasından 78., eğitimde ise 75. sırada yer almıştır (VANTSO, 2016). Van'da 2014'te yaklaşık 45 bin, 2015'te 48 bin, 2016'da 49 bin ve 2017'de ise 48 bin kişi göç etmiştir. En fazla göç depremlerden sonra olsa da ciddi bir göçün depremten sonra devam ettiği de görülmektedir. Sektörler itibariyle gayri safi yurtiçi hasılanın en fazla yoğunlaştığı sektör %60 ile hizmetler, ikinci sırada ise %27 ile sanayi sektörü olmuştur (a.g.e.). Genel olarak Van kişi başına gayri safi yurt içi hasıla, sanayi iş kolunda çalışanların toplam istihdama oranı bakımından Türkiye ortalamalarının altındadır.

3.2. Köylerin Özellikleri

Bu bölümde Van'da 2011'de yaşanan depremlerin ardından en çok hasar alan ve etkilenen üç köyde yapmış olduğum görüşme ve gözlemleri, sunduğum metot ve kavramlar doğrultusunda analiz etmeye çalıştım. Depremin; köy, hane, birey, ekonomi ve toplumsal hayat üzerinde değişiklikler meydana getirip getirmediğini; getirdiyse, ne gibi konularda

getirdiğini sorguladım. Bu doğrultuda okuyucuya Van Depremleri'nden sonra köylerde nasıl bir süreç gerçekleştiğine ilişkin bir pencere açmış olduğumu umuyorum.

Köy düzeyinde analizin ayrıntılarına girmeden, kısaca, 25 hanede görüştüğüm 31 kişinin temel özelliklerini sunmak istiyorum.

3.2.1.Katılımcıların Özellikleri

Bu çalışma 25 hanede 31 kişiyle yüz yüze görüşme sağlanarak yapılmıştır. Mağara Köyü'nde 10, Ortayayla'da 8 ve Çakırbey'de 7 haneyle görüşüme gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların 17'sini (%55) kadınlar, 14'ünü (%45) erkekler oluşturmaktadır. Katılımcıların en küçüğü 23, en büyüğü 66 yaşındadır. Yaş ortalaması 46'dır; yani katılımcıların çoğunluğu orta yaştadır. Bu orta yaş grubu genellikle hanedeki anne veya baba olduğu için hanenin deprem sonrasında nasıl bir süreç geçirdiğini detaylarıyla öğrenmeme fayda sağladı. Ayrıca genel olarak orta yaş ve üstü köydeki yaşanan durumlardan haberdar olduğu için köyün geçirdiği süreç hakkında bilgi edinmeme de fayda sağladı.

Katılımcıların 12'i (%39) okuryazar değil, 15'i (%48) ilkokul, 3'ü (%10) orta okul ve 1 (%3) kişi de lisans mezunudur. Eğitim durumu bakımından 17 kadın arasından 11'i okuryazar değil, 4'ü ilkokul mezunu, 2'i ortaokul mezunudur. Yani erkeklere oranla kadınların eğitim düzeyi daha düşüktür. Ortayayla Köyü'ndeki 10 katılımcıdan 5'i (%50) okuryazar değilken 5'inde (%50) de ilkokul ve ortaokul mezunu bulunmaktadır. Çakırbey Köyü'nde ise; 11 katılımcıdan 3'ü (%27) okuryazar değilken 8'inde (%73) ilkokul, ortaokul, lise ve lisans mezunu bulunmaktadır. Mağara Köyü'nde ise; 10 katılımcıdan 4'ü (%40) okuryazar değilken, 6'sı (%60) yalnız ilkokul mezunudur. Dolayısıyla eğitim düzeyi en yüksek katılımcılarla Çakırbey Köyü'nde karşılaştım. Eğitim düzeyinin yüksek olması yeniden yapılanma döneminde bürokratik olarak nasıl bir süreç izlendiği hakkında bilgi

edinmeme fayda sağladı. Örneğin okuma yazma bilenler konut projelerinin nasıl olduğu hakkında bir tarifte bulunurken, bilmeyenler daha çok bu konuyla okuma yazma bilenlerin ilgilendiklerini belirtmektedir.

Katılımcıların geneli evli ve en az bir, en fazla 12 çocuk sahibidir. Katılımcıların çocuk sayısı ortalaması yedidir. Hanehalkı büyüklüğü Türkiye'nin hanehalkı ortalaması olan 3,4 (TÜİK, 2018)'ten büyüktür. Akşit'in (1985: 44) belirttiği yoksul ailelerde çocuk sayısının çok olması durumu, çalışmanın geçtiği köylerde de geçerlidir. Yani hane nüfusu hanenin geliriyle ters orantılıdır. Katılımcıların hanelerinden çoğu anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısında olmakla birlikte, evlenen çocukları ve onların da çocuklarını içeren geniş aile de vardır.

3.3. Deprem Öncesi ve Sonrasında Köyler

Araştırma kapsamında görüşmelerin yapıldığı Mağara, Çakırbey ve Ortayayla köylerinin özelliklerini aşağıda karşılaştırmalı olarak sundum.

3.3.1. Nüfus ve Göç

Belediyeden 2018'de edindiğim bilgiye göre; Mağara Köyü'nde 100 hane bulunmaktadır ve nüfusu 750'dir. Çakırbey'deki hane sayısı 63 ve nüfusu 350'dir. Ortayayla'da ise 85 hanede 704 kişi yaşamaktadır. Yani en güncel verilere göre en fazla nüfus Mağara'da, en az ise Çakırbey'dedir.

Depremden önceki 2010 TÜİK verilerine göre Mağara'da 85, Çakırbey'de 55 ve Ortayayla'da 109 hane bulunmaktadır. Buna göre, Mağara'ya ve Çakırbey'e yeni haneler eklenmişken, Ortayayla'da hane sayısı azalmıştır. Bu azalmanın nedeni mevsimlik işçilik için il dışına çalışmaya gidenlerin depremden sonra daha iyi bir yaşam umuduyla temelli

gitmesinden dolayı olabilir. Ama çalışma alanında deprem kaynaklı herhangi bir göç tecrübesiyle karşılaşmadım.

3.3.2. Merkezlere Uzaklık ve Konum

Mağara Köyü'nün Erciş merkeze uzaklığı 33 km, Van merkeze ise 133 km'dir. Mağara, araştırma kapsamındaki merkeze en uzak olan köydür. Ortayayla Erciş merkeze 30 km ve Van merkeze 130 km uzaklıktadır. En yakın köy olan Çakırbey ise Erciş merkeze 14 km iken, Van merkeze 114 km uzaklıktadır. Mağara'nın depremin merkez üssü olan Tabanlı Köyü'ne uzaklığı 101 km, Ortayayla'nın 99 km ve Çakırbey'in ise 83 km'dir.

Mağara Köyü Erciş-Hasanabdal Anayolu üzerinden kuzeybatıya doğru devam edip Altındere Harası'ndan başlayarak, Ağırkaya Köyü'ne ulaşan yol üzerinde tepelik bir alanda yer almaktadır. Çakırbey Köyü aynı anayol üzerinde Koçköprü Barajı'nın hemen çeperinde düzlük bir alandadır. Mağara ve Çakırbey Köy'leri Erciş'in "Zilan Bölgesi"nde yer almaktadır. Ortayayla Köyü ise Erciş-Patnos Karayolunun güneybatı tarafında Yukarı Akçagedik Köyü güzergâhında düzlük bir alanda yer almaktadır.

3.3.3. Ulaşım ve Yol

Mağara ve Ortayayla Köylerinde erkekler hafta sonları hariç haftanın tüm günleri ilçe merkezine gitmektedirler. Her iki köyde de tek bir dolmuş bulunmaktadır. Köy dolmuşu sabah merkeze gidip akşam saatlerinde geri dönmektedir. Çakırbey Köyü'nde de erkekler sabah merkeze gidip akşam dönmektedir, ama bu köyün dolmuşu bulunmamaktadır. Köylüler ya köyden birilerinin ya da anayola çıkarak komşu köylerin araçlarıyla gidiş geliş yapmaktadırlar. Kadınlar ise merkeze; kendileri veya çocuklar hastalandığında, taziye veya düğün olduğunda, bayram alışverişlerinde, kendilerine veya kız çocuklarına kıyafet alınacağına gitmektedirler. Bu da senede yaklaşık on defaya (ayda birden az) denk gelmektedir. Dolayısıyla merkeze en rahat gidebilen, merkeze en yakın ve

en varsıl olan Çakırbey köylüleri iken, en yoksul ve yolları en kötü olan Mağara köylüleri ise merkeze en zor şartlarda gidebilmektedir.

Köylerin şimdiki yol durumları: Mağara Köyü'ne giden yol yer yer stabilize yer yer de ham topraktır; genel olarak köy yolu kötü durumdadır. Köy içinde iki toprak yol bulunmakta ve bunlar çoğu zaman çamur olmaktadır. Çakırbey Köyü'ne giden yol ise köyün içine kadar asfaltdır. Köyün içinde toplamda beş yol bulunmakta, bunların ikisi köy içi anayoldur ve asfaltdır, ama diğer üç yol topraktır. Ortayayla Köyü'ne giden yol da asfaltdır, ama köyün içindeki ara yollar topraktır. Ortayayla'nın iç yolları Mağara'nınki kadar kötü değildir.

Depremden önce ise: Çakırbey Köyü'nün yolları bu kadar iyi olmasa da diğer her iki köye oranla iyi denilebilecek derecede iyiymiş. Ortayayla'nın depremden önce ham toprakmış. Mağara Köyü'nün de depremden önce ham toprakmış ama şimdi de pek iyi durumda olduğu söylenemez.

Dolayısıyla şimdi ve depremden önce köyler arasında Çakırbey'in yolu en iyiyken Mağara'nın en kötü durumdadır.

3.3.4. Altyapı Hizmetleri

Bu başlık altında köylerin; su, çöp, elektrik, sokak aydınlatmaları ve kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerinin şimdiki ve depremden önceki durumları sundum.

Mağara ve Ortayayla Köylerinde deprem sonrasında şebeke suyu yetmemekte, her ev eşit şekilde şebekeden su alamamaktadır. Ortayayla Köyü Mağara'ya göre daha iyi durumda olsa da orada da neredeyse 40 hane (%47) su problemi yaşamaktadır. Çakırbey Köyü'nde ise şebeke suyu herkese yetmekte, su sıkıntısı çeken bulunmamaktadır.

Deprem öncesi ise: Çakırbey su sıkıntısı yaşamazken, Mağara ve Ortayayla su sıkıntısı çekmekteydi.

Her üç köyde de içme ve kullanma suyu depremden önceye göre daha iyi hal almıştır. Çünkü her üç köyün de su depoları yenilenerek genişletilmiştir. Mağara Köyü depremden önceye göre iyi olsa da su sıkıntısı diğer köylere göre daha yüksek düzeydedir. Yani Çakırbey Köyü içme ve kullanma suyu bakımından diğer her iki köye göre daha iyi iken, Mağara ise en kötü durumdadır.

Köylerin şimdiki elektrik durumları: Çakırbey ve Ortayayla'nın elektrikle ilgili herhangi bir sorunu bulunmamaktadır. Mağara'nın ise trafosu köye yetmemektedir. Depremden önce Çakırbey ve Ortayayla'nın trafolarında problem olduğu, yeterli enerjiyi sağlayamadığı için değiştirilmişken, Mağara'da herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Köylerde bugünkü çöp ve sokak aydınlatmaları: Mağara Köyü'nde sokak aydınlatıcı ve çöp konteynırları bulunmazken Çakırbey Köyü'nde hem aydınlatıcı hem de çöp konteynırları bulunmakta ve belediye haftanın belli günleri çöplerini almaktadır. Ortayayla Köyü'nde ise anayolda aydınlatıcı var ama ara yollarda bulunmamaktadır. Ortayayla'nın da çöpleri belediye tarafından alınmaktadır. Deprem öncesinde ise: her üç köyde de çöp konteynırları ve sokak lambaları yokken, Çakırbey ve Ortayayla Köyleri depremden sonra bu hizmete kavuşmuşlardır. Mağara'da yaşayan köylüler ise çöplerini ya yakmakta ya da köy ortasından geçen dereye atmaktadır. Bunların dışında belediye hizmetleri arasında yer alan kanalizasyon sistemi ise üç köyde de bulunmamaktadır.

Dolayısıyla şimdi ve depremden önce Çakırbey belediye hizmetlerinden daha çok ve daha iyi faydalanarak altyapısında iyileşme görülürken, Mağara bu hizmetlerden en kötü faydalanarak altyapısında ciddi problemler devam etmektedir.

3.3.5. Eğitim ve Sağlık

Belediye ve muhtarlardan edindiğim bilgiler doğrultusunda; 2018 itibarıyla Mağara'da bir ilkokul bulunmakta ve burada 120 öğrenci ile 6 öğretmen vardır. Çakırbey

Köyü’nde ise hem ilkokul hem de ortaokul vardır: İlkokulda 60 öğrenci 3 öğretmen, ortaokulda 20 öğretmen ve 600 öğrenci bulunmaktadır. Ortayayla Köyü’nde de bir ilkokul bulunmaktadır ve burası 7 öğretmen ile 107 öğrenciye sahiptir.

Bu durumda, ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci dağılımları şöyledir: Mağara’da 20, Ortayayla’da 15 düşmektedir. Çakırbey de ise ilkokul için öğretmen başına 20, ortaokulda ise 30 öğrenci düşmektedir.

Çakırbey’deki ortaokula çevre köylerden taşınalı olarak öğrenciler gelmektedir. Mağara Köyü’nden taşınalı olarak Çakırbey Köyü’ndeki ortaokula ve şehir merkezindeki liseye giden 70 öğrenci bulunmaktadır. Çakırbey Köyü’nde ise merkeze lise okumaya giden 30 taşınalı öğrenci vardır. Ortayayla Köyü’nden merkeze taşınalı olarak giden 35 öğrenci vardır. Taşınalı eğitimle köy dışına giden en çok öğrenci Mağara’da, en az ise Çakırbey’de bulunmaktadır.

Her üç köyde de sağlık ocağı bulunmamaktadır. Ama Çakırbey Köyü muhtarının belirttiği üzere yetkililer kendisine sağlık ocağı yapılacağına dair söz vermişlerdir.

Görüleceği üzere eğitim olanakları açısından Ortayayla biraz daha iyiye Mağara ve Çakırbey aynıdır. Ama Çakırbey’de ortaokul olması ise öğrencilerin okula daha rahat gidip gelmesini sağlamaktadır. Sağlık olanaklarına ise merkeze en yakın olan Çakırbey Köyü daha rahat ulaşırken, diğer her iki köy hem hastaneye uzak olmalarından hem de her istedikleri saatte dolmuş olmamasından dolayı bu hizmetlere zor ulaşmaktadırlar.

3.3.6. Temel Geçim Kaynakları ve Mal Varlıkları

Araştırma kapsamındaki üç köyde de tarım ve hayvancılık geçim için önemli bir yer tutmaktadır. Çoğunlukla yonca ve buğday tarımı yapılmaktadır. Köylüler tarım ve hayvancılığın atalarından kalma bir uğraşı olduğunu ve kendilerini bildiklerinden beri bununla uğraştıklarını söylemektedirler.

Muhtarlar ve belediyeden aldığım bilgiler doğrultusunda; Mağara'da 50'ye yakın büyükbaş, 1.500'e yakın da küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Çakırbey Köyü'nde yaklaşık 100 büyükbaş ve 2.000 küçükbaş hayvan olduğu aktarıldı. Ortayayla'da ise yaklaşık 130 büyükbaş ve 4.000'de küçükbaş hayvan varlığı kaydettim.

Yine Erciş Belediyesi'nden almış olduğum bilgi formunda (2018); Mağara Köyü'nün 1.000 dönüm sulu, 45.000 dönüm de kuru arazisi vardır. Kuru araziler dağlık yüksek bölgelerde yer almaktadır. Mağara'da en az toprak sahipliği 35 dönüm (yaklaşık 25 hane) iken, en çok ise 200 dönüm (yaklaşık 20 hane)'dür. Çakırbey Köyü'nün kuru ve sulu arazileri ayrı şekilde kaydedilmemiştir; toplamda yaklaşık 600 dönüm arazi bulunmaktadır. Köyde en az toprak sahipliği iki dönüm (yaklaşık 15 hane) iken, en çok da 130 dönüm (yaklaşık 20 hane)'dür. Ortayayla Köyü'nde ise 50 dönüm sulu ve 140 dönüm dağlık yüksek alanda kuru arazisi bulunmaktadır. Burada ise en az toprak sahipliği miktarı 50 dönüm (yaklaşık 10 hanede) iken, en çok 400 dönümdür. Bu 400 dönüme sahip olan tek hanedir. Bu hane köyde eskiden bulunan ağanın torunudur. Ağa toprakları zamanında köylüye satmışsa da köylü toprağın tapusunu almayı akıl edememiştir. Köylü bu durumu mahkemeye taşımış ama mahkeme hâlen sonuçlanmamıştır. Dolayısıyla köylerdeki toprağın orta büyüklükte olduğu görülmektedir (bu arazilerin hepsinin verimli şekilde kullanıldığına dair yeterince veri bulunmamaktadır).

Ortayayla hayvan varlığı ve Mağara bitkisel tarım olanakları bakımından daha iyi durumdadır. Ortayayla'nın hayvancılığa ağırlık verdiği, Mağara'nın ise bitkisel tarımla hayvancılığı birleştirdiği anlaşılmaktadır. Çakırbey'deki araziler dağlık alanda kuru tarıma uygunsa, bu köyün genelde tarımsal etkinlikler için olanaklarının dar olduğu ve dolayısıyla ek geçim kaynaklarına yönelmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Mağara Köyü'nde 6 kamyon, 3 traktör, 10 minibüs ve 15 otomobil, Çakırbey Köyü'nde 10 traktör, 3 minibüs ve 20 tane otomobil ve Ortayayla Köyü'nde ise 20 traktör, 7 minibüs ve 80 tane de otomobil bulunmaktadır. Her üç köyde de minibüslerle taşımali eğitim için ücretli taşımacılık yapılmaktadır. Bunlar daha çok civar köylerden öğrenci toplayarak Erciş merkeze götürüp getirmektedir. Bunun yanında traktörler de kiraya verilmektedir. Mağara'da kamyonlarla ücretli olarak hayvan veya yem bitkileri taşımacılığı yapılmaktadır.

Araç sayısı bakımından en zengin Ortayayla'dır, ama Mağara daha çeşitlidir. Ortayayla'da arazi miktarı az olmasına karşın ahır hayvancılığı geliştiği görülmektedir. Mağara ise bitkisel tarım arazisi ve hayvancılık bakımından en avantajlı köydür.

Köylerdeki bakkalların sayısı ise şöyledir; Mağara ve Ortayayla'da iki bakkal bulunmakta ve temel gıdalar buralardan alınmaktadır. Çakırbey'de ise, köyün ilçe merkezine yakınlığından dolayı bakkal bulunmamakta, köylü alışverişini merkezde yapmaktadır.

Köylerin ek geçim kaynakları olarak: Mağara'da en önemli ek geçim kaynağı kamyonlarla ilçe hayvan pazarına besi yemi ve hayvan taşımacılığı ile çocukları okula taşıyan minibüsçülüktür. Çakırbey'de çocukları okula taşıyan minibüsçülük, koruculuk, kiraya verilen afet konutları ve merkezde esnafılık yapan bulunmaktadır. Ortayayla'da ise çocukları okula taşıyan minibüsçülük, yapılmaktadır. Her üç köyde de minibüsçülük ve traktör kiraya vermekle ortak bir ek gelir sağlamaktadır. Bunun dışında her üç köyde mevsimlik işçilik de önemli bir ek gelir sağlamaktadır. Mağara'daki mevsimlik işçiler Rize, Trabzon, Artvin gibi illere Mayıs ve Ekim ayları arasında çay tarımı için gitmektedir. Ortayayla ve Çakırbey'de ise genellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlere Nisan ile Kasım ayları arasında inşaatta çalışmak için gidilmektedir.

Bu çerçevede Ortayayla'nın sermaye birikimi hayvan sayısını yansıtmışken, Çakırbey'de köylülerin şehirde esnaf olmasına, Mağara'da ise kamyon ve minibüs sayısına yansımıştır

Bu bilgilere dayanarak araştırma kapsamındaki köyleri Akşit'in (1985) köylerin kapitalist süreç içerisinde geçirdiği dönüşümü anlamak için oluşturduğu köy tipolojisine göre şöyle sınıflandırdım. Her üç köyünde faaliyet alanları çeşitlenmiş köy tipine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Her üç köyde de tarım ve hayvancılık dışında minibüslerle öğrenci taşımacılığı, traktörleri kiraya verme ve mevsimlik işçilik yapılmaktadır. Bunların dışında Mağara'da kamyonla hayvan ve yem taşımacılığı ve köydeki bakkal işletmeciliği, Çakırbey'de koruculuk ve Erciş merkezde dükkân işletmeciliği, Ortayayla'da ise köydeki dükkân işletmeciliği yapılmaktadır.

Katılımcı kadınların hepsi ücretsiz ev işçiliği yapmakta, hiçbir ücretli bir işte çalışmamaktadır. Her üç köyde de kadınlar ev işlerinin (yemek yapmak, bulaşık yıkamak, evi temizlemek, çocuk bakmak vb.) yanında hane içi ihtiyaçları için kümes hayvancılığı yapmaktadır. Bunun yanı sıra haneye ait hayvanların; sütünden (peynir, yoğurt, yağ) yününden faydalanarak hanenin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Kısaca kadınlar temel olarak hane içi işlerinin yanında hane ihtiyaçlarını karşılamak için az da olsa başka işlere de bakmaktadırlar.

Sonuç olarak deprem; köylerdeki mal varlığı, geçim biçimlerini ve gelir düzeyini değiştirecek ciddi bir etki yapmamıştır. Ama Ortayayla ve Mağara'da konutların geri ödenmesi yapıldığından köylüyü olumsuz etkilemiştir. Çakırbey'e ise Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından verilen konutların köylü tarafından satılması veya kiraya verilmesi olumlu bir etki yaratmıştır.

3.3.7. Politik Özellikler

Deprem öncesi ve sonrasında köylerin politik özelliklerini seçmen eğilimleri üzerinden analiz ettim. Mağara'da 2009 yerel seçiminde oy kullanan 256 seçmenin %57'si DTP (Demokratik Toplum Partisi)'ye, %37'si AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi)' ye oy vermiştir; oy kullanmayanların toplam seçmen içindeki payı %4'tür. Ortayayla Köyü'nde oy kullanan 264 seçmenin %49'u DTP'ye, %23'ü de AKP'ye, %21'i de DP (Demokratik Parti)'ye oy vermiştir; oy kullanmayanların toplam seçmen içindeki payı %18'tir. Çakırbey Köyü'nde ise oy kullanan 125 seçmenin %61'i AKP'ye, %26'sı DTP'ye ve %12'si de DP'ye oy vermiştir; oy kullanmayanların toplam seçmen içindeki payı %25'tir.

Kısacası, 2009'daki yerel seçimler, depremin öncesinde, var olan durumdan rahatsızlıkların varlığını Ortayayla ve Çakırbey'de seçime katılmama oranının yüksekliğiyle ortaya koymakta ve DP'ye verilen oyların yüksekliği ile de yeni politik arayışlara işaret etmektedir. Bu özel gelişmeler dışında, Çakırbey'de iktidar partisinin, diğer iki köyde ise muhalefetin temsilcisinin ağırlığı belirgindir.

2011 genel seçiminde Mağara Köyü'nde oy kullanan 240 seçmenden %44'ü bir bağımsız adaya, %42'si AKP'ye oy vermiştir; oy kullanmayanların toplam seçmen içindeki payı %26'dır. Ortayayla Köyü'nde oy kullanan 216 seçmenden %55'i Bağımsıza, %36'sı AKP'ye oy vermiştir; oy kullanmayanların toplam seçmen içindeki payı %34'tür. Çakırbey Köyü'nde ise oy kullanan 135 seçmenden %32'si Bağımsıza, %59'u AKP'ye oy vermiş ve oy kullanmayanların toplam seçmen içindeki payı ise %27'dir. Bağımsız adaylar BDP'yi temsil etmektedir. Ancak depremin hemen öncesindeki 2011 genel seçimde var olan politik yapılanmalardan rahatsızlar arasına Mağara'nın da katıldığı anlaşılmaktadır. Bu rahatsızlıkları bir yana bırakacak olursak, Çakırbey'in görece iktidar yanlısı, Ortayayla'nın muhalefet yanlısı ve Mağara'nın ikisinin arasında tutum belirlediği görülüyor.

Depremden sonraki 2014 yerel seçimlerinde ise Mağara ve Ortayayla'da iktidara tepki iyice belirginleşmiş, Çakırbey'deki destek ise eski düzeyinde kalmıştır. Oy dağılımların ayrıntıları şöyledir: Mağara Köyü'ndeki oy kullanan 283 seçmenden %67'si BDP (Barış ve Demokrasi Partisi)'ne, %24'ü de AKP'ye oy vermiştir; oy kullanmayanların toplam seçmen içindeki payı %17'dir. Ortayayla Köyü'nde ise oy kullanan 287 seçmenden %65'i BDP'ye, %31'i de AKP'ye oy vermiştir; oy kullanmayanların toplam seçmen içindeki payı %13'tür. Son olarak Çakırbey Köyü'nde ise oy kullanan 149 seçmenin %58'i AKP'ye, %38'i de BDP'ye oy vermiş ve buradaki oy kullanmayanların toplam seçmen içindeki payı ise %17'dir. 2009 seçimlerinde Mağara'da seçime katılmayanların oranı (%4) hariç diğer tüm seçimlerde üç köyde de seçimlere katılmayanların oranı dikkat çekici düzeydedir. Bu durum; seçimlerin genellikle mevsimlik işçilerin çalışma aylarına (nisan-kasım) denk gelmesiyle veya var olan durumlardan duyulan rahatsızlıklara karşı verilen tepkiler olarak açıklanabilir.

Oy davranışları ilginç değişimlere ve depremle ilgili ipuçlarına işaret etse bile, en kaba şekliyle Mağara ve Ortayayla'nın muhalif, Çakırbey'in ise hükümet yanlısı olmayı depremde sonra da sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Politik tercihlerin deprem sonrasında kaynaklara erişime etkisini politik görüşle ilgili başlıkta ayrıntılandırdım.

3.4. Deprem Anı, Hemen Sonrası ve Yardımlar

Katılımcıların deprem anındaki deneyimlerinde ilkin kadınların deprem anıları göze çarpmaktadır. Kadınlar hane içi işlerin aksamaması için günlük yaşamın düzenlenmesine önemli katkılar verdikleri anlaşıyor. Erkeklerle oranla daha fazla zorluk çektiklerini, normal günlük sorumluluklarının her zamankinden daha fazla olduğunu belirtmekte:

Ben kadın olarak o dönemde çok zorluk çektim. Erkekler kendilerine çarşıya gidip geliyordu. O zaman ekmek pişirecek, yemek yapacak yerimiz yoktu çok zordu. Bende

getirdim dışarıya soba kurdum ve orada yemek, ekmek pişiriyordum (Ortayayla Köyü, kadın katılımcı, 39 yaşında).

Depremden sonra elektriklerimiz yoktu. Yemek yapmam gerekiyordu dışarıya sobayı kurdum... Ev yoktu kendimiz çadır yapmıştık. Çadırın, evin, çocukların işleri hepsiyle uğraşıyordum. Eşime bile bakıyordum (Mağara Köyü, kadın katılımcı, 40 yaşında).

Köylerdeki erkekler ise ilk anda çadır kurduktan sonra genellikle yardım toplamaya (su, ekmek, battaniye, elektrikli soba, gıda vb.) merkeze veya köy meydanlarına gitmiştir. Erkekler de kadınların depremde daha çok zorluk çektiğini kabul etmektedir:

Baktı olacak gibi değil kalktım hemen brandayla çadır kurdum. Kadınlar o zaman çocuklarla evin diğer işleriyle uğraşıyorlardı. Onlar çok yoruluyordu. Ben sürekli yardım toplamaya gidiyordum çünkü yapacak başka bir işim yoktu. Köyün tüm erkekleri toplanıyorduk yardım almaya gidiyorduk (Mağara Köyü, erkek katılımcı, 45 yaşında).

Deprem gibi kriz anlarda her ne kadar erkekler kendilerini cesaretli göstermeye çalışsa da onlar da korkmuştur:

Deprem zamanında eşim evde yoktu, biz korktuk dışarı kaçtık. Sonra da hiç eve giremedik. Eşim bir hafta sonra geldi bize kızdı bu soğukta dışarıda kaldığımız için, sonra eve girdik ama ilk sarsıntıda eşim bizi bırakıp dışarı kaçtı (gülüyor). Sonra hep beraber dışarıda kaldık (Ortayayla Köyü, kadın katılımcı, 37 yaşında).

Köylerde depremden sonra gerekli olan ilk ihtiyaç barınmayla alakalı olmuştur. Bununla ilgili olarak: Ortayayla ve Mağara köylerinde hiç kimseye çadır verilmemiştir. Mağara Köyü'nde bir katılımcı Van AFAD'a dilekçe vererek çadır almışsa da sonradan bu çadır AFAD yetkilileri tarafından sebebi söylenmeden köye gelinip geri alınmıştır:

Köyde hiç kimseye çadır vermediler ama ben gidip dilekçe verdim ve bir tane aldım. Aradan altı gün geçtikten sonra ben evde yokken gelip çadırı almışlar. Ben yetkililere gidip neden aldıklarını sordum ama bana öyle gerektiğini söylediler. Sonra biz 20 gün

dışarda kendi imkanlarımızla kaldık, baktık olmuyor evlerimize geri girdik (Mağara Köyü, erkek katılımcı, 51 yaşında).

Depremden sonra kendimiz çadır kurduk ve orada bir ay kaldık. Sonra gidip konteynır istedik vermediler. Bizimkiler gittiler Erciş'e merkeze ama yine de ne çadır ne de konteynır vermediler (Ortayayla Köyü, kadın katılımcı, 30 yaşında).

Çakırbey Köyü'nde ise birçok kişiye çadır dağıtılmıştır. Hatta neye göre verildiğini tespit edemesem de konteynır verilenler bile olmuştur:

Depremden sonra bize kendimiz çadır yaptık. Orada iki gün yaşadık sonra bize çadır verildi. Orada da 4-5 ay kaldık sonra kendi evimize geçtik (Çakırbey Köyü, kadın katılımcı, 54 yaşında).

Depremden sonra biz kilerde kaldık 3-4 gün. Sonra sağ olsunlar bize çadır verildi. Kışı orada atlattıktan sonra kendi evimize geçtik (Çakırbey Köyü, kadın katılımcı, 38 yaşında).

Bazı haneler depremden sonra geçimini sağlayamaz hale gelmiş ve bu yüzden çocukların eğitimi aksamış, çalışmaları gerekmiştir:

Çocuklarımı okuldan çıkardık çünkü çok zor duruma düştük. Çalışmaları gerekiyor paramız yok. İki üç tane hayvanımız var ama onlarda sadece evin ihtiyaçlarını karşılıyor onun için çocuklar çalışmaya gittiler, birini de köyde çoban yaptık (Ortayayla Köyü, kadın katılımcı, 37 yaşında).

Biz çok zor duruma düştük paramız kalmadı biz de çocukları okuldan çıkarmak zorunda kaldık. Sonra diyorlar kız çocukları neden okumuyor, imkânımız yok nasıl okutalım? (Ortayayla Köyü, kadın katılımcı, 30 yaşında).

Depremden sonra Ortayayla Köyü'nü İstanbul Büyükçekmece Belediyesi kardeş köy olarak seçmiş ve köye taziye evi ile cami yapmıştır. Ayrıca Bursa'dan Ortayayla Köyü'ne gelen Tekman Palan Döken Derneği de köyün ortasına bir çeşme yapmıştır. Çakırbey Köyü'nü ise İstanbul Bağcılar Belediyesi kardeş köy olarak seçmiş ve köye camii

ile taziye evi yapmıştır. Mağara’da ise bir kardeş belediyelerinin olduğunu ama gönderilen yardımların başkaları tarafından bilinçli olarak verilmediğine dikkat çekilmektedir:

Bu köyün de kardeş belediyesi varmış, biz duyduk, yetkililer bize söyledi ama kimse gelmedi. Kimse bir şey vermedi. Bize yardım yapılısın diye para göndermişlerdir ama Allah bilir kim yemiştir (Mağara Köyü, erkek katılımcı, 45 yaşında).

3.5. Depremden Sonra Yaşam Alanları

Deprem öncesi ve sonrasında köylerde en büyük değişiklik fiziksel olarak meydana gelmiştir. Bu değişiklik yapılarda (konut, ahır, kiler, kümes, samanlık) olmuştur. Ortayayla’nın depremden sonra konutlarında iyileşme görülürken, Çakırbey’de değişim olmamıştır. Mağara köylüleri yeni konutlarına taşınamadıkları ve hâlen ağır hasarlı konutlarında yaşadıkları için depremden sonra kötüye gitmiştir.

Bir diğer değişim gösteren durum yalnız Ortayayla’da ortaya çıkan yeni komşuluklardır, çünkü burada kalıcı afet konutları yeni bir yere yapılmıştır. Ama tüm köylü birbirini yakından tanıdığı için katılımcılara göre bu önemli bir değişiklik değildir.

Bir diğer değişiklik altyapı hizmetlerinde meydana gelen iyileşmelerdir. Çakırbey ve Ortayayla’da altyapı hizmetleri eskiye oranla ciddi derecede değişiklik gösterip iyileşmiştir. Mağara’da ise nispeten iyileşme görülürken kötüye giden durumlar da bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili detaylı bilgiyi altyapı hizmetleriyle ilgili başlıkta bulabilirsiniz.

Çakırbey Köyü’nde bir ortaokul açılmasından kaynaklı eğitimde iyileşme görülürken, Mağara ve Ortayayla’da değişiklik meydana gelmemiştir. Sağlık konusunda da her üç köyde fazlaca bir değişiklik meydana gelmemiştir.

Her üç köyde uzun yıllardan beri hayvanların yaylaya çıkarılması için çoban tutmaktadır. Bunun yanında hasat zamanı köylerdeki yakın akrabalar birlikte çalışmaktadır.

Mağara köylüleri depremden önce köyün kuzeyindeki tepelikte yer alan yabani ağaçların kesilmemesi için anlaşmışlar. Depremden sonra köylü kolektif çabayla bir camii ve bir taziye evi yapmıştır. Ayrıca köyün kalıcı afet konutlarının korunması için bir bekçi tutulmuştur. Çakırbey Köyü'nde ise depremden sonra köylüler imam evi yapmıştır. Ortayayla Köyü'nde benzeri bir kolektif faaliyete rastlayamadım.

Sonuç olarak depremden sonra en çok değişiklik Ortayayla'da yaşanırken en az değişiklik ise Mağara Köyü'nde gerçekleşmiştir. Bunun yanında kolektif iş yapabilme çabasına en meyilli köy Mağara iken, buna hiçbir çaba sarf etmeyen ise Ortayayla'dır.

3.6. Yeni Yaşam Alanları ve Kalıcı Konutlar

Van AFAD'ın 2015 Hasar Tespit Raporuna Göre Mağara Köyü'nde 49 konut ve 38 ahır ağır hasar almıştır. Hak sahipliği kazanan 49 haneden üçü Erciş Yukarı TOKİ'den konut alırken, ikisi tapuyla ilgili problemlerden dolayı yer seçimi için onay alamamıştır. Geriye kalan 44 haneye ise köyden 44 km uzakta olan Çelebibağ'da toplu konut yapılma kararı alınmıştır. Çakırbey Köyü'nde ise 69 konut ağır hasar alırken ahırlardan hasar alan olmamıştır. Bu 69 konuttan 12'si konut yapımı için hak sahipliği alırken 57 hane alamamıştır. Bu 12 haneden 9'u TOKİ'den konut alırken, biri köyde diğer ikisi de şehir merkezinde konut yapmıştır. Ortayayla Köyü'nde ise 70 konut ve 40 ahır ağır hasar almıştır. Bu 70 konuttan 48'i konut yapımı için hak sahipliği alırken 22'si de onay alamamıştır.

Burada depremden sonra köylerde yapılan zemin etütlerinden konut yapımına ve bu konutlara taşınılmasına kadarki sürece değinilecektir. Konut yapılmadan önce zeminin yeni konuta uygun olup olmadığı test edildikten sonra karar verilmektedir. Köylerde bu zemin etütlerini Van AFAD yapmıştır.

Bu noktada; Çakırbey'de konut yapmaya hak kazananların çoğu TOKİ'den konut almıştır. Köyde sadece bir kişi konut yapmış, onun da zemin etütleri yapılmıştır.

Mağara’da ise köyün bulunduğu alan heyelan bölgesinde yer aldığı için konut yapılmamıştır. Köy muhtarı tarafından köye yakın bir alan bulunsa da yetkililer tarafından kabul edilmemiştir (detaylı bilgi; “Politik Durumun Yardımlar ve Konutlar Üzerindeki Etkisi” adlı başlıkta). Bunun yerine yetkililer köyden 44 km uzakta olan Çelebibağ Mahallesi’nde konutları yapmayı teklif etmiş ve buradaki alan Van Gölü’nü gördüğünden köylüler bunu kabul etmiştir. Bundan dolayı konut alanının seçiminde gerginlikler yaşanmıştır:

Önce dedik yakınlarda bir yerde olsun ama yetkililer kabul etmedi, sonra dediler Çelebibağ’da yer var, köylüler orası denizi (Van Gölü) görüyor diye kabul ettiler. Hatta bu yüzden köyde tartışma çıktı bazıları kabul etmiyordu ama bir kısımda diyordu orası turistik bölgedir daha iyi olur. Ben onlara dedim siz babanız ömründe denize mi girdiniz ama kime ne desem boş. Çünkü bize orada ahır bile yapılmadı, yapamıyoruz çünkü yasakmış (Mağara Köyü, erkek katılımcı, 51 yaşında).

Mağara köylüleri için yapılan toplu konutları hâlen bitmemiş durumdadır. Konutların elektrik tesisatları yanlış kurulmuştu ve hepsinin değiştirilmesi gerekiyordu. Hepsinden daha ciddi olarak konutlarda su problemi vardı. Çünkü içme suyu için açılan sondajlardan göl suyu çıkmaktadır. Bundan ötürü Mağara köylüleri hâlen ağır hasarlı konutlarında yaşamaktadırlar. AFAD konutların yapımını bitirdikten sonra su sıkıntısı için Erciş Belediyesi devreye girmiştir. Belediye üç defa sondaj açmasına rağmen içme suyuna ulaşamamıştır (29.04.2019).

Ortayayla Köyü’nde başta AFAD mera alanında tüm köye toplu konut yapımını teklif etmiş ama köylü hem mera alanının hayvanları için gerekli olmasından hem de tüm köylüye konut çıkmamasından ötürü istememiştir. Ortayayla katılımcılardan zemin etütlerinin yapıldığını söyleyenler olduğu gibi, yapılmadığını iddia edenler de var. Yapılmadığı halde yapıldı denmesi durumunu müteahhittin köyde bazı hanelerin akrabası olmasından kaynaklı olduğunu düşünüyorum. Çünkü müteahhittin akrabası olan katılımcılar

konutlardan memnunken, olmayanlar ise memnun değildirler. Sonuç olarak zemin etütleriyle ilgili problemler yaşanmış ve hatta etütlerin yapılmadığına kanıt olacak durumlar ortaya çıkmıştır. Örneğin sel riski altındaki alana (Ortayayla'da 18 hane) afet konutlarının yapılması gibi.

Zemin etütlerinden sonra konutların yapım sürecine geçilmiştir. Öncelikle tek konutun yapıldığı Çakırbey köyündeki hane, konutunu kendisi yapmıştır. Mağara ve Ortayayla köylerinde ise müteahhitte vekalet verilerek konutların yapımına başlanmıştır (bu aşamada çıkan sorunlar bir alt başlıkta yer almaktadır).

Köyler arasında konutları ilk teslim edilen Çakırbey'dir. Çünkü TOKİ'ler 2012 yılı içerisinde hızla bitirilip teslim edildi. Ortayayla'da ise kimi konutlar 2012'nin sonlarına doğru teslim edilirken kimisi ise 2013'ün ortalarına kadar sürmüştür. Mağara'nın ise bilindiği üzere hâlen teslim edilmemiştir. Buna göre konutlar bakımından sıkıntıyı en çok Mağara yaşamıştır.

3.6.1. Kalıcı Afet Konutlarında; Sorunlar ve Memnuniyetler

Çalışmanın kaynak kişilerinin çoğunluğu konutundan memnun değildir, özellikle de Mağara köylüleri. Mağara köylüleri konutların yapımında yapılan hatalardan, ahırın olmayışından ve diğer sorunlardan sürekli bahsetmektedir:

Bize konutlar Çelebibag'da yapıldı. Yapılan konutlarda doğru düzgün yapılmamış, duvarlar sağlam değil, elektrik tesisatı sıkıntılı ve daha birçok sorunu var. Buradaki (köydeki) konutları kendimiz yaptığımız için nasıl yapıldığını bildiğimiz için bunlara daha çok güveniyoruz. Konutların demirlerinde eksiklik vardı, kullanılan demirler normalde konutlarda kullanılmaması gereken demirlerdi, yani yasaktı ama kontrol edecek kimse yoktu. Hepsi birbirinin adamıydı (Mağara Köyü, erkek katılımcı, 51 yaşında).

Konutlarla ilgili oluşan bazı sorunlara karşı kimi köylü tarafından kolektif bir eylem geliştirilmek istense de bir sonuç çıkmamıştır:

Biz konutlarımızı teslim alamaya gittik. Baktım benim konutta rüzgârdan dolayı üç penceresi yıkılmış. Sonra gittim demirlerine baktım, zaten inşaatçınız biz de anlıyoruz. Baktım demirler eksik, geldim köy ortasında bağırdım, dedim, böyle bir şey var: kullandığı demirler yasaktır, eksiktir, böyle bir şey yapamaz; ama kimse dinlemedi. AFAD’a dilekçe versem de kimse kale bile almadı (Mağara Köyü, erkek katılımcı, 51 yaşında).

Bazı sorunlar karşısında yetkili mercilere başvurulsa da bir sonuç alınamamıştır:

Evlerimiz depremde zarar gördü. Şu an evlerimiz tehlikeli bölgededir. Ben 17 defa dilekçe verdim, dilekçelerin fotokopileri bende duruyor gel sana göstereyim. Dedim gelin benim evim uçurumda bir tane duvar yapın dediler yok (Mağara Köyü, erkek katılımcı, 49 yaşında).

Depremden ahırımız yıkıldı ama yapmadılar [*hak sahipliği için imza atmamış*]. Ben on defa dilekçe verdim [*AFAD’a*], AFAD başkanının yanına gittim yapmadılar (Ortayayla Köyü, erkek katılımcı, 39 yaşında).

Ortayayla köylüleri de yapılan konutlarından pek memnun değildir. Hatta katılımcılardan bazıları inşaat işiyle uğraştığı için konut yapımında hatalar tespit etmiştir:

Ben kendim inşaatçıyım, bu konutları hiç güzel yapmadılar. Konutun üst tablası 10 cm olması gerekiyor ama bizim üst tabladan demirler gözüktüyor. Malzemesi ve işçiliği para etmiyor. Su hep damlıyor. Kontrol ekibi de yoktu ki gelen kontrol müteahhittin adamıydı (Ortayayla Köyü, erkek katılımcı, 39 yaşında).

Mağara’da konutları yapan müteahhit ahırların yapımını da üstlenmiştir. Ama kendisi hem köylü hem de kontrol ekibiyle anlaşarak ahırları yapmış gibi göstererek AFAD tarafından ahırlar için verilen maddi yardımı aralarında (köylü-müteahhit-kontrol ekibi) paylaştıkları iddia edilmektedir. Bu durumun nasıl gerçekleştiğini izah eden bir katılımcı diğer köylüler tarafından tepki alsa da anlatmaya devam etmiştir:

...hadi anlatın neden anlatmıyorsunuz, neler yaptınız, müteahhit size ne yaptı niye anlatmıyorsunuz? Şimdi sen benim dediklerimi yaz. Köylüye ahır çıktı, yapmaları gerekiyordu ama köylü yapmadı. Müteahhit geldi bunlara dedi ki siz yapmasanız size para vereceğim, bunlar da kabul ettiler (hafif bir gerginlik çıkıyor, şimdi kendimizi şikâyet mi edelim diye birbirlerine soruyorlar). Ya bak köylü arasında böyle şeyler yaşandı. Adam (müteahhit) geldi ahırları yapmış gibi gösterdi sonra bunlara biraz para verip susturdu. Zaten müteahhit kontrol ekibiyle de anlaşılmıştı. Anlayacağın ne ahır var ne de başka bir şey kendine yiyen yedi (Mağara Köyü, erkek katılımcı, 48 yaşında).

Ortayayla Köyü'ndeki yapılan kalıcı afet konutlarıyla ilgili olarak; müteahhitte köylü arasında gerginlik yaşanmıştır. Köylü çoğunlukla konutların malzemesinden şikâyetçidir. Köydeki konutların yapımını üstlenen müteahhit dönemin Van AFAD başkanının akrabası olduğu için köylünün konutlarla ilgili şikâyetlerinin de pek önemsenmediği sık sık kaydedilmiştir:

Yeni konutumuzun elektrik tesisatı sıkıntılı, sürekli yanıyor. Kim olsa bu evde yaşayamaz. Evin zemin şapı kalkıyor, mutfak dolapları ve tezgâh yok, parkesi yok. Konut 105 m²'dir, balkonu biz kendimiz yaptık ama mutfak dolabını ve tezgahını daha yapamadık çünkü gücümüz yetmiyor. Konutu yarım yamalak yaptılar. Evde çatlaklar var. Konutların yapımı için AFAD'a eşim şikâyete gitti ama bir şey çıkmadı (Ortayayla Köyü, kadın katılımcı, 39 yaşında).

Görüleceği üzere köylü kimi sorunlar karşısında bürokrasiye başvurmuş, kimisinde eylem geliştirmeye çalışmışsa da bir sonuç alamamıştır. Ortayayla'da afet konutunun eksikleri bitmediği için hâlen ağır hasarlı konutlarda yaşayanlar bulunmaktadır:

Güçlendirmesini yapmadık, gücümüz yetmiyor. Bize konut yapıldı ama nasıl yapıldı? Malzemesi işçiliği para etmiyor. Biz hâlen yerleşmedik çünkü mutfak dolabı, tezgâhı ve birçok eksikliği var. Bunları yapacak paramız da yok (Ortayayla Köyü, kadın katılımcı, 37 yaşında).

Ortayayla Köyü'nde müteahhitte akraba oldukları için konutlarından ve müteahhitten memnun olan köylüler de bulunmaktadır:

Eski konutum köyün içinde yarı yıkık halde duruyor. Bana depremde sonra bu konutu yaptılar. Ben vekaletimi müteahhitte verdim; o sağ olsun bana iyi yaptı. Ben müteahhitten memnundum, konutla ilgili hiçbir sıkıntı yaşamadım, ama sadece geri ödemeler çok sıkıntılıdır. Daha ödeyemedim (Ortayayla Köyü, erkek katılımcı, 54 yaşında).

Çakırbey’de TOKİ’den konut alındığı için bu gibi sorunlarla karşılaşmamaktadır. Ama köylü kendine konut yapmadığı için de pişmanlık duymaktadır. Çünkü TOKİ’deki konutların her ay verilmesi gereken yakıt ve ortak gider parası bulunmaktadır. Köylü bundan kurtulmak için konutunu kiraya vermiş veya satmıştır. Köyden TOKİ’ye giden kimse olmamıştır.

Sonuçta, üç köyde de kalıcı afet konutlarından genel olarak memnuniyet düzeyi düşüktür. Memnuniyetsizlik konutların küçük olması, kullanılan malzemenin kalitesiz olması, mutfak dolaplarının ve tezgâhının olmaması, zemin kaplamasının yapılmaması gibi konularda olmuştur. Bunun yanında her üç köyde de katılımcılar geri ödemelerden rahatsızdır. Kimi katılımcılar konutların geri ödemelerini yaparken kimi katılımcılar da yapmayarak konuyla ilgili davalık olmuştur. Dolayısıyla; yer seçimi ve yerleşim, kalıcı konutun fiziksel yapısı ile ilgili, alt yapı, sosyo-psikolojik ve maliyet sorunlarının yaşandığı görülmektedir.

Bunların yanı sıra köylerde enkazı alınmayan veya güçlendirme yapılmayan ağır hasarlı yapılar bulunmaktadır. Kimi katılımcılar yetkililerden umudu keserek kendisi duruma el atmıştır:

Eski evimi kendim yıktım üç sene önce. Kimse gelmeyince ben kendim kepçe tuttum 700 TL verdim. Dedim böyle olmaz Allah korusun birisinin üstüne yıkılır (Ortayayla Köyü, erkek katılımcı, 29 yaşında).

Bu konutlar ahır, kümes, samanlık, kiler gibi çeşitli faaliyetler için kullanılsa da çok ciddi tehlike arz ettiği kesindir. Özellikle Mağara’da ağır hasarlı konutlarda yaşayan köylüler olabilecek herhangi bir depremde çok ciddi hasar alacaktır. Ortayayla ve Mağara’da böyle riskler bulunurken, Çakırbey’de bulunmamaktadır.

3.3. Politik Durumun Yeniden Yapım Sürecine Etkileri

Politik durumun deprem anına yansımada; Mağara ve Ortayayla Köyü’ne barınma ihtiyacı için çadır ve konteynır verilmemiştir. Her iki köye giden yardımlar da hem eski hem de yetersizmiş. Köylü bunun politik durumlarla alakalı olduğunu dile getirmektedir:

Depremden sonra bize ne çadır ne de konteynır verilmedi, köydeki hiç kimseye verilmedi. O zaman iki üç defa yardım geldi ama onlarda eskiydi. Civar köylere bir sürü yardım gitti ama bize haksızlık yapıldı (Mağara Köyü, kadın katılımcı, 40 yaşında).

Depremden sonra yardım geldi ama hiç kimseye yetmedi. Zaten gelen yardımlar da pek bir işe yaramıyordu, hep eski şeylerdi. Çadır bile verilmedi bize ama çevre köylere vermişlerdi. Bize yardım üç kere geldi ama çevre köylere çok daha fazla gitti. Bize haksızlık yapıldı o da biz Kürt olduğumuz için, yani onlardan olmadığımız içindir (Ortayayla Köyü, erkek katılımcı, 44 yaşında).

Çakır bey köyüne ise hem çadır hem de konteynır verilmiştir. Çakırbey Köyü muhtarı dönemin AKP Erciş Milletvekili ile iletişime geçerek köye birçok yardım yapılmasını sağlamıştır:

Bize çadırda verildi konteynırda. Konteynır herkese verilmedi, belli başlı birilerine verildi. O dönemde köye çok yardım geldi. Başta yardım gelmedi ama sonra Milletvekili ile konuştuk sağ olsun o yardım gönderdi (Çakırbey Köyü muhtarı).

Depremden sonra köye çok yardım geldi. Biz önce yardımı köye topluyorduk sonra da oradan dağıtımını yapıyorduk. Kimseye haksızlık etmeden dağıtımını yaptık hatta dağıtanlardan biri de bendim. O kadar çok yardım geldi ki belki hâlen o erzakları

kullananlar bile vardır. Deprem Allah’tan geldi ama devletimiz de sağ olsun bize çok yardım etti (Çakırbey Köyü, erkek katılımcı, 28 yaşında).

Politik durumun depremden sonraki sürece yansımalarını konut, çadır ve konteyner yardımları üzerinden karşılaştırmalı olarak okudum.

Mağara Köyü’nün kalıcı afet konutları depremden sekiz yıl geçmesine rağmen hâlen bitmemiştir. Bağlam anlamlandırmaları etkilemektedir. Örneğin köylerde kaynaklara erişim sorunları etnik ayrımcılıkla ilişkilendirilmektedir:

Konutlar yapılmadan önce gelip zemine baktılar dediler burada konut yapılmaz, zaten heyelan bölgesidir. Ben onlara [yetkililer] 7 km uzaklıkta ve devlet hazinesi olan Altındere Harasını önerdim ama orası Ulupamir Köyüne yakın olduğu ve onlara tahsis edildiği için kabul etmedi. Çünkü oraların hepsini onlara vermişler bize verirler mi? Hiç bizle onlar bir olur muyuz? Biz koruculuğu kabul etmediğimiz için bize yardım yapmıyorlar (Mağara Köyü muhtarı).

Depremden sonra bize yardım yapılmadı ne çadır ne de başka bir şey verilmedi. Zaten biz kendi imkanlarımızla başımızın çaresine baktık... bize konut yapma kararı aldıklarında biz vekaleti müteahhitte verdik ama bazılarımız vekalet verdiğini bile bilmiyordu. Neyse gel zaman git zaman konuta başladılar ama yapımında sıkıntılar var, biz inşaatçıyız hemen fark ettik. Sonra müteahhitte söyledim ama bana dedi, “git istediğin yere şikâyet et,” “size ne yapsak boştur.” Ben de gittim AFAD’a şikâyet ettim ama bir sonuç alamadık (Mağara Köyü, erkek katılımcı, 45 yaşında).

Ortayayla Köyü’nde konutlar depremden sonraki bir iki yıl içinde teslim edilmiş ama konut yapım sürecinde müteahhit ve AFAD’la gerginlik yaşanmıştır. Köylü kendisine yapılan haksızlığı gerekli kurumlara bildirse de bundan sonuç alamamıştır:

Müteahhittin bize gösterdiği proje ile yaptığı proje aynı değildi. Ben kendisine söyledim, ama ister kabul et ister etme sen bilirsin dedi. Zaten müteahhit AFAD başkanının akrabasıydı hep ona güveniyordu. Ben de gittim AFAD’a dilekçe yazdım ama kimse sormadı bile. Haksızlık yapıldı ama mecbur kaldık kabul ettik (Ortayayla Köyü, erkek katılımcı, 39 yaşında).

Çakırbey Köyü'nde ise konut yapılmamış bunun yerine TOKİ'den konut verilmiştir. Bunu köylüler, politik ilişkileriyle halletmiş görünmektedirler:

O zaman dediler size köyde konut yapacağız ama biz dedik bize TOKİ'den konut verin.

Araya birkaç adam koyduk, sağ olsunlar yardımcı oldular biz de Yukarı TOKİ'den konut aldık (Çakırbey Köyü muhtarı).

Deprem sırasında Erciş Belediyesi AKP yönetimindeydi. Depremden sonraki 2014 seçimlerinde yönetime HDP geçmiştir. AKP'nin yönetimde olduğu zaman Çakırbey hizmetlerden diğer her iki köyden daha fazla faydalanmıştır. Diğer her iki köy ise nispeten daha kısıtlı bir şekilde hizmetlere ulaşmıştır. HDP'nin yönetime geçmesiyle Ortayayla ve Mağara hizmetlerden daha fazla faydalanırken Çakırbey daha kısıtlı bir şekilde hizmetlerden faydalanmıştır. 2016'da 674¹ sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamında HDP'nin yönetimde olduğu Erciş Belediyesi'ne kayyum atanınca çalışmanın yapıldığı köyler bundan etkilenmiştir. Bu yeni dönemde Çakırbey belediye hizmetlerinden daha iyi faydalandığını köyün muhtarı tarafından şöyle: "...sağ olsun belediye her şeyimize yetiştiriyor, su, yol, çöp her şey iyidir" açıklanmıştır. Mağara Köyü ise kayyum döneminden memnun değildir, hatta köylü belediyeye gitmeye bile çekinmiştir. Köyün muhtarı bu durumu şöyle: "Önceki belediye başkanı HDP'liydi, bize birçok söz verdi ve yapacaktı da ama kayyum gelince bırakın bir şey yapmayı ben belediyeye gitmeye çekiniyordum" açıklamaktadır. Ortayayla Köyü de bu belediyeye kayyumun atanmasından memnun değildir. Bu köyün muhtarı ise durumu: "Eski belediye daha iyiydi, bizdendi. Şimdiki belediye de iyidir ama diğer belediye köylere çalışıyordu" şeklinde açıklamaktadır.

Dolayısıyla belediyeye kayyumun atanmasından Çakırbey memnun iken, Mağara ve Ortayayla bundan memnun değildir. Bunun yansımaları olarak, Mağara'nın daha

¹ Detaylı bilgi için; <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160901m2-2.htm>

önce çöpleri alınırken, kayyım döneminde alınmamaya başlanmış, bunun yanında köyün içindeki yollar HDP yönetimi tarafından parke taşı yapılmaya başlanmış ama kayyum atanınca durdurulmuş ve yapımına devam edilmemiştir. Çakırbey Köyü'nün ise yolları asfaltlanmış ve çöpler haftada bir alınmıştır. Ortayayla'nın da yolları asfaltlanmış ve çöpleri haftada bir alınmıştır. Hizmetlerden faydalanma düzeyine etki eden durumların başında ise köylerin politik tercihleri yer aldığı söylenebilir.

3.4. Etnik Köken, Eğitim Durumu, Köyün Merkeze Uzaklığı ve Eklemlenme Düzeyi vb. Unsurların Deprem Sonrasına Etkisi

Her toplum depremden farklı etkilenmekte ve etki düzeyi çeşitli durumlara göre değişiklik göstermektedir. Bu doğrultuda köylerin etki düzeyini etkilediğini düşündüğüm noktaların başında etnik köken gelmektedir. Katılımcılar erişemedikleri veya kalitesiz kaynakları etnik ayrımcılıkla ilişkilendirmektedirler:

Köye iki kere yardım geldi ama onlarda işe yaramaz şeylerdi. Ne yardım geldiyse sobaya attık yaktık, işe yaramıyordu. Çevre köylere de aynı yardım gitti ama mesela Kürt olmayan Ulupamir Köyüne her şeyin en güzeli gitmişti, biz duyuyorduk. E tabi biz hiçbir zaman onlarla bir olmadık ki, orasını devletin kalesi yapmışlar (Mağara Köyü, erkek katılımcı, 51 yaşında).

Ulupamir Köyü Çakırbey ve Mağara Köyleri arasında yer alan bir Kırgız köyüdür. Köyde yaşayan Kırgızlar 1982 yılında Afganistan'ın Pamir Bölgesinden buraya göç etmişlerdir. Köyde ağırlıklı olarak koruculuk sistemi hakimdir.

Yardımlar geldi, başta eski şeyler geldi ama sonra çok geldi. Bizim buranın yanındaki Ulupamir Köyüne daha çok şey gitti. Onların köyüne belediye aracı bile gidiyor. Ben bunca zamandır hiç gitmemiştim oraya ama bu yakın zamanda gittim. Köyleri bu civardaki tüm köylerden daha güzel, ne diyeyim ki işte.. (Çakırbey Köyü, kadın katılımcı, 46 yaşında).

Depremden sonra yardım geldi ama yardımlar hep eskiydi. İnsanlar bize eski şeylerini gönderiyordu çünkü bizi öyle görüyorlar (etnik ayrımcılığı vurguluyor). Zaten gelen yardımlar da yetersizdi, geldiğinde kim oradaysa o alıyordu, yetişmeyen alamıyordu (Ortayayla Köyü, kadın katılımcı, 36 yaşında).

Köylerde depremin etkisini derinleştiren bir başka ortak unsur kadınların okuma yazma oranının düşük olması (%65'i okuryazar değil) ve ücretli bir işte çalışmıyor (%100) olmalarıdır. Bundan kaynaklı olarak kadınların bağımlı olmaları, depremde erkeklere oranla daha fazla zarar almalarına yol açmaktadır:

Ben kadın olarak daha fazla yıprandım, çok fazla kişiydik ve hepsine ben bakmak zorundaydım. Üç tane küçük çocuk vardı ve sürekli onlarla uğraşmak zorunda kalıyordum. Eşim korucu olduğu için evde pek durmuyordu her şey bana kalıyordu (Çakırbey Köyü, kadın katılımcı, 38 yaşında).

O zaman kayınvalidem hastaydı, çocuklar vardı hepsiyle ben uğraşıyordum. Sonra işçilere yemek hazırlıyordum. Erkekler (battaniye, elektrikli soba, su, ekmek, gıda vb.) yardım almaya gidiyordu biz gidemiyorduk. Biz her şeyle uğraşıyorduk (Ortayayla Köyü, kadın katılımcı, 30 yaşında).

Deprem zamanında çocuklar bir yandan eşim bir yandan bir de kaynanam vardı hepsiyle ben ilgileniyordum. Çok zor zamanlar geçirdik. Erkekler bize göre daha rahattı onlar çarşıya gidiyordu akşam geliyordu ama biz burada kalıp her şeyle ilgileniyorduk (Mağara Köyü, kadın katılımcı, 40 yaşında).

Mağara ve Ortayayla depremde sonra kaynaklara erişimde zorluklar çekmiştir:

Çadır için Erciş'e gittik baktık sıra çoktur beklemedik. Tüm köylü beraber gidip geliyorduk uzaktı. Arabası olanlar her gün gidip yardım alıp geliyordu (Ortayayla Köyü, erkek katılımcı, 54 yaşında).

Bu durum Çakırbey Köyü'nde farklılık gösteriyordu. Burada şehirle kurulan ilişki düzeyi diğer iki köye göre oldukça yüksek olduğunda kaynaklara erişim daha rahattır:

Köyün dolmuşu yok çünkü herkesin aracı var. Köye tüm yardımlar geldi, zaten biz istediğimizde arabamıza binip gidip yardımları alıyorduk (Çakırbey Köyü, erkek katılımcı, 30 yaşında).

Köyün dolmuşu yok ama zaten herkesin aracı var. Merkezde dükkânı (kahvehane, bakkal, mağaza) olanlar da var. Onlar her gün gidiyorlar, gitmek isteyenler onlarla gidiyorlar (Çakırbey Köyü muhtarı).

Sonuç olarak Çakırbey Köyü'nün kırılganlık düzeyi diğer her iki köye göre oldukça düşük seviyededir.

3.3. Depreme Hazırlık ve Dayanıklılık

Mağara Köyü hem deprem hem de heyelan bölgesinde olmasına rağmen 2011 depremlerinden önce köyde bu riskler adına herhangi bir hazırlık yapılmamıştır. Ortayayla Köyü'nde de benzeri bir durum söz konusudur. Köy hem deprem bölgesinde yer almakta hem de köyde 18 hane sel riski altındadır. Çakırbey Köyü'nde deprem dışında belirlenmiş bir afet riski bulunmamaktadır ve tıpkı diğerleri gibi deprem öncesinde herhangi bir hazırlık yapılmış değildir.

Deprem anında her üç köyde de katılımcıların çoğu ne yapacakları konusunda bilgi sahibi olmadıkları için ilk olarak kaçmayı tercih etmişlerdir. Ne yapacaklarını bilememeleri konusuna bağlı olarak da deprem olduğunda katılımcıların çoğunluğu ilk bir hafta evlerine korkudan girmemiştir, girenler ise her sarsıntıda dışarı kaçmıştır ve bu artık bir yaşam stratejisi haline almıştır:

Deprem zamanında oğlumun düğünü vardı birçok köylü de düğündeydi. Deprem olunca düğün yarıda kesildi herkes dağıldı. Biz o gün evin içine korkudan giremedik ve 20 gün dışarda yaşadık sonra mecbur kaldık eve girmeye ama depremler olunca sürekli kaçıyorduk. Artık kaçmaya alışmıştık (Çakırbey Köyü, erkek katılımcı, 66 yaşında).

Depremden sonraki tüm dönemleri kapsayan yardımların ardından, yeni yaşamı daha olumlu bir şekilde sürdürmede en kritik boyut olan hızla yeni bir depreme hazırlıklı hale gelme durumunu göz önünde bulundurarak; depremden sonraki süreçte köylerden hiçbiri bir sonraki olabilecek deprem riskine karşın hazırlık yapmamıştır. Risk yönetiminin kapsadığı iki temel bileşen olan; zararların azaltılması ve hazırlık süreçleri adına köylerde herhangi bir faaliyete de rastlamadım. Deprem gerçeğine çoğunlukla meydana geldiği zaman farkına varılmakta ve bir sonraki depreme kadar da hatırlanmamaktadır:

...o eski evi yaptığımızda biz depremi hiç düşünmüyorduk, zaten temeli atadan kalmaydı. Şimdi de unuttuk ama en azından evimiz sağlam (Ortayayla Köyü, erkek katılımcı, 51 yaşında).

Katılımcıların depremle ilgili herhangi bir bilgi olmamaları da ne kadar hazırlıksız olduklarını ve bir kırılganlık alanını göstermektedir:

Deprem hakkında kimse gelip bize bilgi vermedi. Biz zaten ne yapacağımızı bilmiyoruz. Deprem olsa hemen kaçıyoruz (Çakırbey Köyü, kadın katılımcı, 65 yaşında).

...köye kim gelip gitti bilmiyorum ama kimse gelip bize depremde ne yapacaksınız diye bilgi vermedi (Ortayayla Köyü, kadın katılımcı, 37 yaşında).

Her üç köyün de deprem bilgisinden yoksunluğu ortak bir kırılganlık alanına işaret etmektedir.

...depremden sonra kimse gelip bize deprem hakkında bilgi vermedi. Biz deprem olduğunda kaçıyorduk (Çakırbey Köyü, erkek katılımcı, 50 yaşında)

Valla kimse gelip bize depremden bahsetmedi. Ben deprem olsa ne yapacağımı biliyorum; hemen kaçıyorum. Şimdi deprem olsa yine kaçırım (Oratayla Köyü, kadın katılımcı, 30 yaşında).

Deprem hakkında hiç gelip bilgi vermediler. O zaman imam biraz erkeklere bahsetmiş ama ne demiş bilmiyorum (Mağara Köyü, kadın katılımcı, 64 yaşında).

Bu hazırlıksız olma durumu köylerin depreme karşı dirayet ve direnç düzeylerinin oldukça düşük seviyede olduğunu göstermektedir. Sonuçta köylerde; yapısal risklerin devam ettiğini, psikolojik ve toplumsal açıdan yeni yaşamın eskiye oranla düşük kalitede olduğunu söyleyebilirim.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada 2011 yılında Van'da meydana gelen depremlerde ağır hasar almış köylerin yeniden yapılanma sürecine ışık tutmaya çalıştım. Erciş'te toplamda 3 köyde 31 kişiyle yaptığım derinlemesine görüşmede; deprem anı ve sonrasında yaşanan zorlukları, depremden sonra alınan yardımları, konutların yapım sürecinde yaşananları ve hâlen devam etmekte olanları katılımcıların anlatılarına odaklanarak sunmaya çalıştım. Bunun yanında köye ilk girdiğim andan köyden çıkana kadar yaptığım gözlemlerime ve hazır verilere dayanarak da analizlerimi güçlendirdim

Öncelikle depremin geçim kaynaklarına (tarla ve hayvan kaybı, traktör, kamyon, minibüs gibi taşıt kaybı, bakkal, kahvehane gibi işyeri kaybı) bir zararı olmamıştır. Tüm okullar ve camiler, çeşmeler, yollar sağlamdır. Etkilenen yalnız evler ve ahırlardır, çünkü bunlar kerpiç ve yığmadır.

Toplam hasar evlerde %50 ile %65 arasında değişmektedir; en az Mağara'da, en çok Çakırbey'de konut hasarı vardır. Ahırlardaki hasar ise; Çakırbey'de hasar alan olmamış, Ortayayla'da 40, Mağara'da ise 38 ahır ağır hasar almıştır.

Van genelinde hasar tespitler çalışmaları depremden hemen sonra başlamış ve dört ay devam etmiştir. 25 Ocak 2012 itibariyle konut borçlandırmaları başlamış ve son tarih bir hafta uzatmayla 24 Mart 2012'de son bulmuştur. Bu tarihler arasında itirazlar alınarak sonuçlar ilan edilmiştir. Bu tarihler arasında hak sahipliği için imza veremeyenlere konut yapılmamıştır. Bu durum Mağara'da yaşanmıştır. AFAD son tarihi bir hafta uzattığını muhtara bildirmiş ama muhtar bunu köylüyle geç paylaşmıştır ve bunun sonucunda imza

atamayanlar hak sahibi olamamıştır. AFAD bu konuda esneklik göstermemiştir, bunun gerekçesini de bir an önce konutlara başlanmasının gerekliliğini göstermiştir.

Erciş merkezde ev sahibi olmanın daha avantajlı olacağını düşünen Çakırbey köylüleri Erciş Merkez’de yer alan TOKİ’de hak sahibi olmayı istemiştir. Köylülerden sadece biri AFAD’ın seçtiği yerde, köyün içinde yeni konutunu yapmıştır. TOKİ’den konut alanlar oraya yerleşmemiş, bunun yerine köylerdeki konutlarında yaşamaya devam etmişlerdir. TOKİ’deki konutları ise satmışlardır. Buradan anlaşılacağı üzere hasar tespit ekiplerinin köyü kayırdığı, geniş aile içinde yaşayan evli çiftlere de konuişe kiraya vermektedirler veya satmışlardır.

Mağara heyelan bölgesinde yer aldığı için konutlar başka alana yapılmış, Ortayayla’da ise yerinde yapılmıştır. Oysa Ortayayla’da da sel riski altında 18 hane (hasarlı evlerin %26’sı ve tüm hanelerin %.17’si.) bulunmaktadır. Mağara’da afet konutları için AFAD’ın seçtiği yerde içme suyu şebekesi bulunmamaktadır. Bunun için her ne kadar sondaj açılrsa da sonuç alınamamıştır. Son kertede AFAD konutları Erciş Belediyesi sorumluluğuna bıraksa da onlar da sondaj açmış ama aynı durumla karşılaşmışlardır.

Mağarada yeni yaşam alanlarının yapımına alt yapı dahildir. Süreç deprem sonrakı üç yıl içinde başlanmış ve Erciş Belediyesi’nden aldığım bilgiye (29.04.2019) göre hâlen tamamlanmamıştır. Ortayayla’da ise konut yapımına 2012 yılında başlanmış ve bir kısmı aynı yıl içinde bir kısmı da 2013’te teslim edilmiştir.

Altyapının (su depolarının ve elektrik trafolarının değiştirilmesi ve yolların yapılması) Çakırbey ve Ortayayla’da büyük ölçüde yenilendiği anlaşılmaktadır. Mağara’da ise su deposunun yenilenmesi dışında pek gerçekleşmediği görülmektedir.

Konutlara ilişkin olarak; çatılı, betonarme ve pencerelerin plastikten (pimapen) olması gibi noktalarda memnuniyet kaydedilmiştir. Fakat sorunlar daha fazladır: kullanılan malzemenin kalitesizliği, elektrik ve su tesisatının sorunlu olması, kullanışsız olması ve hane büyüklüğüne göre yapılmamasıdır. Dolayısıyla konut yapımında köylerin kültürel, iklimsel, ekonomik vb. özellikleri göz ardı edilmiştir ve bu da memnuniyet düzeyini olumsuz etkilemiştir.

Aslında Çakırbey köylüleri de Erciş'te "torpil" yaptırarak edindikleri konutların yakıt, kapıcı ve ortak giderleri ve küçük olması açısından memnun olmadıklarını bildirmişlerdir.

Bu durumda köyler özelindeki sorunları özetleyecek olursak; Mağara Köyü'nde,

- Depremden sonra konutu ağır hasar alan herkese konut yapılmamıştır. Sadece hak sahipliği kazanan ve gerekli evrakları AFAD'a teslim edenler konut yapabilmıştır. Bu durumda konut yapılacaklar listesinde yer alan ama AFAD'a imza vermeyenlere hak sahipliği verilmemiştir;
- Konut yer seçimiyle ilgili olarak sorun yaşanmıştır. Başta köylü konutlar için yer beğense de politik meselelerden kaynaklı olarak yetkililerce kabul edilmemiştir;
- Müteahhittin köylü ve kontrol ekibiyle anlaşarak köydeki ahırları yapılmış gibi göstermesi ve ahır için verilen maddi desteğin aralarında (köylü-müteahhit-kontrol ekibi) paylaşılması;
- Afet konutlarının yapıldığı yerde içme suyunun olmaması, bunun için sondaj açılrsa da herhangi bir sonuç alınmamıştır.

- Köyün heyelan bölgesinde yer alması ve köylülerin ciddi risk teşkil eden ağır hasarlı konutlarda yaşamlarına devam etmesi son derece tehlike arz etmektedir.

Dolayısıyla Mağara Köyü'nün politik olarak muhalif olmasının, konut için yer seçiminden konut yapımına kadarki süreci olumsuz etkilediği söylenebilir. Ortayayla Köyü'nde ise;

- Depremde konutu ağır hasar alan birçok kişiye konut yapılmış ama ahır ağır hasar alıp da yapılmayanlar bulunmaktadır. Birçok defa dilekçe verilse de sonucun alınmaması;
- Kendilerine proje gösterilmeden konut yapılmış olan köylülerin yanı sıra proje gösterilip ama farklı konutların da yapılmış olması;
- Köyde konut yapımında müteahhit, köylü ve muhtar arasında gerilimler yaşanmış. Bunun yanında müteahhittin köydeki bazı hanelerin akrabası olmasından ötürü o kişilerin kayrılması (daha hızlı konut teslimi, malzemeden çalmama, daha özenli yapma, taleplerini dinleme gibi noktalarda);

Ortayayla Köyü'nde kimi hanelerin politik tercihlerinden dolayı konut yapımında ayrımcılığa maruz kaldığı, kimi hanelerin ise hem politik yakınlıktan hem de akrabalık ilişkilerinden dolayı kayrıldığı izlenimi edinilmiştir.

Bir diğer köy olan Çakırbey'de ise böylesi problemlerle karşılaşılmamıştır. Köy, depremden sonra iyi derecede yardım almış ve kaynaklardan faydalanmıştır. Çevre köylerde ortaokul olmamasına rağmen buraya okul yapılmış ve sağlık ocağı yapılacağının sözü alınmıştır. Bu köyde koruculuk sisteminin olması; devletle bu yakınlığın çıktısı olarak kaynaklara erişim diğer köylere görece daha rahattır. Dolayısıyla her ne kadar kriz anlarında

bile olsa (toplumun her kesiminin de yardıma muhtaç olduğu zaman) politik olarak iktidara yakın olanların kayırıldığı görülmektedir.

Depremden hemen sonra katılımcılar ya kendi imkanlarıyla çadır kurmuş ya da gelen çadır veya konteynır yardımıyla bir müddet (çoğunlukla bir hafta, ama büyük korku yaşayanlar için 6 ay) dışarda kalmıştır. Yardımlar bir haftadan itibaren başlamış (belediyeler, AFAD ve halk desteği). Kısacası, köylerde anlık ve geçici çözümler üretilmiştir; bu durum, köy dışı yerleşimlerdeki geçici barınma ve yardım süreçleriyle benzerdir (ODTÜ, 2011; Ergünay, 2008; Açıkalın, 2017a).

Akşit'in (1985) belirttiği köy tiplerinden (zengin ve orta çiftçi, farklılaşmış ve kentle bütünleşmiş ve faaliyet alanları çeşitlenmiş köy) araştırmanın gerçekleştirildiği üç köy de öncelikle faaliyet alanları çeşitlenmiş tipe uymaktadır. Bunun yanı sıra, her üç köyde de haneler daha çok orta büyüklükte arazilere sahip oldukları için, köylerin hepsinin orta çiftçilerin ağırlıkta olduğu tiplere yakınlık gösterdikleri söylenebilir. Son olarak, Çakırbey'in kentle bütünleşmiş köy tipini çağrıştıran özellikleri olduğu kaydedilebilir (örn., günlük alış-veriş mekânı Erciş merkezdir). Bu özellikleri deprem sürecinin olumlu veya olumsuz şekilde etkilediğine dair bir veri edinilmemiştir.

Yucak'ın (2004) Düzce'de anlattığı türden bir ortak yeni köy inşası gerçekleşmemiş, Johnson'dan (2007) alarak araştırmama uyarladığım “köy hakkı” gibi bir hak arayışı kolektif düzeyde gerçekleşmemiştir. Ama köylüler de Johnson'un sözünü ettiği “davet uzamına katılma” gibi bir durumla karşılaşmamışlardır. Kararları genellikle AFAD vermiştir.

Limoncu (2007) yeniden yapım aşamasında çıkan sorunları ele alarak çözümlerin afetzedelerin gereksinimlerini karşılamakta yetersiz kaldığı belirtmektedir. Bu doğrultuda bu araştırmanın bulguları bunu desteklemekle birlikte sorunlara karşı üretilen

çözümlerde politik kayırmacılığın, hatta akraba kayırmacılığının da olduğunu göstermektedir.

Yapılan afet konutları fiziksel bir alan veya konut sağlamanın (Gök, Zaman ve Altaş, 2007; Özaydın, 2017) ötesine geçememiştir. Çünkü konutta yaşayacak insanların yaşam koşullarına, pratiklerine, kültürüne, sosyo-ekonomik yapısına ve toplumsal ilişkilerine yer vermediğinden ya da bu durumlar göz ardı edildiğinden büyük sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Örneğin; hane halkı büyüklüğü göz ardı edilerek konutlar yapılmıştır. Maddi durumu daha büyük bir konut yapımına el vermeyen geniş aileler parçalanarak çekirdek aile yapısına geçmişlerdir. Tabii bu durum köylü için bir avantaj da olmuştur. Çünkü aynı konut içinde yaşayan kimi evli çiftlere de konut yapıldığı görülmüştür. Bir başka durum köylünün konutların geri ödeme konusunda çektiği zorluklardır. Katılımcıların neredeyse tamamı bu konuda şikâyetlerini dile getirip maddi durumlarının buna elverişsiz olduğunu belirtmektedirler. Dolayısıyla çoğu katılımcı geri ödemeler başladığı halde ödeme yapamamıştır. Değinilmesi gereken bir başka durum da konutların yapımında katılımcıların dâhil edilmemesi hatta yerelin sosyolojisini bilen uzmanlardan fikir bile alınmamış olmasıdır. Sonuç olarak konutlardan memnuniyet derecesi oldukça düşüktür. Aradan onca zaman geçmesine rağmen “geri bildirim” için de herhangi bir çalışma yürütülmemiştir.

Literatürde (Açıkalın, 2017a; Okay ve İlkaracan, 2018; Özceylan ve Coşkun, 2012), kadınların kırılganlığı; hem depremde önce eğitim ve gelir gibi kaynaklara erişememiş olmalarından, hem de özel hayatın düzenlenmesinde erkeklerden destek almazken kamusal hayata girişleri büyük ölçüde kısıtlandığındandır. Kadın katılımcıların geneli okuma yazmadan yoksun oldukları ve ücretli bir işte çalışmadıkları için hane içinde ücretli işte çalışan erkek bireylere bağımlılık göstermektedirler. Dolayısıyla bu da kırılganlık

oluşturmaktadır. Çünkü kadınlar deprem anından, konut yapımı sürecinin sonrasına kadar ev işleri, çocuk bakımı ve hayvanların sağımıyla uğraşmışlardır. Örneğin Ortayayla Köyü'nden bir kadın katılımcı okuma yazması olmadığı için kendisine gösterilen projelerden anlamamış ve eşinin il dışından gelmesini beklemiştir. Genel olarak kırılganlık oluşturan; deprem bilgisinden yoksunluk, kolektif bilinci düzeyinin düşük olması, Van ve Erciş merkeze uzaklık, hane nüfusunun büyüklüğü gibi unsurlardır. Köyler arasında kırılganlığı en yüksek olan ise Mağara Köyü'dür.

Bunların yanı sıra çalışmanın geçtiği alanda kırılganlık artıran (ya da eşitsizliği) önemli noktalardan biri, hem bölgenin hem de kırsal alanın gelişmemiş olmasıdır. Çalışmanın geçtiği alanda depreme hazırlık konusuna önem verilmemesi, kadının okuryazarlık oranının düşük olması, kadınların ekonomik açıdan erkeklere bağımlı olması ve maruz kaldıkları diğer eşitsizlikler ile depreme yönelik hazırlık yapacak bir kolektif bilincin olmaması (ve bunu sağlayabilecek taban örgütlerinin yokluğu) gibi faktörler de kırılganlığı artırmaktadır. Oysa Yucak (2004), Yazar (2006) ve Kümbetoğlu (2006), kırılganlıklarla ve zarar görebilirlikle başa çıkmada ve bu sayede dayanıklılığın artırılmasında tabandan örgütlenmenin ne denli etkili olduğunu Düzce örneğinde ortaya koyuyorlardı.

Depreme hazırlık çevresel riskleri önceden tanımlı hale getirmesinin yanında, risk ve kriz anında ve her süreçte yapılacakların belirlenmesini de gerektirmektedir (Ersoy ve Özmen, 2017; İşmen, 2006; Karancı, 2008). Çünkü bu yolla yapısal riskler azaltılabilir, psikolojik ve toplumsal açıdan yeni yaşamın kalitesi yükseltilebilir (Özceylan ve Coşkun, 2012). Kısaca deprem bilgisine sahip olmak, önceden hazırlık yapmak depremin hasar düzeyini görece azalttığı söylenebilir. Bu bağlamda çalışmada deprem bilgisine sahip olan herhangi bir katılımcıya rastlanmamıştır. Bunun yanında yetkililer de deprem bilgisi için bu alana uğramış değiller. Dolayısıyla bu köylerde depremle yaşamayı bilme yani bunu bir

kültür (Açıkalın, 2017a; Kasapoğlu, 2000) haline getirme durumundan bahsedemeyiz. Bu bakımdan “dirayet” Açıkalın 2017a; Balamir, 2000) düzeyinin de oldukça düşük olduğu söylenebilir.

Bu belirlemeler ışında şu tür öneriler geliştirmek mümkündür:

- AFAD’ın, belediye ve diğer kurumların iş birliği ile köylerde çocukların oyun alanı haline gelen ve ciddi tehlike barındıran yıkık konutları kaldırması;
- AFAD’ın desteğiyle, kırsal alanlarda yaşayanlara yönelik afet farkındalığını yükseltecek etkinlikler dizisi düzenlenmesi;
- Daha geniş bir araştırmayla konutlarla ve deprem sonrası yaşantılarla ilgili sorunların ortaya çıkarılması;
- AFAD’ın kırsal alanları ve bu alanlarda yaşayan dezavantajlı grupları (çocuklar, engelliler, yaşlılar, kadınlar vb) Türkiye Afetlerle Mücadele Planı’na (TAMP) dâhil etmesi;
- STK’ların afet bilincinin geliştirilmesi yoluyla köylere destek olmalarının önünün açılması;
- Konut tasarımında ve afet öncesi anı ve sonrasındaki süreçlerde köyler hakkında bilgi sahibi olan sosyologların yetiştirilmesi ve onlardan sürekli destek alınması;
- Köylerde toplanma ve yardım dağıtma merkezlerinin köylülerin tüm kesimlerine danışılarak belirlenmesi;
- Sorumluluk bilincinin salt AFAD’a yüklenmemesi; belediyelerin, köy meclislerinin, STK’ların, kent konseylerinin ve üniversitenin de sorumluluk yüklenmesi için ortak çalışmalar yürütmelerine destek olunması.

Bu araştırmanın zaman ve maddi kaynak kısıtlılıkları ile yürütülen bir yüksek lisans tezi olması, birtakım eksiklikleri fark ettiğim halde çalışmayı devam ettirmememe neden olmuştur. Örneğin, daha uzun süre bu konu üzerinde çalışabilseydim, gözlem ve görüşmelerin sayısını arttırma olanağım olurdu. Bulgularımı görüştüğüm kişilerle veya köyün geneliyle paylaşarak, onların görüşlerini alıp hem yorumlarımı zenginleştirme hem de o köylerde farkındalığı harekete geçirme olanağı yakalayabilirdim. Köylerden göç edenlerin yaşamlarını da aydınlatmayı deneyebilirdim. Yani en önemli eksikim deprem sonrası yeniden yapılanma sürecinde köylerin durumunun daha ayrıntılı saptanmasıdır. Buna ek olarak, zamanım ve maddi desteğim olsaydı, Erciş'te başka köylere de gidebilirdim ve Van Merkezdeki köyleri de dâhil edebilirdim.

Bütün sorunlara rağmen Van'da deprem sonrası kırsal alanlarda yapılan ilk araştırma olmasından dolayı bu tezin, sonraki araştırmacılar ve kaynak yaratabildiğim ölçüde benim bundan sonraki araştırmalarım için bir başlangıç niteliği taşıdığını umuyorum.

KAYNAKLAR

- Açıkalın, Oya. 2017a. **Yüzyılın Hesabı: Deprem Bağlamında Dirayetli Toplumun Neresindeyiz?** Yeni İnsan Yayınevi: İstanbul.
- _____. 2017b. Deprem ve Toplum: Bilgiyle İlişkilerimizi Yeniden Düşünmek ve Kurmak. 4. **Uluslararası Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı**. 11-13 Ekim 2017. Anadolu Üniversitesi: Eskişehir
- _____. 2018a. Türkiye'ye İlişkin Sosyal Boyutlu Deprem Yazınına Eleştirel Bir Bakış. **Resilience** 2 (2): 85-104.
- _____. 2018b. Bilim Toplulukları ve Sivil Toplum İşbirliğiyle Türkiye'de Depreme Dayanıklılık. **20. Yuvarlak Masa Toplantısı**. 16 March 2018. ODTÜ Afet Merkezi: Ankara.
- Açıkalın, Oya ve Aslangiri, Fırat. 2019. Engellilerin Afete Dirençliliği ve Van'da Yerel Örgütlenme. **Resilience** 3(1): 71-83.
- Açıkalın, Oya ve Çiftçi, Yahya. 2018. Türkiye'de Deprem ve Sosyal Boyutları: Toplumsal Dayanıklılık İçin Öneriler. Sözlü Bildiri. **71. Türkiye Jeoloji Kurultayı**, 23-27. 04. 2019. ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezi, Jeoloji Mühendisleri Odası: Ankara.
- Açıkalın, Oya ve Saltık, Ahmet. 2007. Kalkınmada Yeni Kavramlar ve Stratejiler. **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi** 10(1): 5-27.
- Adams, Bill. 1997. Sürdürülebilir Kalkınma ve Kalkınma Teorisinin Yeşermesi. (Çev. Zeynep Zafir). **İktisat Dergisi** 367: 116-124.
- AFAD ve Van Valiliği. 2011. **Depremden sonra 120 gün... Van Depremi**. AFAD-Van Valiliği: Van.

AFAD. 2011. **Müdahale, İyileştirme ve Sosyoekonomik Açidan 2011 Van Depremi.**
AFAD: Ankara

_____. 2014a. **Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü.** AFAD: Ankara.

_____. 2014b. **Müdahale, İyileştirme ve Sosyoekonomik Açidan 2011 Van Depremleri.** AFAD: Ankara.

_____. 2015. **Van 2011 Depremleri Kırsal Yerleşim Birimleri Konut, Ahır ve İş Yerleri Genel Durum Çizelgesi:** Van AFAD.

_____. 2018. **Türkiye Deprem Tehlike Haritası.** AFAD: Ankara.
<https://www.afad.gov.tr/tr/24212/Turkiye-Deprem-Tehlike-Haritasi>

Akgüngör, Çağlar. 2010. Toplumbilim Perspektifinden Afeti Düşünmek. **Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** 1(1): 3-22.

Akşit, Bahattin, Serdar, Ayşe ve Tabakoğlu, Bahar. 2003. **Sivil Toplum ve Katılımin Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü.** TÜBİTAK-TÜBA-YÖK SOBAG Yayınlanmamış Araştırma Raporu: Ankara.

Akşit, Bahattin. 1985. **Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme.** Turhan Kitabevi: Ankara.

Alaeddinoğlu, Faruk, Sargın, Sevil, Okudum, Ramazan. 2016. 2011 Van Depremi ve Kentsel Nüfusta Mekânsal Farklılaşmalar. **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi** 39: 133-149.

Arslan, Hakan, Ünlü, Alper. 2010. Afet Sonrası Yeniden Yapılanma Sürecinde Yer Değiştirme ve Yere Bağlılığın Değerlendirilmesi: Düzce Örneği. **İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi**, 9 (1): 43-53.

Atmaca, Yıldız. 2016. Avrupa Birliği Bölgesel Politikasının Türk Kamu Yönetimi Üzerine Etkisinin Politika Transferi Bağlamında Analizi. **ÜNİDAP Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı.** 28-30 Eylül 2016, Muş.

- Aytekin, Hamdi, Pala, Kayıhan, Türkkan, Alpaslan, Sivrikaya, İbrahim, Aslanhan, Bülent ve Yavuz, Işık Cavit. 2000. TTB Deprem Sonrası Üçüncü Ay Durum Saptama Araştırma Raporu, **Toplum ve Hekim** 15(1): 60-64.
- Bahar Yenigül, Sevinç. 2017. **Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi**. Şehir Plancılar Odası. 27(1):16–25. doi: 10.14744/planlama.2016.47450.
- Bakırcı, Muzaffer. 2007. **Türkiye’de Kırsal Kalkınma**. Nobel Akademi Yayıncılık: Ankara.
- Balamir, Murat. 1999. Afet Zararlarının Azaltılması Amacıyla Planlama ve Yapılanma Süreçlerinin Yeniden Örgütlenmesi ve ODTÜ Önerisi. **Mimarlık Dergisi** 37 (4):12-16.
- Bekiroğlu, Sedat M., Subaşı Direk, Yaşar, Öztürk, Şahabettin ve Yeğin, Mustafa. 2012. Mimarlık Açısından 2011 Van Depremleri, ss. 79-107. Der.Y. Tunçtürk, A. Özvan ve M. Tapan. **Yüzüncü Yıl Üniversitesi 23 Ekim ve 9 Kasım 2011 Van Depremleri Raporu**. YYÜ Yayınları: Van.
- Beşikçi, İsmail. 2014. **Doğu Anadolu’nun Düzeni Sos-Ekonomik ve Etnik Temeller**. İsmail Beşikçi Vakfı: İstanbul.
- Bilik, Mehmet Baki. 2015. **2011 Van Depremleri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz. Mekân, Afet Yönetimi ve Algı**. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi: Van.
- Creswell, J. W. 2016. **Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma Deseni**, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı. 2014. **TRB2 Bölgesi Ekonomik Sosyal Göstergeler**. Van. <http://www.daka.org.tr/panel/files/files/yayinlar/TRB2%20EKONOM%C4%B0K%20SOSYAL%20G%C3%96STERGELER.pdf>
- Duman, Zeki M.. 2016. **Sosyolojik Açidan, Deprem ve Din**. Rağbet Yayınları: Ankara.

- Enginöz, Evren Burak ve Ünlü Alper. 2006. Afet Konutlarında Tasarım Değerlendirmesi: Afyon-Dinar Örneği, **İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi/a: Mimarlık, Planlama, Tasarım** 5(2): 37-50.
- Erdoğan, Naki, Şeker, Aziz ve Dikeçligil, Bahadır. 2002. ODTÜ Eymir Prefabriklerinde Yeni Yaşam. Der. G. Erkan, F. Demiröz ve S. Özkurt Çetin. **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü ve UNICEF Türkiye Temsilciliği**: Ankara.
- Ergünay, Oktay. 2008. **Afet Yönetiminde Kurumsal Yapılanma ve Mevzuat Nedir? Nasıl Olmalıdır? İstanbul Depremini Beklerken Sorunlar ve Çözümler, Bildiriler Kitabı**, ss.97- 108. 20 Eylül 2008 CHP İstanbul Deprem Sempozyumu, s.97- 108, İstanbul.
- Ergünay, Oktay, Özmen, Bülent. 2013. Afet Yönetimi Açısından Van Depremlerinden Elde Edilen Dersler. **2. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı**. Hatay.
- Ersoy Şükrü, Nurlu Murat, Gökçe Oktay, Özmen Bülent. 2017. 2016 Yılında Dünyada ve Türkiye’de Meydana Gelen Doğa Kaynaklı Afet Kayıplarının İstatistiksel Değerlendirmesi. **Mavi Gezegen Dergisi**. Sayı 22: 13-27.
- Ersungur, Mustafa Ş. Aslan Barış Mehmet, Doru, Ömer. 2016. Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Öncü Sektörlerin Analizi: Dap ve Gap Üzerine Bir İnceleme. **ÜNİDAP Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı**. 28-30 Eylül 2016, Muş.
- Fişek, Güler Okuman ve Kabasakal, Hayat. 2008. **Afet ve İnsan**. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi: İstanbul.
- Gök, Yaşar, Zaman, Serhat, Altaş, Namık Tanfer, 2007, Aşkale Depremlerinden Sonra İnşa Edilen Konutların Sosyo-Ekonomik Yönden İncelenmesi, **Doğu Coğrafya Dergisi** 18 (12): 111-134.

- Gökçen, Oktay, Özden, Şenay ve Demir, Ahmet. 2008. **Türkiye’de Afetlerin Mekansal ve İstatistiksel Dağılımı Afet Bilgileri Envanteri**. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Afet Etüt ve Hasar Tespit Daire Başkanlığı: Ankara.
- Göker, Şeyhmus, Karaşin, Abdulhalim. 2015. Depremde Hasar Gören Kırsal Yapılar İçin Bir Yapısal Hasar Değerlendirmesi. **Mühendislik Dergisi** 6 (1): 31-38.
- Gülçubuk, Bülent. 2001. **Kırsal Kalkınma Stratejileri, Kırsal Kalkınmaya Yönelik Çalışmalar ve Havza Yönetimi**. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (GEF/SGP), Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği, Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği (OR-KOOP). Ankara.
- Haçin, İlhan. 2014. 1939 Erzincan Büyük Depremi. **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi** 88 (30): 37-70.
- İnmez, İlker. 2011. Afetlerin Doğallığı Üzerine: Sosyal Bir Olgu Olarak Afetler ve Kırılganlık Sorunu. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 66(4): 185-194.
- İşmen, Esra A. 2006. Depremin Psikolojik Etkileri: Daha Az Zarar Görmek Mümkün Mü? **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** 16 (1): 349-362.
- Johnson, Cassidy. 2011. Toplumsal Hareketler, Afet İyileştirme ve Risk Azaltma: Kent Hakkını Yerleştirmek. **Eğitim Bilim Toplum** 9(36): 74-95.
- Kadioğlu, Mikdat. 2008. Küresel İklim Değişikliğine Uyum Stratejileri. **Kar Hidrolojisi Sempozyumu Bildiri Kitabı**. Erzurum.
- Kalkınma Bakanlığı. 2013. **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Karaduman, Neşe Evren. 2002. **1999 Doğu Marmara Depremleri Sonrası Üretilen Kalıcı Konutların Değerlendirmesi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Karancı, Nuray A. 2008. **Afet Zararlarını Azaltmada Psikolojinin Önemi**. İçişleri Bakanlığı Japonya Uluslararası İş Birliği Ajansı: Ankara.

- Karancı, Nuray A., Kalaycıoğlu, Sibel, Başbuğ, Erkan, Burçak B., Özden, Tolga, Çalışkan, İdil ve Özakşehir, Gamze. **2011. Tabanlı-Van (23 Ekim 2011) ve Edremit-Van (9 Kasım 2011) Depremleri İnceleme Raporu.** Yayınlanmamış Rapor. Orta Doğu Teknik Üniversitesi: Ankara.
- Kasapoğlu, Aytül, Ecevit, Mehmet. 2001. **Depremın Sosyolojik Araştırması.** Sosyoloji Derneği: Ankara.
- Kasapoğlu, Aytül. 2000. Depremın Sosyo-Kültürel Boyutları, **Sağlık ve Toplum Özel Sayı** 10: 5-9.
- Keyder, Çağlar ve Yenal, Zafer. 2015. **Bildiğimiz Tarımın Sonu.** İletişim Yayınları: İstanbul.
- Kıvanç, Ümit. 2001. **Deprem Sonrasında Devlet ve Siviller: Sarsıntı. Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik.** İletişim Yayınları: İstanbul.
- Korkmaz, Muzaffer. 2000. 17 Ağustos Marmara Depremi Deneyimi, Depremın Sakarya’daki Etkileri, **Sağlık ve Toplum Özel Sayı** 10: 51-57.
- Küçüker, Celal. 1998. **Bölgesel Kalkınma ve Kentsel Gelişme, Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz (Ed. Ahmet Şahinöz).** Turhan Kitabevi: Ankara.
- Kümbetoğlu, Belkıs. 2006. Depremden Beş Yıl Sonra Düzce Araştırması: Giriş. **Toplumbilim.** Deprem Özel Sayısı 21: 9-12.
- Limoncu, S. 2007. Türkiye’de Yeniden Yapım Aşamasında Yaşanan Sorunlar ve Öneriler. **International Earthquake Symposium Kocaeli 2007.** 22-26 Ekim 2007. Kocaeli. [http://kocaeli2007.kocaeli.edu.tr/kocaeli2007/TAM METIN NUMARALI-SIRALI-PDF/652-664.pdf](http://kocaeli2007.kocaeli.edu.tr/kocaeli2007/TAM_METIN_NUMARALI-SIRALI-PDF/652-664.pdf)
- Neuman, W. Lawrence. 2014. **Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar.** Cilt I, II. Yayın Odası Yayıncılık: Ankara.
- Okay, Nilgün ve İlkcaracan İpek. 2018. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Afet Risk Yönetimi. **Dirençlilik Dergisi** 2 (1): 1-12.

- Otel, Gürkan. 2017. **1. Çevre Jeoloji Çalıştayı**. Sonuç Raporu. Ankara
- Öner, İlknur. 2007. Afetin Sosyal Boyutları ve Sonuçları: Elazığ'dan İki Sosyal İlişki Türü Örneği. **TMMOB Afet Sempozyumu**. Ankara.
- Özaydın, Yekbün. 2017. **2011 Van Depremleri Sonrası Kalıcı Afet Konutlarındaki Yaşam Koşulları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Van
- Özceylan, Dilek, Coşkun, Erman. 2012a. Türkiye'deki İllerin Sosyo- Ekonomik gelişmişlik Düzeyleri ve Afetlerden Sosyal ve Ekonomik Zarar Görebilirlikleri Arasındaki İlişki. **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi** 41(1): 31-46
- _____.2012b. Van Depremleri Sonrası Yaşananlar Işığında Sosyal ve Ekonomik Zarar Görebilirlik Çalışmalarının Önemi. **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Dergisi** 7(1): 167-186
- Özensel, Ertan. 2018. **Kır Sosyolojisi Türkiye'de Kırsal Yapıların Dönüşümü**. Çizgi Kitapevi: Konya.
- Özmen, Bülent, Nurlu, Murat ve Güler, Hüseyin. 1992. **Coğrafi Bilgi Sistemi ile Deprem Bölgelerinin İncelenmesi**, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü: Ankara.
- Özmen, Bülent, Nurlu, Murat, Güler, Hüseyin. 1997. **Coğrafi Bilgi Sistemi ile Deprem Bölgelerinin İncelenmesi**. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü: Ankara.
- Öztürk, Murat, Dadak, M. Tahir ve Jongerden, Joost. 2011. **Kırsal Kalkınmada Alternatif ve Yeni Yaklaşımlar**. Kalkınma Merkezi Derneği: Diyarbakır
- Öztürk, Şinasi. 2009. Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Küçük Meta Üretimi. **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. 9 (2): 173-188.
- Pampal, Süleyman. 2000. **Depremler**. Alfa Basımevi: İstanbul.

- Pleog, Jan Douwe van der. 2011. Kırsal Kalkınmada Alternatif ve Yeni Yaklaşımlar. Der. M. Öztürk vd. Bir Kez Daha Köylü Üretim Tarzı Üzerine. ss. 7-38. Kalkınma Merkezi Derneği: Diyarbakır.
- Saltık, Ahmet, Gülçubuk, Bülent. 2008. **Dünya’da ve Türkiye’de Kırsal Kalkınmanın Gelişen Dinamiği: Gönüllü Kuruluşlar (Hükümete Bağlı Olmayan Kuruluşlar)**. Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği: Ankara.
- SFDR (2015) **Sendai Afet Risk Azaltımı Çerçevesi Raporu 2015-2030**. 23.05.2015 http://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf
- Songür, Demet. 2000. **Afet Sonrası Barınakların ve Geçici Konutların Analizi ve Değerlendirilmesi**. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Sünbül, A. Bengü. 2007. 1999 Marmara Depremi Sonrası Adapazarı Yerleşim Alanı için Hasar Tespit Analizleri. **TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı**. Ankara
- Şahin Cemalettin ve Sipahioğlu, Şahin. 2009. **Doğal Afetler ve Türkiye**. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık: Ankara
- Şeker, Dilara Betül, Akman, Emine. 2014. Van Depremi Sonrası Duygusal, Bilişsel ve Davranışsal Tepkiler: Polis Örnekleme İncelemesi. **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi** 15 (27): 215-231.
- Şengül, Mihriban ve Turan, Menaf. 2012. Erciş Depremi Afet Sonrası Geçici Yerleşim Alanlarında Yönetim Uygulamaları ve Sorunları. **Mülkiye** 34 (274): 113-148.
- Şengün, Hayriye. 2007. **Afet Yönetimi Sistemi ve Marmara Depremi Sonrasında Yaşanan Sorunlar**. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Deprem Dairesi Başkanlığı. 2010. Deprem Riskinin Araştırılarak Deprem Yönetiminde Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi, **Meclis Araştırma Komisyonu Raporu**.

- Taş, Nilüfer. 2003. Yerleşim Alanlarında Olası Deprem Zararlarının Azaltılması. **Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi** 8 (1): 225-231.
- Tuna, Korkut A., Parin, Suat, Tanhan, Fuat. 2012. **Van Depremi Sosyo-Ekonomik ve Psikolojik Durum Tespiti Raporu**. Çocuk Vakfı Çocuk Araştırmaları Merkezi. Van.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). 2012. **Seçilmiş Göstergelerle Van**. Ankara. [http://www.vantso.org.tr/u/files/VAN\(1\).pdf](http://www.vantso.org.tr/u/files/VAN(1).pdf)
- Türk Mühendis ve Mimarlar Odası (TMMOB). 2012. **Türkiye’de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makina Mühendisleri Odası’nın Önerileri Oda Raporu**. Ankara
- Toksoy, Gamze. 2006. 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi Sonrasında Sivil Toplum Kuruluşları ve Yardım İlişkisi, **Toplumbilim**, Deprem Özel Sayısı 21: 133-139.
- Van Büyükşehir Belediyesi Muhtarlık İşleri Daire Başkanlığı. 2018. **Mahalle Ön Bilgi Formları**. Van.
- Van Ticaret ve Sanayi Odası (VANTSO). 2016. **Sosyal ve Ekonomik İstatistikler**. Van. http://www.vantso.org.tr/u/files/2017_yili_sosyal_ve_ekonomik_istatistikler-WI40DA_768.pdf
- Varol, Nehir, Buluş Kızılkaya, Esmâ. 2017. Afet Karşısında Toplum Dirençliliği. **Dirençlilik Dergisi** 1(1): 1-9
- Varol, Nehir, Gültekin, Timur. 2016. Afet Antropolojisi. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 15(59): 1431-1436.
- Wolf, R. Eric. 2000. **Köylüler**. İmge Kitapevi Yayınları: Ankara.
- Yıldırım, Ali, Şimşek, Hasan. 2006. **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Seçkin Yayınları: Ankara.
- Yucak, Erbay. 2004b. Depremzede Dernekleri: Bir Yerel Örgütlenme Deneyi, ss. 373-379. **Kamusal Alan**. Der. M. Özbek. Hil Yayınları: İstanbul.

_____. 2004a. İmece Evleri: Depremzedelerin Dayanışma İçinde İş Yapma Deneyi. ss. 381-385. Der. M. Özbek. **Kamusal Alan**. Hil Yayınları: İstanbul.

EKLER: Görüşme ve Gözlem Formları

EK 1: Köy Formu

Köy adı: Yıkılan ev sayısı:

Ziyaret tarihi: Yapılan ev sayısı:

Varış – ayrılış saatleri: Hâlâ devam eden sayısı:

Erciş’e, Van merkeze uzaklık – km:

Katılımcının; cinsiyeti:

Yaşı:

Ekim 2011 köyün; hane sayısı:

Nüfusu:

Mayıs 2018 köyün; hane sayısı:

Nüfusu:

Okul sayı/tür, öğrenci, öğretmen sayıları – 2011 ve 2017-18

Sağlık ocağı:

İlçeye/kente ulaşım:

Toplum merkezi:

Taziye evi:

Cami:

Çeşme – evlerde su yoksa:

Aydınlatma:

Çöp, vs:

Köyün kazanç etkinlikleri (2011) – toprak/hayvan sahipliği (hane sayısı), büyüklükler, ticaret (ne), kentte iş (ne)

2017-18: aynısı

Köye yetkililer tarafından neler yapıldı:

- *arama- kurtarma
- *gıda-içecek
- *yakacak-ısınma
- *barınma-çadır-mevlana evi-konteynır
- *sağlık, eğitim ve psikolojik hizmet

Kolektif yapılan işler, Köydeki enkazlar kim tarafından nasıl kaldırılmış, kadınlar çalışmış mı, neye mal oldu vb.

Ek 2: Hane Formu

- 1- Hane nüfusu:
- 2- Hanede gelir getirici işte çalışanlar kimler?
- 3- Hanede Evli Olanlar:
- 4- Önceki ev kerpiç miydi? Evlerinin yıkılacağını düşünmemişler mi?

Şimdi evleri ne durumdadır?

- 5- İçinde yaşadıkları konutun durumu:
- 6- Konut yapım süreci:
- 7- Göç, nereye, nasıl, neden:
- 8- Konuttan beklentileri, memnuniyetleri, memnuniyetsizlikleri, geri ödemesi, hayatlarında yaptığı değişiklikler neler?

Ev yapımında sorumlular

Hane kendisi – sayı / tamamlanan, süren, yerleşilen, terk

Hane müteahhite vermiş – “ . “ . “ . “

Toki – “ . “ . “ . “

- 9- Depremden sonra konutta değişiklikler yapılmış mı? (eşyaları sabitlemek gibi)

10- Toprakla ilişkileri

11- Hanenin kazancını sağladığı işler? (öncesi ve sonrası)

12- Komşular değişti mi, akrabalık ilişkileri nasıl etkilendi.

13- Depremi değişimine kaynaklık ettiği şeyler neler?

14- Deprem bilgisi ve hazırlık ne alemde?

- 15- Çocuklarda süreç nasıl (kolektif hafızayı sorgula) mevsimlik işçi (öncesi-sonrası)

16- Kadınlar ne yaptılar?

17- Yardım eden kuruluşlar, neler, kimler

- 18- Yardım dağıtımı, haksızlıklar, memnuniyetsizlikler, memnuniyetlikler

19- Tekrar deprem olsa ne yaparlar

20- Merkeze ne sıklıkla gidilir?

Ek 3: Birey Formu

1-Cinsiyet

2-Doğum tarihi

3-Doğum yeri

4-Eğitim durumu

5-Medeni durumu

6-Gelir getirici bir işte çalışıyor mu?

7-Çocuk sayısı

8-Genç erkek ve kadınlarla görüşmeler:

Günlük yaşamları:

Kentle ilişkileri:

Deprem günleri:

İzleri:

Farkındalıkları:

Yeni/eski evden memnuniyet:

Sorunlar, vb

9-Karar verici konumundaki olgun yetişkin erkek ve kadınlarla görüşmeler:

Günlük yaşamları:

Kentle ilişkileri:

Deprem günleri:

İzleri:

Farkındalıkları:

Yeni/eski evden memnuniyet:

Sorunlar, vb

Ek 4: Gözlem Formu

Köy meydanı

Evlerin kapıları

Bahçeler

Tarlalar

Minibüsler

Okul bahçesi, sınıflar

Yollar

Köylüler (kadınlar, erkekler, çocuklar) ne yapıyorlar?

Gözlem tarihi:

Saati:

Yeri:

Kimi/kimleri:

Ne gözlemledin?

Bulgu-yorum?